İskender Pala _ Mir-At
İSKENDER PALA
MİR-AT

İSKENDERPALA
1958, Uşak doğumlu. Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakülte-, si'ni bitirdi (1979). Divan Edebiyatı dalında doktor (1983), doçent (1993) ve profesör (1998) oldu. Edebiyat araştırmacısı olarak çeşitli ansiklopedi ve dergilerde bilimsel ve edebi makaleler yayınladı. Ortaokul ve liseler için ders kitapları yazdı. Türk Silahlı Kuwetleri'nde çalıştığı yıllarda Osmanlı deniz tarihiyle ilgili araştırmalarda bulundu ve bir kısmını kitaplaştırdı. Özellikle Divan Edebiyatı sahasındaki çalışmalarıyla dikkat çekti. Divan Edebiyatının halk kitlelerince anlaşılabilmesi için klâsik şiirden ilham alan makaleler, denemeler, hikâyeler ve gazete yazıları yazdı. Düzenlediği Divan Edebiyatı seminerleri ve konferansları kalabalık dinleyici kitleleri tarafından takip edildi.
"Divan Şiirini Sevdiren Adam" olarak tanınan İskender Pala, Türkiye Yazarlar Birliği Dil Ödülü'nü (1989), AKDTYK Türk Dil Kurumu Ödülü'nü (1990), Türkiye Yazarlar Birliği İnceleme Ödülü'nü (1996), Kayseri Aydınlar Ocağı Yılın Fikir Adamı Ödülü'nü (2001) aldı. Hemşehrileri tarafından "Uşak Halk Kahramanı" seçildi. Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk adlı romanı Türk Eğitim-Sen, Türkiye Yazarlar Birliği, Polis Akademisi ve Emniyet Teşkilatı ile değişik öğretim kurumlarınca yılın romanı (2003) seçildi. Halen İstanbul Büyüksehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanı ve İstanbul Kültür Üniversitesi öğretim üyesidir.

Mir'at
İskender Pala
Kapı Yayınları 7
İskender Pala Bütün Eserleri 6
Mİr'at İskender Pala
1. Basım: Ağustos 2004 ISBN : 975-8950-06-1
Yayın Yönetmeni: Cahit Akın Kapak Tasarımı: Utku Lomlu Dizgi: Bahar Kuru
© 2004, İskender Pala
© 2004; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.
Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com
Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (212) 674 9723 Faks: (212) 674 9729
Genel Dağılım
Alia Basım Yayım Dağıtım Ltd. ŞU.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 513 3420-21 Faks: (212) 512 3376
Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.
İÇİNDEKİLER
vil Önsöz
aşk'a dair
3 Aşk Evveldir
6 Kalubelâ'da Aşk...
9 Leyla'nın Çılgını
12 Gözleri Yıkamalı, Başka Şekilde Görmeli
15 Külün İçinde Saklı Ateş
17 Aşk Derdinin Dermanı
20 Varalım Kûy-ı Dil-Ârâya
23 Âşıkların Bayramıdır
27 Hâl Diliyle Aşk
30 Aşk İçre Mevlânâ
34 Ofelya ile Leyla
37 Bülbül ile Âşık

40 İki Dizede İki Âlem
42 İncinin Doğuşu

46 Gül ile Bülbül
50 Kaş ki Mihraptır...
54 Aşk İstidadı
58 Arzular ve Hû'lar
ONSOZ
gül'e dair 65 Gül Naatı 69 Gül Sohbeti 73 Gül Andı 78 Gül Masalı
insan'adair
85 Perfect Human
88 Zamaneden Şikâyet
90 Zarafet
93 Nanik!..
96 Bir Harfin Peşinde
99 Vezin ve Kafiyeyi Atalım mı?
102 İhsan ile Bağış Arasında
106 Gittiğin Yoldan Dön Aramıza!
109 Haz Duymak, Mutlu Olmak
112 Hazan ile Hüzün
114 Şiir Denen Sevgili
117 Divanların Ruhu
121 Daha Fazla Işık!..
124 Başörtüsü ve Kadınlık Onuru
127 Adaletle Yaşamak
130 İlim İlim Bilmektir
132 Hâl ile Kâl Arasında
135 Ölüm ve Hakikat
Zaman... Ah zaman... Hem dost, hem düşman. Hem mazlum, hem zalim. Aktıkça köpüren nehir; durdukça kuduran şehir... Yiğide ayak bağı; namerde at meydanı. Nefrete dost; ve tuzak sevdaya. İyi ile kötünün, iyilik ile kötülüğün yolunu ayırıcı bazen ve bazen rahmette zahmet, zahmette rahmet yumağı... Hayırda şer, serde hayır gizleyen sır...
Zaman bir çizgi... Sonu yok; başı da olmadığı gibi...Herkese bölüştürüldü bir parçası ezel gününde, can meclisinde; acıdan ve sevinçten nakış çizelim, desen işleyelim diye üstüne... Rengi hiç olmadı bu yüzden, tezgâhta hiç dokunamadı... Takvimlerden eledik onu, ad koyduk, sınır çizdik... Dilim dilim eyledik, civan iken kemale erdik, çocuktuk bahara girdik...
Onu ışık ile ölçenlerin ömürleri güneş ile birlikte gömüldü karanlığa; kum ile tartanların ömürleri kumlar gibi aktı şişelerden.

Şimdi zaman, saatlerde bir tik... tak... ve takvimlerde bir yaprak... Bize hatırlatıyor durmadan:
- Uyan ey!.. Eksiliyor saatler, günler, haftalar, aylar...
aşk*a dair

1 AŞK EVVELDİR
â
4>Mevlânâ, "Yaratıldı yaratılalı göklerin dönüşünü aşk dalgasından bil. Aşk olmasaydı dünya donar kalırdı," der (Mesnevi V, 3853). Her şeyden evvel aşkın var olduğunu, yaratılışın aşk ile gerçekleştiğini, dünyanın aşk esası üzerine kurulu bir düzen içinde döndüğünü açıklıyor bu beyit. Ve içinde iki eyleme vurgu yapıyor; yaratılış ve dönüş.
i Sufilerin çok önemsediği ve üzerinde durduğu bir kutsî hadis vardır. Bu hadise göre Allah bizimle "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi ve sevilmeyi istedim, kâinatı yarattım" diye konuşur. Buradaki sevilme arzusu iradî olup yine sufilerin yorumuna göre "Kün (Ol)!" emrinin zuhuruna sebeptir. Bilindiği gibi, Allah bir şeyin olmasını dilediği vakit ona yalnızca "Ol!" der ve o şey derhal olur (Nahl, 40; Yasin, 82). Buradaki oluş, "vuku bulma, yaratılma, gerçekleşme, değişme vs." mutlak ira-

deye ait bütün fiilleri kuşatmaktadır ve "01!" emrini duyar duymaz kendi iradesiyle açığa çıkar. Her varlık veya hadise oluşun cevherini içinde taşıdığı için birisinin onu düzenlemesine ayrıca ihtiyaç bulunmaz. "Kün!" emrini duyması, zaten o emre koşarak uymasını gerektirmektedir. O hâlde müessirin (etkileyen) mukabilinde bir müteessir (etkilenen) olmayınca hiçbir eser ortaya çıkmaz ve tekvin (yaratılış) aslında bir etkileyen, bir etkilenen ve bir de etkiden ibaret kalır. Bu da aşkın özünü oluşturan seven, sevilen ve sevgi üçgeninin görüntüsüdür. Burada önemli olan, müessirin müteessiri kendi seçmiş olmasıdır. Yani aşk işinde önce maşuk, sonra âşık belli olur. Maşuk olmazsa âşık nasıl olup da aşkı öğrenebilsin? Mum ışığı yoksa pervane nasıl olup da yanabilsin? Sevgilinin yanağın-daki ışığı görmeyen bir âşık sevgiyi nasıl keşfedebilsin? O hâlde, yaratılışın özündeki "Kün" emri de öncelikle maşuktan (Cemal-i Mutlak) zuhur ettiğine ve hitap da "Kün Muhammedâ (Muhammed ol!)" şeklinde kelâma döküldüğüne göre insanın sevgi işinde neyi gözetmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Sevilmeyi İsteyen, daha dünyaya "01!" demeden, oluş eylemi henüz maddeye bürünmeden çok çok evvel, ta ezel gününde, bu sevgiyi bizim ruhlarımıza "Elestü bi-Rabbikum (Ben sizin Rabbiniz değil miyim," diyerek teklif ve ilka etti ve Ce-mal'ini buna karşılık gösterdi. Dünya hayatı, işte o aşkın sınanma meydanıdır ve ruhlarımız o gün "Kalû belâ (Evet, dediler)," Şimdi burda başımıza ne geliyorsa, hayatımızda neler oluyorsa, vaktiyle "Belâ!" dediğimizdendir. Belâ ki, özü aşktan olunca, yaratılış da aşktan öte bir şeyi ifade etmez. Nitekim insan her şeyden yoksun olabilir ama sevgiden ve aşktan yoksun olursa bu onun gerçek felâketidir./

Mevlânâ'nın beytinde vurguladığı ikinci eylem, dönüş idi. Dönüş ki aşkın esasıdır; bir cezbedir, cezbeye kapılarak dönüştür. Belli bir merkez etrafında dönüş ve o daireden dışarı
çıkamayış... Pergelin sabit ayağı etrafında diğer ayağın çizgi-nip durması gibi hani. Mumun çevresinde pervanelerin, uzay sonsuzluğunda galaksilerin, güneş sisteminde gezegenlerin, kalp (süveyda) merkezinde kanın, çekirdek etrafında atomun dönüşleri, durmadan dönüşleri gibi... Kâinatta neye baksanız bir dönüşün cezbesi içinde hep bir merkeze doğru yol almaktadır. Hep aynı noktaya tekrar tekrar yönelme ve hep aynı yere tekrar tekrar ulaşma talebi. İnsanoğlunun, nevalarının ve heveslerinin (masiva ve dünya ilgilerinin) çevresinde dönüp durması da, kendini bu hevadan başka bir makama yönlendirmesi de hep o cezbenin dönüşü; hep o aşkın meşkidir. Âşığa gelince; sevgilinin çevresinde dönmekten gayri elinden ne gelir ki onun? Sevgilinin bulunduğu yerde dönüp durmaktan başka ne yapabilir? Düşüncesi onun merkez olduğu hayallerde, ayakları onun bulunduğu mahallerde, rüyaları onun renginde, senaryoları onun yönetmenliğinde... Karar ta ezel gününde verilmiş bir kere...

En evvel aşk idi; hâlâ ki aşktır...
Aşk ki yaratılıştır; geriye ne kalır!?.. /

KALUBELÂ'DA AŞK...

«Bağdatlı Ruhî (Ö.1605) o ünlü terkibibendine,

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz Biz ehl-i harâbâtdamz mest-i elestiz

diye başlar. Şu demek olur: "Bizi üzümün şarabıyla sarhoş olmuş zannetmeyiniz sakın! Biz Elest meclisinin aşk içkisiyle sarhoş olmuş bir meyhane sakiniyiz." Allah, dünyada hiçbir şey yok iken, dünya diye bir şey de yok iken, bilinmeyi ve sevilmeyi isteyip de kâinatı yaratmayı murat ettiğinde, önce ruhlarımızı yarattı ve onları bir araya toplayıp "Elestü bi-rabbikum (Ben sizin Rabbiniz değil miyim)?" diye sordu. Onlar da "Kalû: Belâ! (Evet, şüphesiz sen bizim Rabbimizsin," dediler. »Elest meclisinde (Ezel bezmi, elest bezmi) Allah'a söz ve-
ren ve O'nun İlâh'lığını kabul eden insanoğlu, daha sonra bu sözünde durup durmadığının sınavını vermek üzere, ruhuna giydirilen bir beden içinde dünyaya gönderilmekte ve çeşitli şekillerde imtihan olunmaktadır. İnsanların ruhları nasıl ezel meclisinde birbirlerini görüp, tanıyıp sevmişlerse, şimdi dünyada da onları dost ve sevgili edinirler. Ezel bezminde gerçek güzelliğe (Hüsn-i Mutlak) vurulan âşığın dünyadaki hâli de tıpkı diğerleri gibi yine aynı Sevgili'yi arayıp bulur ve devamlı o güzelliğin sarhoşluğunu yaşamaktan ibaret olan bir ömür sürer. Bazı âşıklar, aşklarının daha ezel bezminde başladığını, yani o vakit verdikleri sözden asla dönmediklerini, aşklarında sabit kadem olduklarını

tekrar ederken aslında bunu söylemekte ve Hak âşığı olduklarını dile getirmektedirler. Hatta onlara göre ruh, gerçek vatanda kurulan elest meclisinden ayrılıp dünya gurbetine geldiğinde bir vuslat özlemi başlamış olur. Gurbetin süsüne aldanıp vatanı unutanlar ise bu imtihanda kayıpta olanlardır. Çünkü gerçek âşık, vatanda tanıdığı Sevgili'den ayrılmanın acısını, azabını, elemini ve derdini çekerek bu gurbeti yaşayan âşıktır. Dünya işte bu sınavın verildiği bir gurbetten ibarettir.

• Bazı sufilere göre ezel bezminin bir özelliği de orada verilen sözün "Belâ!" ile ifade bulmasıdır. Belâ kelimesi Arapça'da olumsuz sorulara verilen olumlu bir "evet" cevabıdır. Olumlu sorulara "evet" demek için "neam" ifadesi kullanılır. Allah ruhlarımıza "Rabbiniz değil miyim?" şeklinde olumsuz bir soru yönelttiği için ruhlar da aksini tasdik sadedinde, "Şüphesiz Rabbimizsin!" anlamında "Belâ!" demişlerdir. Ne var ki, bu cevap aynı zamanda belâ denilen şeyi de beraberinde insanoğluna yüklemiş ve dünya insan için bir belâ olup çıkmış, orada imtihanların çoğu belâlar ve musibetler ile yapılır olmuştur. Bunu insanoğlu ezel bezminde "Belâ!" diyerek kendisi istemiş ve hatta davet etmiş, sonuçta ayrılık, elem, azap, çile, hicran,
hasret vs. acısını tatmıştır. Halk perdesi ile perdelenme, masıva ile kuşatılmışlık, dünyayı önemseme ve Allah'tan uzaklaşma, hep bu belâyı çoğaltır. Oysa belâdan kurtulmanın yolu teslimiyet ve "Allah'ım beni bana bırakma!" diyebilmektir. Hani Fuzûlî'nin,

Yâ Rabb hemîşe lûtfunu et reh-nümâ bana Gösterme ol tarîki ki yetmez sana bana

"Tanrım! Lütfunu benim için daimi bir rehber eyle. Sana ulaşmayan yolu bana asla gösterme!" demesi gibi. O'nu bilmek ve O'nu sevmek... Teslimiyeti bu dereceye vardırmak yani. Hani dünyadan önce, hani dünyadaki her şeyden önce, hani Elest meclisinden de önce Allah'ın muradı olan "bilinmek ve sevilmek." Ve bir imtihan olsun diye de şu yalan dünyayı yaşamak.

Bilirim seni yalan dünyâsın Evliyaları alan dünyâsın...

LEYLA'NIN ÇILGINI

Mecnun kelimesinin sözlükte "deli, çılgın, cin tutmuş, cinnet getirmiş" gibi karşılıkları yanında bir de "tutkun âşık, aşırı seven" anlamı vardır.

Bu ikinci anlam, Mecnun denildiği zaman aklımıza gelen ünlü âşık yüzünden olsa gerektir.»Amiroğullarından Kays b. Mülevvah'ın (Ö.698) veya Emeviler çağında yaşamış Kays adlı bir beyzadenin (Kays bin Şâme) lâkabı olan Mecnun kelimesinin eski kaynaklardaki kullanımı "Mecnûn-ı Leylî (Leyla'nın çılgını, Leyla'nın delisi)" biçiminde olup, kelime daha çok sözlük anlamıyla ön plâna çıkar. Bu öyküye konu olan Leyla'nın gerçek adı ise "Leylâ binti Mehdî bin Sa'di'l-Âmirî (Amiroğul-ları'ndan Sa'd oğlu Mehdî'nin kızı Leyla)"dir/

Leyla ile Mecnun, Leylî vü Mecnun, Mecnûn u Leylî gibi isimler altında anlatılan bu ünlü aşk öyküsü, aslında Arap sözlü

¦ıs
atî»

geleneğinde Mecnûn-ı Leylî (Leyla'nın delisi) biçiminde adlandırılan halk hikâyesinden türetilerek kaleme alınmış ve gitgide sanatlı bir üslûba bürünmüştür.

Bütün bu adlandırmalarda mecnun kelimesinin bir cins isim iken, Kays'a önce sıfat, sonra lâkap, sonra da özel isim olacak kadar yakıştırılmasının en önemli sebebi, Kays'ın delilikte ileri derecelere varmış ve bununla ünlenmiş olmasıdır. Nitekim Ebü'l-Kasım el-Neysabûrî'nin Ukalâu'l-Mecânîn (Türk-çesi; Akıllı Deliler, Şule Yayınları, İstanbul 2002) adlı kitabında onun hayatı Üveys el-Karenî'den sonra ikinci sırada anılmaktadır.

*Kays kendisi şair olduğu için şiirlerinden pek çoğu halk arasında dilden dile yayılmış ve deliliği bu şiirlerinden dolayı dillere destan olmuştur. Ne ki, onun deliliği bin akla bedeldir. Öyle bir çılgınlık ki, daha sonra geçecek binlerce yılda milyonlarca akıllı tarafından gıpta ile karşılanacak, bütün akıllılar o delilikten bahsedecektir. Öyle bir delilik ki, akıl sahiplerinin bile erişemediği bir şöhrete erecek, onun gibi deli olmaya ve hatta canlar vermeye hazır milyonlarca akıllı gelecektir dünyaya.

Akıllı Deliler kitabı, "Mecnun öyle müthiş bir deliydi ki," der, "deliliği adının önüne geçti ve ismiyle çağrılmaz oldu. Onun adını anan hiçbir Arap

kaynağı babasının adına nispetle anmadı ve bu yüzden adı bile ihtilâflara konu oldu. Onu anan kaynaklar 'Benî Amir'in delisi şöyle yaptı... Mecnun şunu dedi:... Mecnun'un babası bir gün..." gibi anlatımlarla doludur.
t Oysa Mecnun adını şiirlerinde anan bütün şairler bir yandan ona özenirken diğer yandan onu, aşkını gizlemeyip ortaya dökmekle kınarlar. Aşk sırlarının gizli olması gerektiğini, Kays'ın bu kurala uymadığını ve bu yüzden delirdiğini söylerler. O ise delirdiği için sırları tutamadığını bir mazeret olarak öne sürer. Nitekim Leyla'ya sorulmuş:
10
— Senin Mecnun'a olan sevgin mi daha büyük, yoksa Mecnun'un sana olan sevgisi mi?
— Benim ona olan sevgim, demiş Leyla ve sonra açıklamış: "Çünkü onun bana olan sevgisi meşhur oldu, benim ona olan sevgim ise gizli kaldı."
Mecnun kendi şiirlerinde Leyla'sını ne kadar da içli içli anar, ne kadar da!.. İşte birkaç dize:
Toplulukta ve tenhada, gece ve gündüz, yirmi sene insanların İlâh'ına dua ettim. Leyla'nın da benim çilem gibi çile çekmesi için; benim hâlimi anlaması veya bana acıması için. Allah duamı kabul etmedi ve benim aşkımdan öte geçen de olmadı. Ama beni mahveden o sevgi durmadan artırıldı. Tanrım! Ya sevdir ona beni, ya onunla şifa ver bana. Ya da dinlendirileyim artık kalbimin çektiği çileden...
4* ft
Leyla'yı henüz göğsünde tomurcukları belirmeden sevdim. İkimiz de çocuktuk; kuzuları otlatıyorduk. Keşke ne biz büyü-seydik ne de kuzular.
lift
Biz Mina'da iken birisi, küçük kızını çağırırken "Leyla!" diye seslendi ve kalbimin hüzünlerini uyandırdı. Leyla ismiyle benim için bir başkasını çağırdığını bilmiyordu o. Sanki göğsümde olan bir kuşu kalbimden uçurduğunu da. Onun adı anıldığı vakit kalbim titriyor; yağmurdan ıslanmış serçenin titrediği gibi.
11
GÖZLERİ YIKAMALI, BAŞKA ŞEKİLDE GÖRMELİ
• Efendimiz, Ömer'e diyordu ki: "Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça iman etmiş sayılmazsın!" Ayet de diyordu ki: "İman edenler Allah'ı daha şiddetle sever!"
Bilindiği gibi aşk kelimesinin bir anlamı da, "sevgide ölçüyü aşmak, sınırın ötesine geçmek" demektir. Her aşk, sevginin dozu çoğaltılmış drajeleridir. Bu yüzden her sevgi aşk olamaz; ama aşk mutlaka damıtılmış sevgidir.
Arifler katında aşka düşen kişinin dört hâli vardır: Kabz (tutukluk, sıkıştırılmışlık hissi ve hesaba çekilme), bast (açıklık; zihnin açık, gönlün şen olması), sekr (sarhoşluk, kayıtlardan ve alâkalardan kurtulup yalnızca sevgili ile oluş, onda kendini yitiriş hâli) ve sahv (ayıklık, kendinden geçen âşığın yeniden kendine gelmesi). Âşık kabz halindeyken bir türlü davranır, bast halindeyken başka bir türlü. Sekr halindeyken
12
bir türlü konuşur da, sahv hâlinde belki konuşmayı bile istemez.
#Aşkın en aşkın ve taşkın hâli sekrdir. Sekr hâlinde âşık ne yaptığını da ne söylediğini de bilmez. Burada bilinçsizlik değil, irade dişilik söz konusudur. Belki önce kâmil, ardından vasıl ve nihayet fâni olmuş bir âşığın özel ve özenilesi hâli söz konusudur. İşte bu yüzden sekr hâlindeki âşığa yaptıklarından ve söylediklerinden dolayı sorgu sual caiz olmaz. Sarhoşa yalpalama denilebilir mi? Belki neden içki içip sarhoş oldun, denilebilir. Çünkü sarhoş olduktan sonra kişi kendine hâkim değildir. Bilâkis aşk ona hâkimdir. Aşkın hâkimiyeti insanı sekre sürüklediği gibi, irade de aşkı giderip kişiyi sahv hâline döndürür. Âşık sekr hâlinde iken ağzından çıkan şath (sathiye, paradoksal söylemler, görünüşte küfür ve saçmalık gibi görünen ama yorumlandığı vakit derin anlamları olan sözler) yüzünden sorguya çekilemeyeceği gibi sahv hâlinde iken de bu söylediğini yalanlamaz. Çünkü bunlar âşığın değil bizzat aşkın çıkarımları, sevgide aşırı gitmenin sonuçlarıdır. Öyle ki, bu ileri gidiş, âşığı maşukta kaybeder, seven ile sevileni aynîleştirir. Seven kendisini sevilende yok edince sevilenin kimliğine bürünür. İşte Hallac'ın "Enelhakk!" demesi de, Bistamî'nin "Sub-hâne mâ 'azama şâm" demesi de, hatta Nesîmî'ye atfedilen "Leyse fî cübbetî illa'llah"

sözü de, Yunus'un "Ete kemiğe büründü/Yunus diye göründü" dizeleri de bu bakımdan hor görülemez, bu sözlerinden dolayı bu âşıklar sorgulanamaz. Belki onlara sorulması gereken soru, "Neden böyle söylediniz?" değil de, "Neden sırrı açığa vurdunuz?" biçiminde olmalıdır. Çünkü aşk işinde sır gerektir ki, hakikat yolunu göstersin. Bu açıdan bakıldığında, onların bu sözleri ile "Lâ ilahe ill-Allah" demek arasında bir fark bulunmaz. Ama eğer aynı sözleri sahv hâlinde iken söylemiş olurlarsa o vakit küfürleri icap eder. Nitekim Hallac'ın Enelhakk sözü Firavun'un ağzından da çıkmış-
13
tır; ama bu defa "Ben Hakk'ım!" yerine "Ben Tanrıyım!" anlamına bürünmüştür. *6ütün bunlardan sonra düşünmek ve görmek lâzımdır ki, seven de sevilen de sevdiren de yalnızca O'dur. Sevindirir diye de ummamız işte ondan!.../
14
KÜLÜN İÇİNDE SAKLI ATEŞ
e Küllenmiş her düşüncenin, her duygunun içinde iyi yahut kötü, acı yahut tatlı, neşeli yahut hüzünlü elbette bir kor sıcaklığı vardır ki, eşelendikçe alevi ortaya çıkar.
i' Bazen ısıtır bu alev, bazen yakar. Olumlu ya da olumsuz bütün hayaller, bütün idealler ve bütün arzular sonuca ulaşmadıkça, hedefini bulmadıkça elbette kül içinde saklanan kor gibi sıcak bekler. Küçük bir esinti, azıcık bir savrulma... Bir hatırlama... Küçük bir dokunuş... Hele içinizi bir yoklayın...
Zamanın hızlı akışı, feleğin hızla djönüşü içinde her şey bizim istediğimiz rengi göstermeyebilir, bizim istediğimiz biçimde tahakkuk etmeyebilir. Bağrımızı yırtmanın, yüreğimizi pa-relemenin, ciğerimizi kan doldurmanın faydası da yoktur üstelik. Bu bir ayrı sınav biçimidir. Tesellisi hep ertelenen bir sınav...
15
Çoğu insan kendisinin, asıl bulunması gereken yerde olmadığını hisseder. Aslında belki tam da bulunması gereken yerde olduğunu hiç kabullenmek istemez. Çünkü küllenen hayallerine alevlenmeyi bekleyen nice korlar gömmüştür.4Bedel ödemeden, yüreğini tutuşturmadan, kendini yakmadan gelinebilecek mertebelerin elbette bir seviyesi vardır; ve bir de yolları çile ile yürünmüş ve kabullenilmiş makamları... Bütün korların küller içinde gül gül olduğu makamlar... Hayret makamı, aşk makamı, sükûnet makamı, teslimiyet makamı../
İşinizde ve aşınızda, sevincinizde ve kıvancınızda, düşlerinizde ve görüşlerinizde tutuşmayı bekleyen korlar yurt tut-muşsa eğer, eskilerin düstur edindikleri şu beyti teselli babında vird edinmenizi tavsiye ederiz:
Ele girmezse eğer sevdiğimiz Ne çâre, eldekini sevmeliyiz
Erdem, işte bu asaleti gösterebilmek, kazaya rıza ile cevap verebilmektir. Hele bir düşünün, buraya ağlamaya mı gelmiştik, gülmeye mi; ölüyor muyuz, yoksa doğuyor mu?!..
16
AŞK DERDİNİN DERMANI
Hekimlerin ilâcını bulamadığı, derman olamadığı tek derttir aşk. Hatta onlar çare bulsalar bile âşık bu ilâcı istemez. Bu açıdan bakıldığında Mecnun, modern tıbbın bütün tedbirleriyle bile asla tedavi edilemeyecek bir aşk hastasıdır. "Fuzûlî'nin aşk derdine tabip istemeyen tavrı da biraz bu yüzdendir. Hani der ya:
Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma derman kim helakim zehr-i dermâmndadır /
»Demek olur ki: "Ey tabip! Aşk derdiyle başım hoş benim; yaramdan el çek sen. Bana derman hazırlama, ki senin merhemlerin benim ölümüm sayılır." Çünkü eğer aşk yarası iyile-şirse sevgiliden uzaklaşmış olacak, belki de onu sonsuza dek kaybedecektir. Oysa aşk öyle bir şeydir ki, acılar içinde lezzet,
17
elem içinde mutluluk olunca gerçekliğine erilir. Şair bir yandan aşksız yaşayamayacağını, asıl ölümün aşksız kalmak olduğunu vurgularken, diğer yandan ilâçların genellikle acı (zehir gibi) olduğunu zikrederek sanat da yapmaktadır. $Aşk hastasının can ve gönül derdine en hazık hekim, hiç şüphesiz sevgilinin ya kendisi (yakın olsun diye) veya dudağıdır (bir çift söz ederek, tıpkı Hz. îsa gibi ölü gönülleri diriltsin diye). Öte yandan, sevgilinin aşkı hem derttir hem de o derdin dermanı veya tabibi. Gamzesi bir cerrah olup âşığın bağrını yarınca

gerekli aşk tedavisi de başlamış demektir. Yahut bunun tam tersi; dudaklarından çıkıverecek bir çift söz ile canını alma. Bu söz, sitem de olsa hatta!... Ahmet Paşa der ki:
Hakk bu kim cân derd-mendinin tabibidir lebün Hokka-i la 'Un açıp derde devalar gösterir
Bu dahi, "Hakikati söylemek gerekirse ey sevgili, dudağın, senin derdini çeken canımın tabibidir. Öyle ki kırmızı la'l hokkasını açıp derde devalar gösteriyor." Şairin la'l hokka dediği şey sevgilinin yakut kırmızısı dudağı ile eski hekimlerin ilâç taşıdıkları yakut hokkayı birlikte karşılar. Böylece hokkadan dökülecek ilâç ile sevgilinin dudağından dökülecek sözler aynı şifalı etkiyi gösterecektir.
*Eski şairler kendilerini aşk hastası, sevgiliyi de bu hastalığı tedavi edebilecek yegâne tabip olarak düşündükleri için bu konuya dair pek çok mazmunlar yapmışlardır. Hemen hepsinin istediği şey, tabibin (sevgilinin) her daim yanlarında olmasıdır. O yanlarında olursa ölmek kolay, can vermek nimet olur. Hani Rıza Tevfik'in o muhteşem şiiri "Humma-yı Aşk"ta söylediği gibi. Okuyalım:
t Hastayım, yalnızım, seni yanımda Sanıp da bahtiyar ölmek isterim
18
Mahmûr-ı hülyayım câm-ı lebinden Kanıp da bahtiyar ölmek isterim
Şimdi sormak lâzım; acaba sevgilisini yanında sanınca bile bahtiyar ölen bir âşık, onu bizatihi yanında bulursa sevincinden can vermez mi?!.. Hekimi her daim başında bekleyen bir hasta, diğerlerine göre daha bahtiyar değil midir? Hele hülyalara dalarak sarhoş olmuş bir âşık, sevgilisinin dudağının kadehinden (veya hokkasından) kanarak sarhoş olursa (veya ilâcını alırsa), bunun karşılığında sevgiliye can vermez (kurban olmaz) mı!?..
19
VARALIM KÛY-I DİL-ÂRÂYA
<*Osmanlı'nın bahtsız ve zamansız hükümdarlarından biri olan Sultan I. Mahmut'un Sebkatî ("geçip giden, geçici" veya "önde olan, öne geçen") mahlâsıyla şiirler yazdığını biliyoruz.' Daha sonra bestelenmiş de olan şu dörtlükte onun şiir gücünü görmek, şiir sanatında anlam katmanlarını nasıl istiflediğine şahit olmak, sözü nasıl da süsleyerek söylediğine parmak ısırmak mümkündür:
% /Varalım kûy-ı dil-ârâya gönül Hû diyerek (Kokalım güllerini gonca-i hoş-bû diyerek Şerbet-i la 'li hayâli bizi öldürdü meded Gidelim kuyuna yârin bir içim su diyerek
^Günümüz diliyle şöyle demek olur:
20
Ey gönül! Gel "Huu!" diyerek sevgilinin yurduna varalım ve
"Ne hoş kokulu bir gonca bu!" diyerek bağındaki gülleri
koklayalım.
Yetişin dostlar, sevgilinin dudağındaki lezzetin hayali bizi
(hasret ile) öldürdü... Çare ve şifa aramak üzere gelin artık
sevgilinin kapısına "Bir içim su!" diye dilenerek varalım. '
0 Sultan, özellikle kelimelerin birkaç anlamını istihdam ederek sanat yapmakta ve bunda da başarılı olmaktadır. Sözgelimi ilk dizede Hû demek üç anlamdadır. İlk plânda bize dervişlerin Hû diye zikrettiklerini hatırlatır. Böylece kendisi de tasavvufa ilgi duyan sultan, sevgilinin yurdu demekle tekkeyi ön plâna çıkarmakta ve oraya "Hu!" diyerek gidildiğini anlatmaktadır. Öte yandan bu sözün "o" zamirini karşıladığını hatırlatarak sanki bir âşığın "O, ah o, ah o!" diye sevgiliyi sayıklaya sayıklaya dolaşmasını gözler önüne getirmektedir. Üçüncü anlam katmanında da, eskilerin, vardıkları bir yere "(Evde) kimse var mı?" anlamında "Huu! (İçerden birisi ses versin)" şeklindeki hitabını hatırlatır. Bu dizeye her üç anlamın da uygun düşmesi, şairin kudretindendir...
9 İkinci dizede gonca-i hoş-bû tamlaması da yine iki anlamdadır: Evvela "Hoş kokulu gonca" demeye gelir ki hoş-bû kelimesi bir tamlama biçiminde okunabilir. Eğer ayrı kelimelermiş gibi (hoş bu) okunursa, o vakit, "Güzel (hoş) gonca, işte budur!" anlamını taşır. Dizenin başındaki "Kokalım... (koklayalım)" eylemine yine her iki anlam da uygun düşer.,/
Üçüncü dizede şair sevgilinin dudağının hayalinin âşığı öldürdüğünü söylemektedir ki, mükemmel bir hayal, ustaca bir mübalâğadır. Öyle ki, âşık

sevgiliye değil, onun dudağına değil, ancak o dudağın hayaline erişmeye cesaret bulabilmekte, ötesine geçememektedir. Sanki ötesini hayal etse yanacak, yok olacaktır. Nitekim bu hayal bile onun içini öylesine yak-
21
maktadır ki, bir sonraki dizede sevgilinin mahallesine gidip, "Bir içimlik su, bir yudum su!" diye yalvaracaktır. Tabii bu son dizedeki bir içim su ifadesi, hem "Allah rızası için bir yudum-cuk su!" diye dilenen bir susamışın (belki aşk serabına tutulmuş âşığın) hâlini, hem de sevgilinin "bir içim su" denecek kadar güzel olduğunu göstermektedir/
22
8 ÂŞIKLARIN BAYRAMIDIR
Şair diyor ki:
Çektim firakın savmını erdim cemâlin lydine Aç leblerin mey-hânesin ney gibi nâlân et beni
Ey sevgili! Ayrılığının orucunu sonuna kadar tuttum ve cemalini görmekle bayrama erdim. Artık dudaklarının meyhanesini açıver de bir ney gibi sevinç ile inlemeye başlayayım.
^ Divan şiirinin âşıkları, sevgilinin ayrılığını, bütün zahmetleri ve sıkıntılarıyla birlikte katlanılıp çekilecek bir oruç süreci gibi kabullenip teslimiyete teslim olurlar ve sevgilinin hilâl kaşlarını yahut ay gibi parlak yüzünü gördükleri zaman da bayram ederler. Sevgili karşısında âşığın konumu çılgınlık, delirme ve kendini kaybetme hâlidir. Deliye her gün bayram de-
23
yiminin altında bu düşünce yatar. Çünkü aşk ile mest olmuş veya çıldırma noktasına gelmiş bir âşık, sevgilisini hatırladıkça (ki hiç unutmaz) sevinip bayram etmeye başlar.
^Yukarıdaki beyitte şair ayrılık orucunu tuttum demiyor da çektim diyor. Demek ki oruçta sıkıntılı bir taraf var ki çekiliyor. Hani dert çekmek, acı çekmek, sıkıntı çekmek gibi. Gerçekten de oruç zahmetli bir ibadettir ve sevabı da ona göredir. Söz gelimi su, insana sevgili kadar gereklidir; ama oruçlu kişi bütün gün suyun hasretini çeker. Bu durumda yapması gereken pek çok şeyi sırf oruçlu olduğu için yapmayan kişi de, sırf sevgilisinin hoşuna gitsin diye onun sevmediği şeylerden uzak duran âşık kategorisinde görülür.
«Beytin ikinci dizesinde şair, "Ey sevgili! Dudaklarının meyhanesini aç da..." derken atalarımızın ramazan boyunca meyhaneleri kapalı tuttuğunu ve bayram başlar'başlamaz da açtıklarını bize hatırlatmaktadır. Öyle ki bütün ramazan boyunca kapalı olan meyhaneler bayram sabahında açılır, kıdemli ayyaşlar da bayram namazından çıkar çıkmaz meyhaneye uğramadan evlerine yönelmezler imiş. Hatta meyhaneciler müşteri çekmek için bayram sabahında dükkânlarını ziyaret eden müşterilerine akçe keselerinde bahşişler sunarak bayramla-şırlarmış. /
® Ney gibi nâlân olmak da insanın inler gibi sevinmesi, hazzettiği bir şeyden dolayı sevinç dolu sesler çıkarmasıdır ki, meyhanelerin saz ve sözden uzak olmadığını, daha doğrusu içkinin musiki ile olan yakınlığını anlatır. Hani bezm denilen eğlence meclislerinde şarap ile musiki, saki ile hanende bir arada olur ya! Hani NefTnin, bahar eğlencelerinden bahsederken, "Gül çağı ve eğlence zamanıdır bu! Zevk ve safa devridir bu! Her bir vakti kutlulukla geçen bir mevsimdir bu; velhasıl âşıkların bayramıdır bu!" dediğini biliriz ya.
«Şimdi bir âşık düşününüz, sevgilisini görünce mevsimler
24
bahara, günler bayrama dönüşüyor olsun!/Âşık ki işte öyle bir âşık!
fil
Yani ki şöyle bir âşık:
»Cemal-i Mutlak hasretiyle bütün ömrü acılar, hüzünler, elemler içinde geçmiş... Nefes alıp verdiği her bir gününde oruçlu misali titiz hareket etmiş, belki Sevgili'den başka her şeye perhiz ve imsak uygulamış. Sevgili'den kendisini uzaklaştırır diye iftar etmeyi bile düşünmemiş. Orucun zevkini tatmış ve iftar lezzetini unutmuş. Zaten bu derece kendisini Sevgi-li'ye adadığı için de ruhu incelmiş, tezkiyeye uğramış ve Ce-mal'i görmeye liyakat kazanmış. Nihayet Mevlânâ'nın "Sevgilinin güzelliğini seyrettiğim gün benim bayramımdır" demesi gibi, Cemal'i görerek bayrama ermiş. Nihayet Karen'li çılgın âşık Üveys gibi aşkı bulmuş ve kendini kaybetmiş, yemeyi içmeyi unutmuş.

«?Ne var ki, şair bu bayramda hâlâ iki şey eksik diyor: Şarap ve musiki. Beyte göre âşık, Sevgili'ye yalvarıyor ve diyor ki, "Şarap yerine Sen dudağının kadehini ver, musiki yerine de ben sevinç çığlıklarımı ortaya koyayım, bu meclis tam olsun, bayram gerçek bayram olsun!" Sevgilinin dudağından çıkacak bir çift sözdür ki, âşıkta içki tesiri bırakıp onu mest eder. Eğer buradaki Sevgili'den Allah kastediliyorsa, "Kulum seni seviyorum!"; yok eğer Efendimiz kastediliyorsa, "Ümmetî!" sözüdür bu içki. Şimdi söyler misiniz, bu iki sözden birini duyan bir âşık nasıl bayram etmesin?!.. Ve nasıl sevinç çığlıkları ile etrafı inletmesin?!..
ft ft *
Şimdi de beyitteki kelimelerin tasavvuf! karşılıklarını verelim ve yorumu size bırakalım:
25
Firak (Ayrılık): Vuslat makamından ayrı kalmak, Vahdet makamından uzakta bulunmak.
Savm (Oruç): Dünyadan el etek çekmek; âşığın, gönlüne Hak'tan başkasını koymaması.
Cemâl (Yüz güzelliği, Allah'ın yüzü): Allah'ın lütuf sebebi olan vasıfları; sevenin ısrarlı yakarışları üzerine sevilenin olgunluk gösterip gereği üzere davranması. fyd (Bayram): Amellerin tekrarlanmasıyla kalbe tekrar tekrar gelen tecelliler.
Leb (Dudak): Kelâm, Sevgili'nin sözü ve o sözdeki mesaj. Mey-hâne: Aşkın galebe çalması ile varılan coşkunluk; kulun aşk ve şevk ile Rabb'a münacaat hâli. Ney: Sevgilinin sevgiye ulaşma makamı, sevgilinin sunduğu kadeh, esas vatanından ayrılıp dünyaya gelmiş olan in-

î san ruhu.
1 Nâlân etmek (İnlemek, sızlanmak): Sevginin katıksız hâle dönüşmesi, muhabbetin tamamlanması.
Dilerim Allah'tan, aşk iniltiniz hiç dinmesin, muhabbetiniz tamamlansın!..
26
HÂL DİLİYLE AŞK
Tasavvuf hakkında söylenmiş olanlar ile uygulanmış olanların zaman zaman farklılıklar gösterdiği^günümüzde tasavvufun felsefî açılımını yapanlar ile ritüellerindeki derinlikten bahsedenlerin hep kâl ehli, yani tasavvufun sözünü edenler; diğer yandan tasavvufu yaşayanların da hakikatte hâl ehli, ya,-ni aşkı gönülde duyanlar arasında bulunduğu bir vakıadır./
Eskiden beri kâl ehli dini, hâl ehli tasavvufu merkeze almıştır. Bu yüzden kâl ehlinin referansı Kur'an'ın doğrudan emirleri, hâl ehlininki ise çok zaman ayetlerin Bâtınî yorumlarıdır. Kâl ehli şeriatı, hâl ehli tarikatı önemser ve kuralları buna göre koyarlar. Kâl ehli ile hâl ehli olanlar tarih boyunca hep birbirlerini dışlamışlar ve hâl ehli içinden bazı insanlar yazılanların tasavvuf gerçekliğini anlatmaya yetmediğini söylemişlerdir; ama yine de o yazanlar (kâl ehli) yazmasaydı belki bugüne kadar in-
27
tikal eden bilgiler daha erken zamanlarda değişecek, bozulma ve yozlaşma hızlanacak, belki tasavvufun aslından da günümüze bir şey kalmayacaktı. Hâl ehli değişimi, kâl ehli sabitlemeyi sever çünkü. Yazılı metinler sayesindedir ki, biz bugüne izdüşümleri bulunan pek çok tarikatın, özellikle de Bâtınî yorumlara önem verenlerin farklı iman esasları ve serbest anlayışlarla donatıldığını görmekteyiz. Bu açıdan, tasavvuf hakkında yazılan her şeye kuru bir malumat olarak bakmak yanlıştır. Öte yan-dan, sırf bu kitapları okuyarak da sufi olunamayacağı aşikâr.
Hâl'i Süleyman Uludağ, Kuşeyri'den naklen insanın iradesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lütfü olmak üzere kalbe gelen manalar (feyz, bereket, marifet, his ve heyecan)" olarak tanımlıyor ve*hâl sahibi olmanın veli ve ermiş anlamına geldiğini ilâve ediyor^Hâl bilindiği gibi "şimdiki zaman, içinde bulunulan vakit" anlamını taşır. Sufilerin Allah'tan bir lütuf olarak yaşadıkları hâl için böyle bir isim bulmuş olmaları, muhtemeldir ki o ânın kıymetini bilmek içindir. Şairin,

Geçen hod geçti gitti, geleceği neylersin Her nefesin neş'esin bu demle bu ândan sor
derken "an"ı merkeze koyması buyüzdendir...
İnsan varlığı eşyanın hakikatini üç yol ile anladığına, bu üç yol akıl, havas (duyular) ve gönül yolu olduğuna, hâl ehli de eşyanın hakikatine ermekle bu makama gönül yoluyla geldiğine göre, sufi akıldan ziyade gönlü önemsemiş olur. Ona göre akıl, hakikat değil mantık vadisinde rehber olabilir. Mantığın dışına çıkıldığında akıl hem ümmî hem de kötürüm kalır. Fuzûlî,
Ben akıldan isterim delâlet Aklım bana gösterir dalâlet
* Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, s. 218.

derken aslında bu çatışmayı belirtmekte, önderlik umduğu aklın batıla sürüklemesini kınamakta ve kâl ehlini küçümseyerek alaya almaktadır. Ona göre kalbin keşfi ile hakikatin oraya yansıması, hatta orada tecelli eylemesi gerekir. Bunun için hayatın bir duyuştan ibaret bulunduğu, o duyuşun dışında ömrü sürüklemenin bir azap olduğu, yaşamak denilen şeyin de zaten bir hareket veya kavgadan ibaret idiği ve bunların da özünde eza ve cefadan başka bir şeyin yer almadığı görülecektir. Daimi bir hareketten ibaret olan dünya böylece bir azaba dönüşünce de hâl ehli olmak, bütün o azap ölçüsünde bir mutluluk, belki terazinin diğer kefesini dolduracak ikinci bir ömür olup çıkar «Azap ki, bir başka anlamında "lezzet" demektir. Bu lezzeti,^ sufiler aşkın içinde bulurlar ve kendilerine Hak âşığı derler/Sinan Paşa, ünlü kitabı Tazarruname'de konuya şu sözlerle açıklık getirir:
Aşk efsane ve efsun değildir. Aşk san'at-ı her dûn değildir. Her aşk davası eden âşık olmaz; her muhabbetten dem uran sadık olmaz. İlahî herkes merd-i aşk olmaz ve değme kalbde derd-i aşk bulunmaz. Aşk bir kimyadır, onun madeni can olur; aşk bir gevherdir, onun mekanı kân olur. Aşk bir zevktir, onun da şeydalan var; aşk bir hurûştur, onun da deryaları var.

10 AŞK İÇRE MEVLÂNÂ
* Aşk konusunda kim ne söylerse söylesin, en doğru ve en kâmil sözü henüz söyleyememiş olur. Neden mi? Aşk konusundaki en doğru söz, onun hiçbir söze sığmadığıdır da ondan.
t Bu yüzden hiç kimse onu tam manasıyla anlayamaz ve anlayamayacaktır. Her kim bu uğurda varlığını yok etse, bu gerçek değişmeyecektir. Klâsik şairlerin her konuyu kolayca anlattıklarını ama sıra aşka gelince kalemin dilinin dilim dilim ya-rıldığını söylemeleri boşuna değildir. Her âşık ki aşka dair söylediği her şeyin daha sonra yanlış ve eksik olduğunu görmekle kendinden utanmıştır; bu gerçeği bilir. Bu yüzden, gökkubbe-nin altında aşkın yüzlerce ve belki binlerce tanımının yapılmış olması, bize yüzlerce ve belki binlerce çeşit aşkın var olduğunu hatırlatır. Ve bir de onu en iyi anlayanların, gönüllerini aşka rehin verenler olduğu gerçeğini... Mevlânâ bunların en ulu-

larından biridir. MesnevTsinde olsun, Dîvân-ı Kebîr'inde yahut diğer eserlerinde olsun, sözünün merkezinde daima aşk bulunur. Sözü şiir formatında söylemiş olması, yani gönül dilini kullanmış olması da bu konudaki başarısını artırmıştır şüphesiz. İşte Dîvân-ı Kebîrden bir yek-âhenk gazel tercümesi:*
Haydi ey âb-ı hayatım olan aşk! Bir nağmeye başla da beni şevkle heyecanla değirmen taşı'gibi döndür.
Ağaçların dallan ve yapraklan rüzgâr olmasa oynamaz, kehribar olmadan saman çöpü uçup gitmez.
İnsaf et ey kişi! Bir saman çöpü bile rüzgâr etkisi olmadan hareket etmezken, dünya nasıl olur da etki eden bulunmadan ; kendi kendine döner?!..
i Dünyanın her cüzü, her parçası âşıktır aslında. (Her ato-
i mun içine bir aşk ateşi düşmüştür de döner durur.) Her parçası bir buluşma sarhoşudur varlığın.
Fakat onlar sırlarını sana söylemezler. Çünkü sır lâyık olandan başkasına söylenmez.
Eğer şu gökyüzü âşık olmasaydı, göğsü gönlü böyle saf ve lekesiz olur muydu? Eğer güneş de âşık olmasaydı onun yüzünde bu parıltı, bu i ışık bulunur muydu? \ Yeryüzü ve dağ âşık olmasalardı her ikisinin de gönlünde

\ bir ot bile bitmezdi.
\ Eğer deniz aşktan habersiz olsaydı böyle dalgalanabilir v miydi, çırpınıp durur, coşar köpürür müydü?
Ey insan, sen de âşık ol, aşkı tanı. Vefalı ol da vefa bul!
Mevlânâ hazretlerinin bu gazelde anlattığına benzer bir ifadesi de MesnevTde vardır. Der ki:
Gökyüzü kadınını beslemek için kazanç peşinde koşan er-I kekler gibi, yeryüzünün etrafında döner durur.
Can, Şefik, Dîvân-ı Kebîr: Seçmeleri!!, 406.
31
Yeryüzü de o hanımlığı yapar. Cansızlar, bitkiler, hayvanlar gibi çocuklar doğurur onları emzirmek ve beslemek için uğraşır durur.*
»Bu beyitleri okuyunca eskilerin "eşyanın ruhu"na ait bir yığın müktesebatını hatırlamamak mümkün değildir. Hani cansız gördüğümüz şeylerin de kâinat kitabında bir söz olarak hayat sürdüklerini anlatan o derin manalar. Ne yazık ki materyalist eğitim sistemi içinde yoğrulan nesillerimize şimdilerde eşyanın ruhundan bahsetmek, onların ifadesiyle belki de "kafayı yemek" olarak anlaşılmaktadır. Oysa ayet gayet açıktır: "Kâinatta bulunan her şey Allah'a hamd ve tesbîh eder. Fakat siz onların teşbihlerini anlayamazsınız." (İsra, 44) / y
Eserin müessiri, yaratılanın yaratanı teşbihi ancak aşk yüzündendir. Sevmeden adını anma, âşık olmadan sayıklama ve vird edinme yoktur çünkü. Gerçek âşık bu süreçte kendini eşyanın ahengine kaptıran ve varlığın sırrını keşfedendir. Bu da onu hâlden hâle, suretten surete geçirtir. Yine Mevlânâ'nın dediği gibi:
Âşık yılmaz, yanar, yakılır ve canını sakınmaz. Utanma ve sıkılma da bilmez. Değirmen taşının altındaki buğday gibi o da ezilir, belâlara katlanır, sabreder. Öyle sert, çetin yüzlüdür ki arkasını dönmez. O, gönlündeki faydalanma arzusunu, menfaatini öldürmüştür. i Neyi var, neyi yoksa ortaya koyar, (aşk kumarı) oynar, yu-
f tulur. Kâr aramaz. Hak'tan aldığı gibi hepsini yine Hakk'a verir. İ
Hak ona bu varlığı şartsız vermiştir. O cömert kişi de şart-
la sız olarak Hak vergisini yine Hakk'a bağışlar.
Çünkü fütüvvet (yiğitlik) şartsız vermektir, bağışlamaktır. Her şeyi verip arınmaktır; her kuralın önüne geçmektir.
Çünkü yiğitler ya üstünlük arar ya kurtuluş. Varlıktan, ben-
MesnevîIII, 4409-4410.
32
' likten temizlenenler, kurtulanlar ise halis kurbanlardır.
Onlar ne Cenâb-ı Hakk'ı imtihana kalkışır, ne de kâr ve ziyan hesabında olurlar.
Aşk derdine hiçbir yâr, hiçbir dost yoktur. Âşığın bu maddi dünyada bir tek mahremi bile bulunamaz.
Âşıktan daha deli ve divane kimse yoktur. Akıl onun sevdasına karşı kördür, sağırdır.
Çünkü âşığın deliliği herkesin bildiği delilik değildir. Tıp bilgisinde aşk derdinin devası yoktur.
Ey aşk yoluna düşen kişi, yüzünü kendine çevir, kendi yüzüne bak. Ey âşık, sana âşık olan ancak sensin, senden başkası değil.*
Mesnevi M, 1968-1974; 1978-1981.
33
10 OFELYA İLE LEYLA
Batı edebiyatının şiirlerine, hikâyelerine, romanlarına vb. seçkin edebiyat ürünlerine, kendilerinden sonraki nesillere bir şeyleri hatıra bırakmak isteyen o kalem sahiplerinin şaheserlerine bakacak olsak, hemen hepsinin kendi geçmişleriyle ilintili olduğunu; buna bağlı olarak da felsefesi, sanat anlayışı, örf ve gelenekleri, olay ve tarihleri, efsane ve mitolojileriyle kendilerine özgü olanı anlattıklarını, böylece bütün dünyada daha fazla tanındıklarını, şöhret bulduklarını ve ilgi çektiklerini görürüz.
Geçmiş zamanların renkli, hüzünlü, neşeli veya muhayyel facialar barındıran trajik anlatımları, üzerinden yıllar akıp geçtikçe daha da zenginleşerek, bir yığın ilâveler ve süslemelerle bir kez daha güzelleşerek zihnimizin duvarlarına çarptığında onlardan lezzetler alıyor ve hayretlere düşüyoruz. Bize nadi-
34

de maceralar ve zengin menkıbeler sunan klâsik yazarlar aslında biraz da kendi tarihlerini ve talihlerini sunmaktadırlar da biz farkına varmayız. Kalemlerin ucundan sayfaya biblolar, heykeller, peyzajlar, güfteler gibi akan satırlarda biraz da o yazar kendi kaderini anlattığı için biz eski sayfalardaki asil kahramanlara hemen gönül veririz. Yazarın kendine yâr olmayan aşk talihidir ki bizi bedbaht Jüliet'lere, hayalperest Ofel-ya'lara, dokunaklı İzolet'lere meftun bırakır, belki onların tatlı, sevimli, mazlum birer kurban olarak hayallerini karşımıza diker ve öylece hüzünlü emsalsizliklerine kanaat getirmemizi ister. Böylece bir okuyucu bunları tanır tanımaz derhal acıyıp
j sevsin ve kendisi için sembol edinsin. Nitekim böyle de olur!.. Bugün "Çocuklarımızın okudukları kitapların ne kadarı
I Türklük geçmişiyle ilişkilendirilebilir?" gibi bir soruyu kendimize sorduğumuzda, aslında Jüliet'lere karşı Leyla'ların, İzo-let ile Aslı'nın, Ofelya ile Zeliha'nın ne kadar boy ölçüşebildi-
j ğini de sorgulamış oluruz. Ve yazıktır ki, bu sorgulama bizi
! boynu bükük bırakır, bir kez daha Batı karşısında mağlubiye-
I te sürükler.
Abur cubur müptelâ olduğumuz, her tarzını hemen taklide
I koyulduğumuz Batı medeniyetinin, acaba bizim kimliğimizi zedelemeyecek taraflarını alsak ve kendi içimizden eşdeğerlerini üretebileceğimiz birikimlerimize sahip çıksaydık durum böyle olur muydu? Bugün gençlerimizin fikirlerini de, zihinlerini de, zevklerini de Batılı zevkler istilâ etmekte. Batılı yaşıtına benzemekte bir kimlik arayan "kösemenin koyunları" send-romu bir salgın hastalık olarak gençliğimizin bünyesini kapla-
jmış bile.
Soru şu: Bütün bunlar olurken Türk aydını neredeydi?!.. Ve
| yine bütün bunların oluşumunda Türk aydınının sorumluğu
S ne kadardır?
El-cevap: Bütün sorumluluk aydınların omzundadır.

Türk'ün genç nesilleri için Leyla ile Mecnun kitapları üretildi de onlar gidip Romeo ve Juliet mi okudular?!. Türk gençleri için Türk klâsikleri denilecek roman, hikâye, şiir dizileri yazıldı da onlar yine de gidip seçkin(!) mütercimlerin Barbara Cartland dizilerini okuyarak mı Türkçelerini kaybettiler?!.. Türk çocuklarının okuyacakları fantastik Dede Korkutiar, Türeyiş Destanları, Binbir Gece Masalları, halk öyküleri yeniden yazıldı da onlar bunu bırakıp Harry Potter yahut Yüzüklerin Efendisi okuyarak mı okuma alışkanlıklarını kaybettiler?!..
Ve bütün bunların yeniden üretilmesi zamanı gelmiştir? Aksi takdirde modern çağ bizi ıskalayacak ve kültürel açıdan hep mankurt kalacağız.
Belki hatırlamak gerekir ki, Juliet'in cazibe ve güzelliğini geride bırakacak bir sevgili zarafeti Şirin'de, Romeo'nun aşkını hiçe sayacak bir his zenginliği Kerem'de zaten vardır. Üstelik de genlerimizin yapısına uygun düşecek biçimde... Kendi kültürümüzü yeniden üretmek zorundayız!.. Efsane-siyle, masalıyla, romanı ve şiiriyle... Belki desenlerde ve renklerde, belki nağmelerde ve ahenklerde...

12 BÜLBÜL ÎLE ÂŞIK
Şiir, eski çağlardaki hayatın yarısı idi. Şiir gibi söylenmedikten sonra bir sözü söylemenin ne anlamı olabilirdi ki!?.. İşte bu yüzden, kudemanın kabaran ve taşan duyguları ki şiir olup dizilince bazen bir girdap gibi derine inerek, bazen bir feware gibi yükseğe tırmanarak, ama mutlaka, Çinlilerin merasim ejderhaları gibi hep kendi üstüne, kendi merkezine kıvrılarak akan bir ses, müzik ve renk armonisi olup çıkar.
Adına "eski edebiyat" denilse de hep taze kalışı da bundandır. Dil değişse, fikirler farklılaşsa, zevk ve üslûp başka başka olsa da onun içinde öyle değişmeyen bir lirizm vardır ki, insanlık durdukça tazelenir, yeniden üretilir, durmadan büyür ve "insan"ı her çağ için bir başka renkte anlamlandırır, for-
matlar. Şu iki dizedeki dünya, hayal, his ve anlayış zenginliğine bakınız mesela! Binlerce divanda yine binlerce örneği bulu-

nabilecek sıradan bir ifade üstelik.*Fuzûlî dilinden:

Ehl-i temkînem beni benzetme ey gül bülbüle Derde yok sabrı anın her lâhza bin feryadı var
Gülüm! Beni bülbül ile karıştırma sakın! Ben temkinli bir âşığım; onun ise derde (derd-e) sabrı kalmamış, her an binlerce feryat eyliyor.
Öteki anlamı şöyle:
Gülüm! Beni bülbül ile karıştırma sakın! Ben durmuş oturmuş, tecrübe kazanmış bir âşığım; o ise derde sabrı olmayan yeni yetmenin biri, hiç durmadan feryat ediyor.
Bir başka anlamı da şöyle:
Gülüm! Beni bülbül ile karıştırma sakın! Ben (senin eşiğinde) mekân edindim; onun ise hiçbir kapıda (der-de) durduğu yok, her an binlerce (kapı dolaşıp) ah-vah ediyor.
9Şair bu anlamlardan birincide kendi kendisine yeterlik konusunda tedbir aldığını, çünkü aşk işinde gizlilik gerektiğini, oysa bülbülün bu aşk ile çığlıklar atarak sırrı açığa vurduğunu, dolayısıyla edebe aykırı bir iş yaptığını, bu yüzden kendisinin ondan daha üstün bir âşık konumunda olduğunu anlatıyor.
¦?> İkincide, kendisinin aşk işinde iyiden iyiye piştiğini, kıdem kazandığını, acılar çektiği hâlde hiç sesini çıkarmadan yıllar yılı mertebeler kat ettiğini, bülbülün ise toy bir delikanlı gibi geveze ve uçarı bir tavır sergilediğini, bunun sonucu olarak da aşkın acılarına tahammülsüzlük gösterdiğini, bu yüzden kendisinin ondan daha değerli bir âşık olduğunu söylüyor^
«Son anlama göre şair, sevgilinin eşiğini Eyüp sabrıyla bekleyen, orada ikamet eden (temkîn sözüyle tevriye) bir âşık tavrıyla konuşmakta, bülbülün daldan dala konmasını (tena-

süp), bir kapıda (der-de sözüyle yine tevriye) durmamasını, bir an içinde bin feryat etmek (tezat) gibi ucuzculuğa düşüp herkese aşkını anlatışıyla da aşk töresini bozmasını ve sevgilisinin adını dile düşürmesini ayıplıyor, bu yüzden kendisinin bülbül ile karıştırılmamasını, çünkü ondan daha değerli bir âşık olduğunu dillendiriyor. Üstelik bülbül pır pır, o daldan bu dala konmakta, başka güllerle de ünsiyet kurmaktadır. Hakiki âşık böyle bir edepsizliği aklından geçirmeyi bile kendisine zül, sevgilisine ihanet, aşkına ziyan olarak düşünür. Bu durumda bülbülün gerçek âşık olamayacağı ortadadır. Gerçek âşık, ilk sevdiği son sevdiği olan, başka sevgi bilmeyen, üstelik bunu da gizli tutandır. Hani Leyla'ya sormuşlar, "sen mi daha büyük âşıksın, yoksa Mecnun mu?" diye. "Elbette ben daha büyük âşığım!" diye cevap vermiş, "Çünkü ben aşkımı kimseye söylemedim; o ise bir dağ delisi gibi davrandı, sevgimizi dillere düşürdü." Bu haliyle gerçi bülbül Mecnun'u temsil eder, ama asıl olan, sevdiğini kimsenin bilmediği âşıktır. Tıpkı birini sevdiği hâlde aşkında iffet gözeten ve onu gizli tutarak bu uğurda ölen kişinin şehit olarak öldüğünü dillendiren hadiste olduğu gibi. Senedi zayıf olsa da hatta... /

13 İKİ DİZEDE İKİ ÂLEM
16. yüzyıl şairlerinden Celilî'nin bir beytiyle karşılaştım. Daha önceden farkına varmamış olmalıyım, şiirin lirizmi yüreğimi yaktı, şairine acıdım. Celilî, klâsik şiirin zirveleri arasında kaybolup gitmişe benzeyen bir adam. İran'dan gelip Bursa'ya yerleşen şair Hami-dî'nin oğlu olduğu için iyi bir eğitim aldığı, Farsça'dan tercümeler yaptığı ve şiirleriyle tanındığı biliniyor. Beş adet mesne-vîden oluşturmayı düşündüğü Hamse 'sinin iki kitabı, Hüsrev ile Şirin ve Leyla ile Mecnun oldukça başarılı eserlerdir. Kaynaklar onun garip halleriyle ünlü olduğunu söylüyorlarsa da bu hâllerin niceliği hakkında bilgi vermiyorlar. Orta yaşlarda iken şuurunu kaybetmiş olmasının, Türk edebiyatını güzel bir hamse ve lirik bir divandan mahrum bıraktığı söylenebilir. Sözünü ettiğimiz beyit onun perakende gazelleri arasındadır.

jŞöyle der:
Öldükte bu ben hasteyi eşk ile yusunlar Cânâne güzâr ettiği yollarda koşunlar
Devasız bir aşk hastası olan beni, öldüğüm zaman gözyaşı ile yıkasınlar ve seygilinin geçtiği yolların kenarında bir yere defnetsinler.

ÇBir defa şair, sevgilinin hasreti yüzünden akıttığı gözyaşlarıyla yıkanmayı arzuladığına göre ağlayışlarının derecesini ve gözyaşlarının akar sular gibi çağladığını bize göstermek istemekte ve sevgilinin bu hâle acıyacağını ummaktadır. Gasil suyu olarak kendi gözyaşlarından medet uman bir âşık, Rabbinin huzuruna da bu paklıkla çıkacağından bize hayırlı bir akıbetten bahis açmaktadır ki, bu onun aşkında ne kadar temiz kaldığını gösterir. Ama Celilî asıl zarafeti ikinci dizede göstermiş ve "Beni sevgilinin geçtiği yollar üzerine gömün!" diye vasiyet etmiştir. Bu durumda öncelikle sevgili onun toprağına basıp geçecektir ki, böyle bir macera, âşık için bir tür vuslat sayılır. Dahası da âşık, bunca gözyaşı ile toprağa düştüğü vakit elbette mezarında yeşillikler belirecek ve o yeşilliklerin her biri göz göz olup, yoldan gelip geçen sevgiliyi görme şansını yakalayacaktır. Hani bir tür tenasüh (reenkarnasyon) gibi...
#>İmdi, bir aşk düşünün ki, ezelde âşığın bağrına düşmüş olsun ve dünyada sona ermeyip ebede de uzansın. İlâhî aşk için küçük, çok küçük bir örnek işte!.. İnsan ki bir sevgili için bunca yüce bir aşkı düşünüyorsa, yüce bir Sevgili için düşünebileceği aşkın tarifi mümkün olabilir mi!?.. O ki sevilmeye en lâyık olandır... /
41
14 İNCİNİN DOĞUŞU
*§u beyti Şeyh Galip (Ö.1799) söylemiş:
Teblerze-zâd gevher-i galtân-ı gurbetim Mihr-i sadef Sabâh-ı Nişabûr'dur bana
Hummalı titreyişlerden doğarak gurbetlere yuvarlanmış bir inci tanesiyim. Sadefimin parlaklığı (sevgisi, şefkati veya güneşi) bana bir Nişabur sabahıdır.
p Şairin Sebk-i Hindî denilen ve manayı perde perde derinlere, daha derinlere gizleyen bir üslûp gereği söylediği bu beytin düzyazı çevirisinde bile bir muğlaklık bulunduğunu hissetmişsinizdir. Beyitte şairin tam olarak neyi/neleri kastettiğini ilk bakışta kestirebilmek bir hayli zordur. Ancak divan şiirinin
42
dünyasına aşina olanlar bu beyti yorumlamak ve mana gelininin yüzündeki tülü kaldırmak üzere hakikîden mecazîye, beşerîden semavîye şu ihtimalleri göz önüne getirebilir ve beyitte sözü edilen "hummalı titreyişlerden doğarak gurbetlere yuvarlanma"nın ne olduğu üzerinde kafa yorabilir. İşte bu beyti anlamlandırabilmek için düşünülmesi gereken ihtimaller:
1. İstiridyenin karnındaki incinin dışarı atıldıktan sonra dalgalarla sahile vurması
2. Çocuğun anne karnında bin bir sancı içinde şefkat ile doğması
3. (Tasavvufta) İnsanın vahdet âleminden kesret âlemine yuvarlanışını temsil eden vahdet-i vücut felsefesi.
4. Gün doğumunda dünyanın en parlak mekânı olduğuna inanılan Nişabur (İran) kentinin zelzeleleriyle ünlü oluşunun hatırlatılması.
»Şair, beytini kurarken kendi çağının kültür altyapısında mevcut bütün bu bilgileri kullanmakta ve okuyucu ile arasında gizli bir üst dil oluşturarak onu şaşırtmakta, belki ona, her bakışında ayrı bir dünya göstermekte, ezcümle klâsik şiirin zengin mecazlar dünyasından yola çıkarak dizelerine ruh vermektedir. Okuyucu, kendisini titreyişler içinde bir inci tanesi olarak görmeye başladığında, ister istemez cevherindeki parlaklığı hissedecek, bu ışığı içine yerleştiren sadefini, aslını, özünü aramaya yönelecektir. Ancak ondan sonradır ki, Ali Nihat Tar-lan'ın yorumladığı biçimde, kâinatın yaratılışına kadar uzanan bir macerayı özetleyiverecektir.*
Çelebioğlu, Amil (Prof. Dr.), Ali Nihat Tarlan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 134.
43
9A
•ji-ııpıuı Xg§ zb ui5i
59 3p«
jagip
Jiq vp ng ndrp] 'isajB>[ui,x
5]BJB[0 X UIBIUB Jiq J9q
Ji3§3 3A jnjoS B^B^nuı luıŞıpnpg buii a\i bjis uiuu
-B]UBUI}B5] UIEJUB EİUOS UB^npnîJO tUItUBUIBl Ui;X9q piBpiiB^nA
'nDnXro[o iiq uajiq 1X1 tuiSBXunp uiuijn§ ubaiq :n§ 5nuog

(£-\ 'JB}IJUJ) ./'UBUIBZ lSipiHJI>[§IJ
j3]ziuaQ ¦"ubuibz n§np]r6(op dıjı$Bp iv\zıp\ı\ -ubuibz ı$ıpıu -bX 3^09,, 'iqiS
isatuin^op diuBiBSjBd uu3(5)oS 'isbuiji>{§i} uıjajzıuap n\dn :iipnauiB[B
ıauiBÂij] apzpz jnpn|un u -]3z un4inqB$!K[n^unj iapa \\sui3\ nunıun$op un§ B Bp
nq 15] juij>|3jaS (iuubjidubs uiuauuB BpuiUB uın$op) iSiX -jp Jiq iiBuiuini[
u\5\ unuo isbuijb bXubSip iXpui di[i5B •jipuBpuisBui|o jqiS Snuı$op §aunS
bduijiob 3a uBpuı$i]>iB|jBd
BUIIBp lUl$üRZÇ? !PU9>['IDUI BiUOS UBl>fipBUI
-jnun iubjba !>([9aa9 dıâıjE 9}3qjng jj}>|9uiJ9An}nun iubjba |isb iuu9]sns
idi59S upgqanS 'ui9(qojd Bpcjna -(BXunp
'IUI9[B J9|UIISp) JipiUBSD9 I-IU9JB 9SI I19qing '(lUI
i-uia[B iub;ba [isb uiubsui
(UBSUl) pUI Jiq IJJ9$9P >(BDUB 9p X9§
i[zi§ o 9pıçq o 'JoXrunXnq ^juiiubjbX qBuigij 9A uııpaısı 'uiipi ginzsq Jiq
\\z\ji uaa,, qB[iv !HUi9pBUi ipuij 9
iipBj>[Buijnp diu9[>[njns Bp
-uiSBiB ubjbSibp uu9[9SipBq 'BpsXunp nq ubsui nijunj -zui§b[-i§jb>i 9]! JUI9IŞ
J9IUJISID 9A igsipsq,, 9pznuin§npun§np b[Xiui
-B[UB ZBD9U1 dulXB UBpUIUIB[UB >[95j9§ iXBUJUB
-ng "JoXiiSBq BXBUiuB]jBAnX >]BJB[idB5] BJB[B8[Bp 'idui
-BS (iSBUiSbiUIJJBX 9[I >1§B UIUipBÎJ 9[j 5]9>[J9 BX9A I§I>]Bq 9[I 5(UI^BHV)
9]3Z[9Z UB§njO BpBJIS O I?) !pi9[§IUI9UI[9§ 9UIUI9[B
-JBA duiS auiSt (ituqBj bub bX9a gXpuiisi) japBS znugq :uii[9X9[i9[i >]9j9p9
di5jB} i[BXBq nq ipuii§ •joXi}Biii}Bq iXbuiub[-iBAnX 9A japss 'puı 9zıq ap
ısgpejı buiub[bS[Bq
iX9Jin) azia] ap !§H
'5(iiB;sBq \\§zye 'Biuiunq) qaj iSqEq a|i >j$b nq aA uii] -auop a^Xaq Bpuı$ı§ı
!§[|q nq ipuiig h>ii5 bXbjjo iButB>(aA ipuB] -B§[Bp an 5(§b 'jaqAaD J9]9S nq 9A
u>[Bq iBj^a § iuXb spuiSipsjsi >jbuhbjbX iuiuibib jajuiisp -bX IUI31B JB(qnj
unjnq bjXisbjis 9a \\vç\ i-sjsu U9i>jndo>i UB§n[o 9j}sn BpuisBJis 3tuu9 ng 'ipug
ubpuubzbu }9iubzb ui 9A UBpuiqBDiq isqA9D BDUt5(Bq 9[i iSass 3J3qA9D nq •ip!
5iSuB[§Bq iiq uı5ı i§i[ijbÎbX uu9[uiisid sa qnj un;nq dnjo !I!qB>[nui zbjb
(znjqBp\[i-qAsq MpatuuiBqni^ wnfj c\\rn[HW) jaqA3D nq ub[O ^B^Bd >(o5 sa h§3A
iubjbX (jnu) asqA3D Jiq 3Duo qBjiV ajQ§ auisajsspj soXuiB]}Bg 9A 3U|qı;j9j (ı$n-
nÇ uiSi(jba) jnonA i-igpqBA i^
•ji}>(9D9J3auba bui>(jbj unun$npjns Jnuio iubj Jiq Bpuo -B5(sı>ı uu9|§ıX3Ji!i 9A
§iuidji5 BpuisBiB isiSji BXunp ireSop ugp
-UISJ3U 3]I ISlSjiq §1]HBJbX }nDA3UI 3pUU9[U98 '>|3D3}!}]J3q IUIŞ
-Bq ubjo 9i(qBnv [gq-iap !§PI !>lBpziiui§jB>['uinaSsp tuuBiBiijBq liB
(auiuizsq jssp) buiubibabub ubjo §iui}3 jgX Bpui}iB5ui|iq 'uiubsui U9p|g
diuBjiBAnX (BpBXunp) BpuuBjBSiBp jgqang 9A uogsjB Jiq ungXn BjnAABSBj
ziu9SJ9}si ipuiig,,
15 GÜL VE BÜLBÜL
Beyit:
İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile Gül budağının mizacına gire
kurtara su
Şöyle demek:
Gül budağı meğer güle renk verme bahanesiyle bülbülün kanını içmek istiyormuş.
(Varın suya söyleyin de) su, gül budağının damarına girip (onun susuzluğunu
gidererek) bülbülü kurtarsın.
Şöyle de demek:
Gül budağı meğer bir hile ile bülbülün kanını içmek istiyormuş. (Varın suya
söyleyin de) su, gül budağının mizacına göre hareket ederek (yolunca giderek)
bülbülü kurtarsın.
46
Beytin edebiyat sanatına ilişkin açılımlarını bir yana bırakıp biz, gül ile
bülbül arasındaki hileli durumu anlatalım isterseniz, t Hani bülbül, gül için
yanıp yakılarak çılgınca aşk şarkıları söylerken gül dalları arasında dolanır
durur ya!.. Onun isteği aslında güle karşı yaptığı niyazların kabulüdür. Ne var
ki, gülün (sevgilinin) çevresi dikenler (rakipler, düşmanlar) ile çevrelenmiş

durumdadır. Üstelik gül budağı, o rakiplerin eline kılıç gibi dikenleri vermiş, bülbülün kanını içmek istemektedirler. Tıpkı efsanedeki gibi...
ft * i
»Efsane: Gül, su ile büyür ve susuz olamaz. Ancak efsaneye göre o, su ihtiyacını genellikle bülbülün kanıyla karşılamaktadır. Öyle ki çılgın âşığı bülbül nağmeleriyle kendinden geçerken gül de naz uykusundan uyanıp onun kanını içiverir. Bilindiği gibi, goncanın açılması için bülbülün bütün gece boyunca aşk neşidelerine devam etmesi gerekir. Gül, âşığının kendisi uğruna ne kadar fedakârlık yapabildiğini görmek için önce dallarına konmasına izin verir, sonra da onun mestliğinden
j yararlanarak dikenlerini batırıp bağrını kanatır. Böylece bülbülün kanı, gülün dikenlerine sızıp goncaya ulaşır ve ona renk katar. Güle kırmızı rengini veren de zaten bülbülün aşk için akıttığı bu kandır. Yoksa gülde bu kırmızı güzellik olmazdı. Öte yandan, bülbülün çığlıklarına aldırmayan gül, aslında se-
| veninin kanına susamış, susuzluğunu bu yolla gidermeye çalışan bir sevgili konumundadır. Burada bir âşığın yapacağı fedakârlığın sonucu, yani aşk şehidi olma tavrı vardır.'
*Şimdi beyte geri dönelim: Şaire göre su, bülbülün damarına girip, yani onun mizacına uygun hareket edip hile ile onu kandıracak ve belki bülbülün kanını içme niyetinden caydıracaktır. Diğer bakışa göre de su, gül budağının damarına bir renk olarak girip gülün kırmızı rengini sulandıracak, belki ren-
47
gini açacak; gülün kızıl rengine âşık olan bülbül de böylece ondan soğuyup canını kurtaracaktır. Bülbül ile gülün arasındaki bu renk alışverişi Doğu'nun en kadim efsanelerinden biri iken, yukarıdaki beyitte Fuzûlî'nin Hz. Peygamber'den şefaat dilemesine vesile olmuş (Su= Hz. Muhammed ve O'nun yolu, yani rahmet; Gül= masiva; Bülbül= Hak âşığı; Budak ve Diken= nefis), ondan yaklaşık 500 yıl sonra da Oscar Wilde'm "The Nightingale and the Rose" hikâyesinde modern hayata merhaba demiştir.
4*Hikâye: Fakir bir öğrenci, sevdiği zengin kızı dansa götürmek ister ve cesaretini toplayıp ona teklifte bulunur. Kız, eğer kendisine kırmızı bir gül getirebilirse sabaha kadar dans edebileceklerini söyler. Ne ki, mevsim henüz gül mevsimi değildir. Buna rağmen delikanlı büyük bir sevinçle kırlara koşar. Arayıp tarar ama gül bulamaz. Bu umutsuzlukla ağlamaya, inlemeye başlar. Bu arada onu işiten kertenkele, kelebek, papatya, menekşe vs. hep ona acıyarak bakarlar. Bir tek bülbül, onun şahsında gerçek bir âşığı görür. Kendisinin, bir ömür boyunca aşkın acıklı şarkılarını söylemekle beraber böylesine ağlayamadığını düşünür ve delikanlıya yardım etmeyi aklına koyar. Çünkü aşk, dünyanın bütün hazinelerinden ve bütün ömürlerinden daha değerlidir. Bülbül hemen çimenliğe koşar, bütün gül fidanlarını tek tek dolaşır. Hepsinden, delikanlı için ertesi sabah kırmızı bir gül verip veremeyeceklerini sorar. Yalnızca bir tek fidan, ertesi sabah kendisine kırmızı bir gül açabileceğini ancak bunun için bir şartı olduğunu söyler. Dalları şiddetli kışın etkisiyle buz tutarak kırıldığı için bülbül kanını ona verebilirse tamir olup gül açabilecektir. Bülbül bu şartı, aşk uğruna can vermek olarak görüp kabul eder. Tesadüf, o gece mehtap çıkmıştır ve bülbül, kalbini gülün kırık da-
48
hndaki dikene dayayıp şarkılar söylemeye başlar. O gece, bütün öteki şarkılarından daha güzel şarkılar söylediğini fark eder ve bu coşku ile kendinden geçerek sabaha kadar yepyeni besteler yapar. Sabaha karşı gül fidanında eşsiz güzellikte kırmızı bir gül açmıştır ama bülbül, fidanın ayaklan ucunda, çimenler arasında, kalbindeki diken ile cansız yatmaktadır.
Delikanlı sabahleyin sonsuz bir sevinç içerisinde kırmızı gülü dalından dikkatle koparıp doğru sevgilisine koşar:
— İşte kırmızı gülü getirdim!
Kız oralı bile olmaz. Çünkü sınıftaki bir başka delikanlı ona dans teklifi karşılığında mücevherler göndermiştir. Delikanlı kırmızı gülü öfkeyle yere fırlatır. O, burada ağlayıp aşkın saçma bir şey olduğunu düşünürken, yere attığı gülün üzerinden bir otomobilin tekerleri geçmektedir. /
49
16 KAŞ Kİ MİHRAPTIR...

Hani o ünlü şarkıyı hatırlarsınız, "Mihrabım diyerek sana yüz vurdum" diye başlıyordu. Sevilenin mihrap makamında görüldüğü yürek çırpıntısı hani... Galiba aşkta her şeyiyle sevgiliye yönelmeyi temsil eden bir tavır bu. Bir sultan önünde kul gibi. Bir melike ulaştıran yol gibi. Gidişleri çapraşık, dikenleri azgın... Geçitlerde haramiler... Eza ve cefanın bütün kanunları yürürlükte... Bedeni ruhuyla, kalbi düşüncesiyle, aklı da fikirleriyle istilâ edip her birini evirip çevirerek... Girdiği yer gözlerden de gizli; vardığı süveyda kalplerden de derin... Gizli bir ateş... Yangını baştan başa mücerret... Ve önünde divan durulacak bir mihrap. öFuzûlî'nin bir beyti var:
Mihrâbda şekl-i ham-ı ebrû-yi lâtfin Vacip bu cihetten kamuya secde-i mihrâb
50
Ey sevgili! Mihraba bakanlar senin güzel kaşının kıvrımlı şeklini gördükleri için mihrap önünde secde etmek vacip olmuş.
c Mihrabın şekil yönünden kaşa benzerliği kadar secde eden bir insanın da sırt istikametinden siluet olarak kaş biçimini aldığı düşünülürse, şairin mihrap ile sevgilinin kaşı arasında bir ilişki kurarak şiirini süslediği görülür. İlk dizenin sonundaki lâtifkelimesinin iki anlamı vardır; "Güzel" ve "maddeden soyutlanmış, mücerret." Şaire göre kaş, maddeden soyutlanmış bir varlık olarak düşünüldüğü için ona secde edilebilir. Çünkü maddî olana secde etmek küfürdür. Nitekim insanların mihraba secdeleri de aslında mihrap dediğimiz duvar yığını için değil, o cihette Kabe'nin mücerret varlığını görmeleri ve mihrabın kıbleyi göstermesi sebebiyledir. Yani mihrap (ve mihraba benzeyen kaş), Kabe'ye işaret ederek maddeden manaya geçişi sağlarlar. Bu durumda âşığın, sevgilinin mihraba benzeyen kaşına değil, o kaşın tecellisine (işaretine, sitemine, davetine, gamzesine vs.) tutkun olduğu ortaya çıkar. Nasıl Kabe bir sembol ise ve asıl ibadet mihrap önünde Allah'a yapılırsa, sevgilinin mihraba benzeyen kaşı da bir semboldür ve maddî varlığı ile hiç de öyle secdeyi ilzam etmez, gerektirmez. Öte yandan mihrapta kaşın şekli olduğu için put önünde tapınmak gibi, maddî bir mihrap karşısında da secde edildiğini söylemek küfür sayılır. Öyle de, Fuzûlî gibi bilgin ve bilge bir adam, neden böyle netameli konularda küfre yakın şeyler söylesin ve nasıl "Mihrabın olduğu cihete secde etmenin vacip olu-şu"nu izah edebilsin?!.
»Burada vâcib kelimesinin dinî terminolojideki anlamından öte mecazî bir anlamı vardır. Çünkü namazdaki secde vacip değil farzdır. Vacip olan secde, sehiv secdesi, yani hatalı kılınan namazın sonunda, selâm verdikten sonra yapılan secde-
51
dir. Namazda hata edildiğinde bu secde zarurî olur. Bu durumda şairin, sevgilideki kaşı mihraba değil, mihrabı sevgilideki kaşa benzettiği kendiliğinden ortaya çıkar. Mademki mihrap sevgilinin kaşına benzemektedir, o hâlde mihrabın önünde duran kişilerin de sevgilinin kaşını hatırlamaları ve o hayranlık ile namazlarında hata etmeleri (fesat hâli) kaçınılmaz olacaktır. Eğer böyle bir namazın sonunda sehiv secdesi yapılmazsa namaz maddî bir varlığa (sevgili denen bibloya) tapınma gibi anlaşılır ki, bunun da son ucu put önünde tapınmak gibi küfre çıkar. Bu durumda küfürden kurtulmak için secde, mihrap önünde duran herkese vacip olmaktadır. Öyle ya, Allah, namazları fasit eden nice güzeller yaratmıştın Hani türküde denildiği gibi:
Gül bülbülün sekiminden Perçem zülüf takımından Geçme mescid yakınından Çok namazlar böldürürsün
Galiba şaire göre namazda sevgilisini düşünen bir müminin sehiv secdesi yapması vacip ötesi bir şey olsa gerek!..
o Beytin başka bir açılımı için de şunlar söylenebilir: Kur'an'da Miraç'tan bahsedilirken Efendiler Efendisi ile Allah'ın yakınlığı "Kaabe kavseyn" ifadesiyle anlatılır. "Kaabe kavseyn" müfessirler tarafından çeşitli biçimlerde yorumlan-mışsa da hepsi bu ayetin, Allah ile kulu arasındaki yakınlığın son derecesini gösterdiğinde müttefiktirler. İki yayın çakıştırılarak tek oku atacak kadar yakınlık, yayın gerildiği vakit iki ucunun birbirine yaklaşması kadar yakınlık, kaşların çatıldığı vakit birbirine bitişmesi kadar yakınlık vs... Ayetteki "kavseyn" (iki kavis) ile iki kaşın kavisli oluşu, bunun da mihraptaki kavise benzemesi, Fuzûlî'nin bu şairane hayali, yukarıdaki
52

beytinde, hakikî Sevgili olan Allah'a yakınlığı ifade etmek için kullandığı görülür. Mademki "kavseyn" gerçek Sevgili olan Allah'a yakınlığı temsil etmektedir, o hâlde kavis biçimindeki mihrap ve kavisten ibaret olan kaş dahi bu yakınlığın bir remzi olarak maddeye bürünmüş olarak düşünülmelidir. Namaz müminin miracı olduğuna göre, miraçtaki yakınlık da kaş (mihrap) önünde Hak âşığına bir secdeyi elbette vacip kılar/
53
17 AŞK İSTİDADI
Çoğumuz ezbere biliriz Fuzûlî'nin o ünlü beytini; ve ünlü olmayı hak edecek kadar da güzeldir:
Bende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dadı var Âşık-ı sâdık benim Mecnûn 'un ancak adı var
€J Edebiyatta bu tür beyitler için "berceste (zeka sıçraması ile söylenebilen seçkin, lâtif, ince anlamlı, kolayca hatıra gelen, velhasıl yapı ve anlam bakımından ustaca söylenmiş) beyit" denir. Ancak bu beytin berceste olmaktan öte bir de sehl-i mümtenî özelliği vardır. Yani ki, söylemesi kolaymış gibi görünür de söylemeye kalkınca bir türlü iki dize bir araya getirilemez. Sehl-i mümtenî söylemek, ancak duymak, hissetmek, yaşamak, belki yüreğini kanatmakla mümkündür. Şair kendisini lirizmin o kadar derinlerinde hisseder ki, söylediği şiirden
54
öte bir ulvî ilham olup çıkar karşımıza. -
^Yukarıdaki beyitte şair, yalın bir anlatım ile, "Bende Mec-nun'dan daha fazla âşıklık yeteneği var. Gerçek âşık benim; Mecnun'un ise adı çıkmış!" demektedir. Ancak bu anlam için seçtiği kelimelere bakıldığında şairin, derinlikli bir âşık, lirizmin sınırlarını zorlayan bir düşünce adamı olduğu görülür. /
$T.S. Eliot "Manası anlaşılabilen şiir, gerçek şiir değildir!" der. Bu kural en çok divan şiiri için geçerlidir. Çünkü bir divan şairi, asla görünen anlam ile yetinmez. O, kelimelerine çıplak anlamlarının ötesinde mesajlar yüklemeyi sever. Yukarıdaki beyte bakan pek çok okuyucu bilmediği tek kelimenin füzûn (artık, fazla, ziyade) olduğunu düşünür. Diğer kelimelerin anlamlarını bildiği için de beyti, "Mecnûn'dan daha beter bir âşık"ın feryadı olarak algılar. Oysa şiirin asıl zenginliği, okuyucunun bildiğini düşündüğü kelimelerin semantik açılımlarında gizlidir. Çünkü şair bu kelimeleri özellikle seçmiş, bilerek vezne bağlamıştır. Söz gelimi, ilk dizedeki istidâd kelimesi belli bir amaç kastedildiği için oradadır. İstidâd, ilk bakışta herkesin zannettiği gibi kuru kuruya "yetenek" değil, "insanın doğuştan getirdiği kabiliyet, bir şeyi kavrama ve kazanma yeteneği"dir. Bu durumda, şairin sözünü ettiği aşk, tıpkı şairlik, müzisyenlik, aktristlik gibi fıtrî bir yetenek meselesi olup herkeste bulunmayabilir. Yani herkes âşık olduğunu sanabilir ama yaratılışında aşk yeteneği olanların aşkı daha başka olacaktır. Tıpkı herkesin şiir yazması ama gerçek şair olamaması gibi. O hâlde şairin söylediği âşıklık istidadı bir "Allah vergisfdir ve Mecnûn'dan daha ziyade âşıklık iddiası ispata bağlıdır. Bugünün ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde nice insanlar kendilerindeki istidadı keşfedemeden ömürlerini tüketirler. Hiçbir enstrümanla karşılaşmayan sayısız müzisyen, hiç spor kompleksine yolu uğramayan yığınla sporcu, hiç tuval karşısına geçmeyen nice ressam, maalesef içlerindeki istidadı bilmeden
55
yaşarlar ve ölürler. Oysa Fuzûlî kendi yaratılışının farkında... Yoksa sevgilisine hitaben Mecnun'dan daha fazla bir âşıklık yeteneğine sahip olduğunu açıkça haykırmazdı. Bu haykırışta bir meydan okuma da gizlidir üstelik: "Ey sevgili istersen beni dene?!. Mecnun'un Leyla için yaptığı fedakârlıkların ötesinde senin için fedakârlığa hazırım!.."
i Beytin ikinci dizesinde sâdık kelimesi, "âşık"ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Sadık kelimesinin iki anlamı vardır: 1. Gerçek, doğru, sahih; 2. Sadakatli, vefalı, bağlılığı içten olan. Birinci anlama göre şair, şu dünyada "âşık" diye anılmaya ancak kendisinin lâyık bulunduğunu, Mecnun'un ise adı çıkmış bir zavallı konumunda olduğunu söylüyor ki, böylece Mecnun'u "yalandan âşık, yalancı âşık" konumuna düşürebilsin. Tıpkı subh-ı sâdık (gerçek sabah aydınlığı) ve subh-ı kâzip (geçici, yalancı aydınlık) gibi. Üstelik dizenin devamında da, "Mecnun'un ancak adı var" diyerek onun bir addan ibaret olduğunu, bir masal kahramanı mesabesinde bulunduğunu, yaşayıp yaşamadığı konusunda şüpheye bile

düştüğünü, ezcümle Mecnun'un "adı var kendi yok" bir isimden ibaret kaldığını, böylelikle de kendisinin ete kemiğe bürünmüş haliyle "gerçek"liğini anlatıyor. Ve bir şeyi daha söylüyor; "Mecnun, tıpkı Ferhat gibi, Kerem gibi evvelce yaşamış ve adı kalmış bir âşık, şimdi ise âşıklık kurumunu ben temsil ediyorum, bu çağda aşk nöbetini ben tutuyorum, gerçekten var olan, doğru olan, hakikatli olan âşık (âşık-ı sâdık) benim.",/
,i Sâdık kelimesinin ikinci anlamına (sadakatli vefalı, bağlılığı içten olan) göre de şair, sevgilinin kapısını sadakatle beklediğini, eşiğinde kul köle olduğunu, böylece vefasını gösterdiğini dile getiriyor. Bu ifadenin mefhûm-ı muhalifinden, Mecnun'un böyle davranmadığı, alıp başını çöllere giderek sevgiliye sadakatsizlik ettiği anlaşılır. Çünkü sevgiliye sadakatin özü ve özeti, aşkını sır gibi saklamak, iyilik gördüğünde de, kötülük gör-
56
düğünde de bu tavrı değiştirmemektir. Fuzûlî kendisinin böyle bir sadakat içinde bulunduğunu, kimsecikleri dert ortağı edinmeden sevgilinin aşkını içinde taşıdığını; öte yandan Mecnun'un çöllere gidip kuşlara, kurtlara, ceylanlara sırrını açarak aşkını dillere destan ettiğini, böylece sadakatli âşık (âşık-ı sâdık) olamadığını söylemektedir. y
W Elhak, şair her iki anlama göre de Mecnun'dan üstün bir âşık olduğunu ispat etmiş durumda.
İmdi, eğer bu beyti, kendi kelime bilgimize güvenip ilk bakışta göze çarpan çıplak anlamıyla okuyup bıraksaydık, şairin bu zengin hayallerini ve derinlikli düşüncesini yakalayamaya-bilirdik. Zannımca, bu da şaire haksızlık olurdu. Eliot haklı galiba! "Manası anlaşılabilen şiir, gerçek şiir değildir!"
57
18 ARZULAR VE HÛ'LAR
Lâle Devri'nin sonunda, Patrona Halil isyanı sırasında ölen bir şairimiz vardır; Nedim.
»Türk edebiyatının en şuh şairi olan Nedim, beşerî duygularını bir feware gibi dışa vurmayı sever ve çağına kadar birikip gelen bütün kültür malzemesinin üstünde bir söz mimarisi örer ki, hayran olmamak elde değildir. İşte bir beyit:
Sinede evvel ne muhrik arzular var idi Lebde serkeş ahlar, aheste hûlar var idi
(Ey sevgili!) Önceleri sinemde ne kadar da yakıcı aşk arzuları var idi. (Öyle ki bu arzulardan dolayı) dudağımda baş çekmiş 'ah'lar, aheste 'hu'lar var idi.
* Anlattığı manzara aşağı yukarı şudur: Sevgilinin özlemiyle kendini kaybederek bir köşede yığılıp kalmış bir âşık düşünü-
58
nüz. Bir yandan yana yakıla "ah" ediyor; öte yandan pes perdede sevgilinin adını tekrarlayarak "Ah o!.. Ah o!.." diye özlemini dile getirip kıvranıyor. Ahları, ağzından duman olup göklere doğru çıktığı için baş çekiyor; "hû" (= o, mecazen sevgili) deyip sevgiliyi andığı için de acziyet içinde baş indiriyor. Yani iki hâl birbirine tam tezat... Birisi büyüklenme, diğeri tevazu... Sevgili uğruna çekilen acılarda büyüklenme; sevgili adını anarken (onun karşısında) kendini hiçe sayma, tevazu...
i*Şair, beytinde vuslat özleminin iki belirgin tavrını dile getirmiş. 1. Ah-vah etmek ve 2. Hû (o) diye sayıklamak. Gerçekte bakıldığında bu iki tavrın ikisi de bir âşık kadar, belki bir dervişin de tavrıdır. Çünkü özellikle Melâmî dervişleri, Kalen-derîler ve Bâtınî düşünce salikleri ah-vah içinde bir lezzet bulurlar. Günahları için dövünen ve çırpınan bir Hak âşığı ve seher vakitlerinde Sevgili'yi zikrederek "Hû" çeken bir derviş, nihayetinde aynı kimliğin içinde tanımlanabilir. Üstelik şairin andığı ah kelimesi "Allah" anlamına geldiği gibi (Emr-ullah > Emr-ah); Hû dahi "O, yani Allah" demektir. Bütün bunlara bakınca gözümüzün önünde sevgilisi için kıvranan Nedîm'in arzularla dolu âşık portresi, yerini seherlerde Allah'ı zikir ve tespih eden dervişe bırakmaktadır. İyi de, Nedim hiçbir zaman tasavvuf öğretilerini hedef alan şiirler yazmamış profan bir şairdir. O hâlde biz bunu bile bile, neden Nedim gibi şuh bir şairden mistik ilhamlar devşirme yoluna gidiyoruz?!.. Doğrusu biz kendi keyfimize göre böyle bir eğilimde değiliz; şair kendisi bizim böyle anlamamızı ve nasıl bir söz ustası olduğunu keşfetmemizi istiyor. Belki de demek istiyor ki, "Ey okuyucu! Benim şiirim öyle sağlamdır ki, isteyen ondan başka bir anlam da çıkarabilir!" Elhak, durum da böyledir. Çünkü divan şairleri, içinde yaşadıkları kültür

zemininde hareket ederler ve söyledikleri şiirlerde toplumun değişik katmanlarına ait anlayışlara kapı aralayacak ipuçları bulundururlardı. Bazen bunu, "mi-
59
nareyi çalanın kılıfı hazırlaması" olarak da görürüz. Bu şiirin dili öylesine işlenmiştir ki, 16. yüzyıldan sonra şairlerin seçtiği kelimeler kendiliğinden birkaç anlama gönderme yapabilecek derecede süzülmüş, damıtılmış ve bir düşünce veya hayali, farklı biçimde yorumlanabilecek şekilde söyleme imkânı sağlamıştır. O toplum ki, tasavvuf ile içli dışlıdır ve herkesin sosyal kimliği gibi bir de tarikat kimliği vardır; o hâlde Nedim'in şiirlerinde bile tasavvuf altyapısının kullanılması bizi şaşırtmamalıdır. Şair, elbette içinde yaşadığı toplumun anlayış ve inanışından ilham alacak, belki çok aykırı söylediği konularda bile okuyucunun bakış açısına göndermelerde bulunacaktır,/7
öBütün bunlardan sonra daha da ileri gidebiliriz: Nedim'in yukarıda sözünü ettiği serkeş ahlar ile aheste hûlar arasında bir servi mazmunu vardır ki, atalarımızın servi ile alâkalı folklor malzemelerinden birini ortaya çıkarır. Servi (selvi), yılın her mevsiminde yeşil (dumanî, koyu yeşil) kalabilen, meyvesiz bir süs ağacıdır. Rüzgâr engeli ve bahçe çiti olarak kullanılır ve odunu ile mobilyalık kerestesinden yararlanılır. Ama bütün bunlardan öte, serviler dünyanın her yerinde mabet bahçeleri ile mezarlıklara dikilir. Hemen her kültürde servinin daima yeşil kalması ve düzgün (dosdoğru, elif gibi) oluşu, ona te-olojik bir misyon yüklemiş ve vahdet fikri ile örtüşmesini sağlamıştır. Doğu kültüründe servi, iğne yaprakları ile kesreti (çokluğu), topyekûn hey'eti ile de vahdeti (Bir'liği) temsil eder. Meyvesi olmadığı için ona serv-i âzâd denir. Şöyle düp-düzgün endamı, uzun boyu ve iki yana salınışı ile sevgilinin yürüyüşünü hatırlattığı için serv-i reftâr, serv-i hırâmân; fidan iken piramidal görüntüsü ile serv-i nâz ve bir sütun gibi yetişip olgunlaştığı zaman da serv-i sehî adlarını alır. Bir servi rüzgârda iki yana salınırken asla eğilip bükülmez, dalları sallanmaz, bilâkis bir kütle hâlinde rüzgâr yönünde gider ve gelir.
60
Bu gidiş gelişler esnasında iğne yaprakları arasından geçen rüzgâr belli bir ses çıkarır. Bu ses dikkatle dinlenildiğinde "Hû!" kelâmı işitilir. Atalarımız bu "Hü!" (=o, Allah) sesi dolayısıyla servinin zikrettiğini söylemişler ve servileri cami bahçeleri ile mezarlıklara bu yüzden dikmişlerdir. Hatta mezarlık servileri kabirlerin hemen baş ucuna dikilir. Böylece servi her "Hû!" dedikçe oradaki mevtanın bir günahının döküldüğüne inanılır. Ne iyimser ve şairane bir yorum!.. Acaba servinin dezenfektan (koku giderici, ölü ve et kokusunu emen) özelliğini keşfederek onun mezarlıklara dikilmesini sağlayan hekim yahut botanik bilgini, böyle düşünür müydü?!.. Şairinki gönülden, botanikçininki akıldan... Nedim tercihini gönülden yana yaptığı içindir ki, dudağından çıkıp göklere doğru uzanan ahlarının dumanını bir servi olarak düşünüyor ve ona aheste "HûPlar dedirterek sevgilisini bir kere daha sayıklamaya vesile buluyor.
Ne zarif bir âşık!..
I
61
19 GÜL NAATI
r
Seçilmiş ayda, kutlu günde, güzel saatte...
Bir övülmüş isim, saba yeli gibi merhametli, içten ve nüva-zişkâr...
Selâmlar ki, şeker dudaklıların vuslatı gibi içtendir, elbette onadır. Hasretler ki, âşıkların avazı kadar yanıktır, elbette onadır. Övgüler ki, özlem sözlerince ateşli; ve arzular ki, sevgililerin saçları misali uzun, ona, hep onadır. Duyuşlar ki, kurtuluşun nuruyla nurlanmış yüzler gibi aydınlık; ve teselliler ki, lâle yanakların kadifesince yumuşak; anımsamalar ki, şehitlerin "Allah! Allah!" nidası ardından atılışlarınca makbul, hep onadır, hep onadır. O ki, Gül'dür, bütün mecburiyetler onadır. Bileli kendimi ben, gönlümü âşık buldum. Gönüller ki, Gül'e hasret!..
65
Az konuşmaya ve çok sükûta vurgun... Serâpâ belagat ve fesahat pınarı...
Hatırımıza düştün, hatırına düşür bizi. Sevdik seni, sevindir bizi. Uzaktayız, yakınma vardır bizi; yandık pınarına, kandır bizi. Sıcak yaz günlerinde yaş

dalların titreyişi gibi yandır bizi serin kuyulardan; koyu gecenin yıldızlarına karşı uyandır bizi derin uykulardan. Gözyaşı değil, nice demdir gözümüzden akan; belki eriyip biten ruhumuzdur damlayan!.. Geç kalmış aylara ve yıllara inat, kadehinden içelim artık gül şarabını, çölde yitmiş çaylara ve yollara inat gerçeğinden seçelim şimdi gül serabını... Gül sözleri edelim çok çok, ve gonca sükûtu az az. Gül düşleri görelim gül gecelerinde, Gül'ün aşkını derelim gül hecelerinde. Gözü sürmeli ile ağlayanın arasına gül serpelim, güle yeminler edip. Gönülleri yıkayalım gül suyuyla. Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur.
Gönlüm ki, Gül'e hasret...
Üçüncü hâlin imkansızlığında... Ve kozanın amansız yırtılışında...
Cevher Gül'e düştü, mıknatıs bana, güzellik Gül'e, sevgi bana... Güzeller güzelleri severmiş ve sadıklar sadıkları... Güzelliğimi artır benim Gül'üm ve arındır ayrık güzelliklerden sevgilerimi... Senden yüzüne bakma lezzetini isterim ve titrerim vefadan sonra ayrılığına düşme dehşetiyle. Genişlet sana indirilene yaslanmakta sinemi ve sade kıl sensiz düşüncelerden gönül ayinemi. Bir yankı ol, ses kat sesime; bir nazar kıl, can ver nefesime. Düşümde ya hayalde gel, bitirdi gerçek beni; geldir bizi herhalde gel ya yanına çek beni!. Gel Efendim! Sen gelmeyince hatıra bilsen neler gelir!..
Gönül ki, Gül'e hasret...
Güzellik kendisine sıfat değil ad olan... Gül olmayınca bağ-çeler berbat olan...
Bakışındandır başlangıcı bütün hadiselerin; ve en büyük
66
[yangın aşkının bir kıvılcımından... Dönüyorsa gökler bir yüzük Ihalkasınca ve dönmedeyse içinde ne varsa, kaşındandır yüzü-Iğün, inci tanesi kaşından... İyi hâl de hatırlatıyor seni bize, kö-|tü hâl de; korktuğumuzda da sevgin var içimizde, umduğu-jmuzda da... Gözyaşlarımız gözbebeklerimizi boğazlıyor sen-Jsiz, duru şaraplar içinde zehirler yutuyoruz... Gökkuşaklarını (toprağa gömenler de, nurunu ağızlarında söndürmek isteyenler de senden öte sınavlarda değiller aslında. Nefis kendini içi-Jne üflemekte daim. Gülü kendi sesinde solduranların, seni «beklemekle geçecektir yüzyıllar süren ömürleri. Ah bir bilseler!... Hâb-ı gaflette geçen ömrümü rü'yâ gördüm. Gönüller ki, Gül'e hasret... Gönül ki, kana boyandı ve Gül'ün aşkına yandı... İşte bu güvenilir kente and olsun ki... Tesellilerimiz kötü-Irüm devinmelere mahkûm sensiz Efendim, bütün ayrılıklar (avuntulara ve kendini parçalamada bütün yoksulluklar; neş-iterli ellerde taze yeminler kanamakta! Hayatlarımızın altına İkopya kâğıtları konuldu yokluğunda ve ruhlarımız şıringalar-"dan serpildi beyhude çoraklıklara. Sevgine tutulunca damarlarında cehennemlerin dolaştığı yıldızlardan yoksun kaldı göklerimiz. Sevgini unutalı ateşler serin ve selâmet olmuyor artık; İbrahimleri havada eller tutmuyor. Eleğimsağmalara buket-lenmiş nergislerin kül kül dökülüyor toprağa. Yolunda olduklarını söyleyenler kendi elleriyle helak meyvelerini kendileri topluyorlar yamaçlarda. Ahdine ve sevgine sadık kalamadığı-mızdandır zoraki Meryem oruçlarına tutturulmaklığımız; nimetleri nankör ellerden dilendirilmemiz. Zamanın önündeki zalim maratonlarda yalın ayak sevgileri unutturulduk, zulme kapılandık, oyun ve oynaşa kapıldık kaldık!.. Sen bizi çevrine şayeste bil ihsan olarak.
Aşk, bir Gül'ün adıydı... İmdat ki seven unuttu, vefa yine sevgiliye düştü!..
67
Gel ey, unutma bizi!... Seni bir seven aşkına sev hepimizi!.. Kararlıyım bu gece, bütün varlığımla seni öveceğim... Seni sevdiğim gibi...
I* t Havuzlar başında bizi hâlâ bekliyorsun değil mi, ya RasûlL
68
20 GÜL SOHBETİ
Ey en güzel şiiri bütün zamanların!
Adı en önce anılıp en son gönderilen ey!..
Efendim! Mekke'm, Medine'm, Kudüs'üm, Bağdat'ım,
İstanbul'um! Ezberimde solgun su sesi ve Fuzûlî deminde Su Kasidesi ey!..
Seni ben can havliyle sevdim! Seni sevdim diye can evime dökülen kezzapları sevdim.
Düşe kalka bu yüzden koşuyorum zamanlardır ardından; dizlerim kanıyor, gözlerim kanıyor... Aynalardan akıyor ömrüm, çeşmeler eskiyor ve sular gökkandil sarhoş

Efendim... Seni sevdim diye acılar içiyorum hâlâ billur piyalelerden; Kevser çağına doğru ey!..
Ey methi hiçbir kitaba sığdırılamayan!
Ve ey bir çift sözü iki dünyaya da sığmayan!
69
Efendim!
Huzurum, sevincim; samanım, övüncüm!
Adına tütündüm, adını andım. Abdülmuttalip'in oğlu Abdullah'ın ve Amine'nin göz nuru ey, gözümün nuru seni sandım, sana inandım!.. Bir zeytin ağacına yorulan rüyalardan semender akşamların sümbül yeleli atlarına binip geldiğinde ve kehkeşanlardan yağan ipek hareli semalara inip geldiğinde hani Refref nasıl beklediyse seni Efendim, süvarisini nasıl bekle-diyse bir küheylan, seni öyle bekledik hep... Ve Seher vakti çaldım yarin kapısını diye ağlaya ağlaya bekledik. Öyle bekledik ki Efendim; Hatice'nin beklediği gibi, ve Bahira'nın... Çöllerin yağmur yüklü bulutları, ve yolların sevda yüklü atları beklediği gibi... Ana rahminin bebeği, bahçelerin çiçeği beklediği gibi... Deliliği cinnetin ve mümini cennetin beklediği gibi.
İH
Elest bağının gülü ey! Ey önünde ağaçların, çiçeklerin, taşların ve toprağın secdeye kapandığı; ve ışığıyla birlikte ayın da, güneşin de yandığı!..
Ey kaderlerin ser halkası, gülendam!
Sen idin esas olan ve varlık bahane idi arada. Masmavi düğümünden sonsuzluğu çözen arş içre ve kader dizgesinin başı dönmüşlüğünde adın fısıldandı varlığa, gül müjdesi olup, sevgili sesi olup... Sanaydı bütün yönelişler; ve bütün selâmlar sana... Cüz be cüz, hücre be hücre, keskin aşklar ile andı adını kâinat; aşkına ortak oldu:
Kâşki sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan Cümlenin maksûdu heman kıssa-i Cânân olsa
Bir bakışıyla taşlar ergin meyve; bir sözüyle ırmaklar selse-bil olan ey!..
Sen söze başlamıştın ve kentler kalemlerini açmadaydılar!..
70
Sen cevheri öze döndürmüştün ve ülkeler elemlerini saçmadaydılar. Yüz binlerce yılın kâhini geceler ve yüz binlerce çağın simyası günler adına çekildi gözlere sürmeler, ve bereketli hüzünlerden daha dokunaklı sözlere kilitlendi sürmeler; İnlerinden fırlamış korkular tuttu yüzyıllarca nöbeti köhne şehrin surlarında; ve Ya ile Sin bir umuttu çağlar boyu sevenlerin onurlarında. Kara uğultuların çözüldüğü mahkeme koridorlarında kurşuna dizilen sessizliklerdi ayağımıza kelepçe kelepçe bağlayan sensizlikleri. Ezelde bir merhaba sunmuştu gözlerin kalbimize; ve hâlâ o aşk idi andımız ve andığımız. Aşkın bizi biz eylerdi Efendim; ya aşkınsız olan neylerdi Efendim!.. O yüzden matemlerdeyiz, Efendim, gözlerimiz nemli. Yitirdik, sevgini azalttık içimizde. Şiirlerimiz kafiyesiz kaldı, mektuplarımız hep yarım... Alladık, pullayamadık; yanıldık, yollayama-dık... Cennet ile cinnetin ve zahmet ile rahmetin arasatında aşkımızı söyleyemedik, sözlerimizi dinleyemedik. Irmakların durusunda sana akan rüyalarımızı eşiğine arz eyleyemedik; gamlar ve hüzünlerin kucağında emzirildik, sevgini peyleyemedik. Aşkını yayacak rüzgârları kara değirmenlere hapsettiler de bir değirmen taşınca olsun inlemedik, inleyemedik. Zığınlarını gurbete salmış dağların korkusunu üzerimize saldılar Efendim de, ürkek karıncaları Süleyman katına erdiremedik. Ay tokma-ğıyla gök havanında dövülmüş nazar otlarına sardılar ruhumuzu da, aşkımızı bir tandır ya bir buhurdanca yandıramadık.
Aynaların gelmiş gelecek en güzel görüntüsü ey!..
Ey umudumuzun canevi, Efendim!..
Sen geldiğinde gitmişti bütün acılar; ve sen gittiğinde acıdı bütün gelişler. Senin şarkını söyleyen yıldızların da gitti birer birer ve delillerimizi kaybettik matemli gecelerde, sabahlara eremedik. Bir uykusuzluk cesametinde baygın ve kaygısız ahlar; ve bir kitaba yazılıp hesap günü için saklanan günahlar ile çevrelendi siperlerimiz. En müthiş sınavlara kızlarımız talip
71
oldu ve bukağıların paslı kilitleri altında yığılıp kaldı erlerimiz. Yokluğunda Efendim, vurulduk, savrulduk, canlar yitirdik, can kaygusuna düştük, can suyunu bitirdik. Kuyu başlarında susuz bırakıldık, kızıl tandırlarda diri diri

yakıldık. Gül bahçeni dumanlara boğduk ve Gül kokunu mahzenlere koyduk. Gül'e hasret aşklarımızı naçar erteledik ve aşkı nadan gözeneklerden her daim eledik de eledik. Ve aynalar bize biz olmadığımızı söyleyiverdiler bir gün. Yandık Efendim, yokluğunda hakikat yandık ve beyhude sevgilere, beyhude cesetlere kandık. Güneşinle gel artık uyandır bizi, gafil uykularımızdan gel de kaldır bizi. Vaslına erdir ve kapından girdir bizi ya Resul!..
f Meyledemem ki başkasına tevbeler olsun Cânân , Hem yüzleri dost özleri düşmandan usandım
Ve ey bize bizden evla olan!
Senin sevgini alnımıza yazan Taâlâ'ya hamd olsun.
Ey Güllerin Efendisi!..

21 GÜL ANDI
Hatırla o zamanı ki... Zaman ezeldi... Var olan yoktu varlık mimarı olandan gayri ve var'lığa Gül'ün nuruydu, geldi... Âdem, ruh ile ceset arasındaydı; ve gelişler deste beste, gitmeler gelişi güzeldi...
Efendim bir elçiydi o gün!...
Düşün o günü ki... Olacak olan olduğunda... Var olan her şey yine yok olduğunda... Zaman dolduğunda ve Azrail son cana da son ecel merhabasını sunduğunda...
Efendim yine bir elçi olacak!..
İki elçilik arasındaki her şey, seven ile sevilen arasında hakikatte ve gerisi yalnızca bir vesaire... Bunca tufan, bunca fırtına, Gül olana bir sevgi sınanması... Bir ömür boyu, üşenmeden ve usanmadan ve ayrık sevgilere aldanmadan ve kanmadan, belki gayriyi varlık sanmadan, sevgiyi iplik iplik göz yaş-

larıyla yamayıp giyenin sınanması... Öyle ki, Gül sevgisini küçümseyenin, Gül'e dair aşka heyhat diyenin, hayata vurduğu silleler ve çilleler arasında bir sınanma... Gölgesini içine düşüren asırlık özleyişlerde doğmaya çalışan güneşlerin, belki silmece çıkmayan lekeleriyle içlerinin mürekkebini boğmaya alışan leşlerin duruşması. Sevinçlerin kumaşında parlayan hüzünlü dokunuşlarla bencil güvelerin delik deşik ettikleri sahte tebessümler arasında süregelen bir dava... Ve bunda yitmeler... Ve onda gitmeler... Temiz gönüller adına; "Bir hâdise var cân ile cânân arasında."
I il
Gül yüzlüm! Kitaplar kitabında öz nefsimizden evlâ okuna-sı ey!..
Sevginde ihmal ettik diyedir şimdi bütün acılar... Bizi sevdiğin gibi sevemediğimiz içindir seni bütün kötülükler... Emeklerimizi başkaları giyiniyor ya; ve parmak uçlarıyla ak renklerimiz çiğneniyor ya, sevginin yokluğundan ve isyanın çokluğundandır hep. Zenginliğimiz içinde fakir, ilim çağında cahil isek bundandır. Aşk yüzyıllarının rutubetli arşivlerine inen acılarımızın sessizliklerde kuluçkalanması da, incecik görüntüsünde bir ışığın dağılan parçalarını toplayamayan mıknatısların halkalanması da bundandır, bundandır Efendim. Kadim zamanlara ait elyazmaların fersude sözler eleyen sayfalarına yazgılı kurutulmuş çiçeklerimizin, ya ki hatıraların hüzünle konuştuğu odalarda ufalanan ürpertili kelebeklerimizin içimize sığmayan aşkları... ve özleyişleri... ve ayrılıkları bundandır. Bundandır Efendim, bir kıyıda, bir karanlık köşede tuzak kurmuş acılarla yüzleştirilmesi kalbimizin ve pençelerle yaralanması yüreklerin, bundandır...
Gül sözlüm! Öksüz yalnızlıklarımıza bayramlık giysi diye dokunası ey!..

Seni umutlandık bunca yıl, bunca zaman, yokluğunda sevgine sığınmakla dilendik aman ha aman... Acıdan ve acıtan dağların gölgeleri düşürüldüğünde bile içimize seni umutlandık hep. Yürümelerimiz saydam ölmelere çizikler attı; aynı yerde kalmalar kara kaderlere silâhlar çattı. Şenlik üstüne beyhude şenliklerde yoruldu kentlerimiz ve gecenin kapkara çırpınışlarıyla düğümlendi kementlerimiz; kelepçelendi hürriyet adına kimliklerimiz ve kalakaldık, ilerleyemedik, tutulduk, vurulduk; Gül sözlüm, Efendim vuruldukça vurulduk!... Sekü-ler umutlar sardı içimizi ve sonra yaprak uysallığında girdi damarlarımızdan korkular. Güzelliklerimizi düş kovalarıyla kör kuyulardan çıkarmak yazıldı alnımıza. Emellerimiz hep senden yana iken umutsuzluğa açıldı sonunda ellerimiz. Kabir şa-

hidelerine yaslanmış öksüz ağıtlar abandı leyi gecelerimizin üstüne; ay nazarlık oldu, nazara geldik. Acemi âşıkların arasına mahir cellâtlar salındı, öldük, mezara geldik. Yokluğunda Efendim, yeni kesilmiş etler gibi seğirmede şimdi dört bir yana yol şaşırmış canlarımız; taze tuzak setler gibi her cihetten seğirtmede yol aşırmış kanlarımız. Acemi nağmelere ipotekle-nip kalmış Efendim neyler, ve karaya vurmuş adalar kadar şaşkın ve çaresiz her şeyler... Beyaz güvercinleri avlayan azgın kediler pusu üstüne pusu kurmada hâlâ; ve sürür çağında kadim hatıraların taziye giysili kösü vurmada hâlâ. Seni umut-landıksa Efendim, yokluğunda sevgine tutunduksa, bundandır hep Efendim... Efendim....
Ill
Gül yanaklım! Kadehi evvelde nur aslından ve beşer neslinden dolan ey!..
Dolunay olup parlamıştın hani bir tepenin ardından, üstüne zamanın; umut olmuştun, sevinç olmuş, muştu olmuştun!. Biz, şarkısını söyleyip ağlaşırız hâlâ o sevincin ve hayal ederiz
75
o gelişi, düşünür, düşleriz hâlâ Efendim... Düşleriz ki, belki gelesin yeniden hayatımıza ve doğasın kimliklerimize!.. Gel Efendim, kara bulutların altında denizleri sel basıyor sensiz. Semiz başaklarımızı cılız başaklar yutuyor. Mirasın yüzünü ağartan ataları unutturduk nesillerimize, duvarları ve evlerini zalim sarmaşıklara yutturduk sonra. Tenha gecelerde damla damla mendillere dökülen sırlar nesholundu birden, hayatımızın anlamı anlamsızlaştı, kalakaldık. Sensizlikte ferze çıkan piyadelerimizin şah huzurunda kılıçlar vuruyor artık boynunu; kalelerden atlar boşanıyor dörtnala çaresiz ve sessiz... Ve Sinimmar, Münzir'e bir saray yapıyor yokluğunda Efendim; zulümlerin saraylarını yazık ki müminlerin yapıyor!..
Gül dudaklım! Zincire hürriyet, müştaka su, canlara canan olan ey!..
Doğ içimize, kuşat bizi Efendim; gir kalbimize, yaşat bizi... Güneş ki Efendim, yokluğunda her gün yeniden geliyor üstümüze ve her gün yeniden arıyor senin izini, izinin tozunu, tozunun sözünü, sözünün özünü köhne hayatlarımızda... Milim milim tarıyor karanlıklarını dünyanın şafaktan ta şama değin ve gönül gönül soruyor âşıklarını seherden akşama değin. Akşam ki akşam oluyor, Miraçta hoş gelişlerine güller serpen İsa Ruhullah'a açıyor derdini kara rengiyle ağlayıp; ve birlikte bizi ağlaşıyorlar ta fecre kadar. Her seher bir daha, her sabah yeniden başlıyor yolculukları güneşlerin; ve her akşam yeniden ağlayışlar, yokluğunda Efendim... Doğ içimize de; bir damlası olsun bizim gözlerimizde rahmete dönsün ağlayışların ya Resul!... Ve avare âşıklar gibi düşelim yollarına; Varalım kûy-ı dil-ârâya gönül Hu diyerek / Gidelim kuyuna yârin bir içim su diyerek. Arayalım sonunda izini, izinin tozunu, tozunun...
Sevgili!...
Ant olsun, bunca tufan, bunca duruşmada... Burada durup burada çürüyecek olsak da... Sevgilerin boynunu giyotinlere
76
düşüren hasretinle... Ağaçtan koparılan yongalar misali kıvranarak... Sana naatlar söyleyecek, tazarrular diyeceğiz...
Sevdiklerin hatırına, gelecek olan gün geldiğinde, bizleri de hatırlar mısın!..
77
22 GÜL MASALI
Geçmiş zcman içinde gülüm, hayat aymazlıkla ve zulümle pıhtılaştığında...
Nehrin kana karıştığı çağlarda ve yüreklerin yağmaya uğradığı coğrafyalarda...
Kutsal sözün diyetleri istenirken ruhun sarmal kuyularında... Ve aynalar narsist hayallere heba edilirken zulmün kıyılarında...
Birdenbire kendini aslıyla görmeye yönelince yağmurlar, inciler ve nisanlar; ve ruhuyla yüzleşme demine erdiğinde birer birer insanlar... Sefil dünyanın daha sefil yağmacıları elinde kalmış bahçelerinde, bir gece, ıssız ve yapayalnız, bir Gül açtı. Yegâne dalı üzerinde öksüz bir Gül!.. Tertemiz billurdan ve o ilk nurdan... Bir Gül!.. Cihan o gül gibi gül görmedi cihan olalı / Gülün güzelliği dillerde dâstân olalı
Evvel zaman içinde gülüm,
78
Çığlık çığlığaydı varlık; ve muştular güneşlere ve dünyaya, muştular meleklere ve aya denildi!.. Beklenen rengi görecekti artık ağlayan gözler ve methiyeler

anlatacaktı şimdi cümle eksik sözler. Birdenbire dalgalandı seherde hayat ve çalkandı dünya. Üzerinde yüzyıllardır söylenceler akan günün doğuşuydu o gün, gümüş aydınlıkların ifrit mağaralarını kendi duvarlarında boğuşuydu o gün. Caddelerinde işkencelerin sabahladığı kentler, bilgelikle örmeye o gün başladı surlarını ve o gün durulandı suları kanlı akan çeşmelerin. Gafiller bilmese-ler de damarlarında dolanan aşklar, artık kendilerine bile isyan edecek ve bütün aşklar, ancak Gül'ün aşkıyla temize çekilebilecekti.

Eski zaman içinde gülüm,

Semavî bir gelişle gelen ve ulvî özleyişlerle beklenendi o; aydınlık yüzlerin en aydını içinde ve karanlık gecenin en karasında/gizlenendi hem. Allah'ın en sağlam ve kopmaz ipiydi; içinde sevinçlerin, barışların çiçeklendiği esenlik bahçesiydi. Ay ışığı güller düşürdü onunla rahmet kokulu denizlere; ve onunla eylül bereketleri yıkadı yüzünü vahşet dokulu vahaların... Güzellik yağmur yağmur yayıldı doğulara ve kuzeylere; taravet sicim sicim işlendi batılara ve güneylere... Merhametin pınarı bir baştan binlerce başa ayrıldı çağında... Çağ ki, ikindi güneşi kadar kısaydı, ve zulmet ikindi gölgesi kadar uzun...

Kadim zaman içinde gülüm,

Saadet çağının ceviz sandığını kırarak işe başladı küfür. Karabasan dehşetlerin sardığı uykusundan uyandırdı giderek akrepleri cehalet ve günahların kana kana içildiği üryanlıklarda hayata tuzaklar kurdu ihanet. Zaman parçalandı ve aynasında bin bir surete erdi bir suret... Gül aşkıyla halat misali sımsıkı örülmesi umulanlar, acılarını flasalandırıp lime lime kopardılar hayatı. Yaşamanın cesedini mumyalayan zalimler, biriken

ı ı

::|i

zamanı kokuşturdular önce, sonra ışıkları karanlığın paslanmış kilitleriyle kilitleyip anahtarları potalarda erittiler. Kendilerine aralık, bize kapalıydı artık kapılar. Eldeki kavuşmaları kendimizde yaşayarak sevinmeye çabaladık önceleri... Yüzyıllarca ve yüzyıllarca... Baharlarımız kışa, nevruzlarımız muharremlere döndü. Aşkımızın, sevdamızın üstünden / Ömür geçti, sene geçti, ay geçti. Çağların kıyısından ürkerek yeniden tutunduğumuzda hayata, çıplak etlerimize kıymık batarcasına elemlerdi atıldıklarımız. Aşklarımızın gizlice yaktığı acılı şamdanlar, kesik haykırışlarla nöbetlere vurduğumuz seherleri tutuşturdu ve gecenin kanlı kırbaçları dövdü durmadan geceleri.

Zaman zaman içinde gülüm,

Kalemler Gül'ü yazdı; kelâmlar Gül'ü söyledi. Gül'ün adı hasret, Gül'e doğru firkat... Gül'ü okuyan dilimde ilimler ilmiydi bilmek; gül dokuyan kilimde desenler deseniydi ilmek. Gecenin kara defterine yazılan yıldızların nuruydu o, hem kuytusuna suçsuzluğun sığındığı gönüller sürürüydü. Ayak uçlarına basarak raksa kalkardı adını duyunca varlık; ve nigehban bakışların nazenin sevdalarına tutulurdu hiçbir kitaba sığmayan giriftarlık. Sesi kesilmişti zindanlarda kırbaçların, sofrasından nur nur doymuştu gönülleri açların. Şarkıların sonsuzlukla kesiştiği nağmelerini geçerdik tel tel saçlarını anarak; ve yasımızın alevlerde piştiği kan rengi acıları içerdik tül tül sevgisini içimizde sanarak...

Şimdiki zaman içinde Gül'üm,

Ölümün ıslak kuytulara diktiği kanlı mızraklar bölüyor sevenlerini. Rahmet dualarının beklediği sınırlarından ülkenin, amin olup geliyor kurşunlar içimize... Soğuk kahkahalar deliyor sonsuz dostlukların parolasını ve deniz diplerinde yosun tutan batıklar kadar paslı düşüncelere kurban oluyor Gül kokulu selamlarımız. Adına evvelce and içenler, vitrin mankenleri kadar korkusuz ve utançsız şimdi; çarpmayan yüreklerinde

soğumuş duygularla damıtıyorlar muhayyer suçların ezilmişliğini ve ürküntülü yasaların aldanışlarında çırpınıyor aşkına üftade nazeninler ve çaresizler...

Şimdiki zaman içinde Gül'üm,

Kişnemesinden güneşlerin doğacağı küheylânlar kendilerini de geçmek zorundalar artık. Ta ki sürüklenen ömürlerin sıkışan zembereğinden sevinçler boşansın üstümüze sağanak sağanak. Bir daha çıkmamak için kaderlerinin kabuğuna girenler, gül-endâm güzellikleriyle yeniden salınmaya dursunlar. Ta ki hasret burcuna gün

düşsün ve sonbaharlar son yaprak dökümüyle son kez görüşsün. Hasret çeken evler yola çıksın birer birer; ve şehir şehir metropollere yağsın güzel kaderler... Sonunda acı dolu yürekler dikenlere katlanmaya alışsın; ve Gül'e kanatlanan gönüllerin beyaz sesleri semadan taşsın.
Gelecek zaman içinde Gül'üm,
Gelecek zaman için de!..
Aynasında didar görünen ey!.. De bize, gelecek zaman için
de!..
Ey en güzel şiiri bütün zamanların! Gelecek zaman içinde, aşkınla önce donat bizi, tut sevgine sonra at bizi!..
81
D(UDSUf
23 PERFECT HUMAN
Olgunluğu ifade eden en güzel sözcüktür kemal. Maddî ve manevî bakımdan mükemmelliği, tamam olmayı, gelişmenin son ucunu anlatır bize kemal. İlerlemede bir zirve noktayı da işaret eder hem.
Zirveden ötesi ise geri dönüşüm, yani kazanımların paylaşılması, almanın verme çağıdır.
Kemal için önce rüşt (erginlik) gerekir. Rüşt, kemalin ön şartıdır çünkü. Sabahleyin doğmakta olan bir güneşin iyice yükselmesi rüşt, ışığının ve ısısının tamamını üstümüze salması kemalidir. Büyüyen bir ağacın üzerinde çiçek ve tomur-¦ cuk görülmesi rüşdüne, meyvelerinin soframıza gelmesi kemaline delildir. Bu açıdan bakıldığında rüşt bir yetkinlik; kemal bir olgunluk hâlidir. Rüşt üretimin başlangıcı, kemal de sonucudur.
85
En güzel üretim, sevgi ile yapılandır. Sevmeden yapılacak hiçbir iş, üretime dönüşemez. İşi severek yapmak rüşdü; sevilen işi yapmak ise kemali artırır çünkü. İşlerini severek yapan insanlardır zamanla iyi huylu, tatlı dilli, alçak gönüllü vs. hasletler kazanırlar ama daha iyi huylu, daha güzel sözlü, daha sevecen, daha tevazu sahibi insanlar ise hep sevdikleri işi yapan, yani kemal sahibi insanlardır. Ve kemalin sonu ekmelde bitesi değildir. Söz gelimi başakların yeşermesi rüşt hâlini, sararması kemali, başlarını yere doğru eğmeleri (tevazu hâli) ek-mel oluşu temsil eder. Düşünün ki, bir başağın kabuğunu kırıp boyut aşımı gerçekleştirebilmesi ancak ekmel olmasına bağlıdır. Kemal, kesin olarak söylenebilir ki, dışa değil içe yöneliktir; müşahhastan öte mücerredi önemser. İnsanın dünyayı dolaşması değil, içsel yolculuklarıdır onu kemale götüren. Bunun için zihinsel çalışmalara ilâveten kalbî tecessüsler, haz peşinde olmaktan öte mutluluğu aramaktır önemi olan. Birey bilim elde ederek veya zihnini doldurarak rüşde erip yetkin olabilir, ama kemale ermesi için sevgiyi elde etmesi, gönlünü doldurması gerekir.
Dünyanın bütün dinlerinde ve felsefelerinde hedef insanın kemalidir. Vedanta veya upanişadlar, Buda'nın öğretileri, Şin-toizm ve Uzakdoğu dinleri, eski Yunan'dan itibaren kuram geliştiren bütün felsefe okulları vs. hep insanın olgunluğunu merkeze almışlar ve bu yönde fikirler üretmişlerdir. Semavî dinler ve bilhassa bunların mistik yorumları hep insan-ı kâmil (perfect human, yetkin birey) teşkiline çalışmış, mürşitler birer insan-ı kâmil mektebi vazifesi görmüşlerdir.
Modernite öncesi dünyanın kâmil insana verdiği değer teknoloji çağında maalesef geri plana itildi ve kâmil insandan öte yetkin insan önemsenir oldu. Kendi gönüllerimizi ilk o zaman ıskalamaya başladık. Sonuç acımasız ve çökertici oldu. Evvelâ
86
kâmil insana yönelik iyi huylar, güzel sözler, sevecen davranışlar, tevazu vs. insaniyet özellikleri terk edildi; bunlardan boşalan yere de yetkin bireyin - kendisi için bir hak olarak gördüğü- acımasızlık, kibir, egoizm, hırs, sahiplenme duygusu gelip kuruldu.
Bilmiyorum, siz de fark ediyor musunuz; toplumumuzun son yıllardaki arayışları hep insan-ı kâmili bulma yönünde. Artık yalnızca yetkin olmanın insanları mutlu etmediği, hatta onlara rahat bir hayat da sağlamadığı görülebiliyor. Diplomalar birer yetkinlik belgesi sayılıyor ama insanların aş, iş ve eş sahibi olmalarına kâfi gelmiyor; buna ilâveten onların zihinsel ve kalbî birikimlerinde bir seviye

aranıyor. Gençlerimiz yalnızca zihinlerini doldurarak geleceklerini kuramıyorlar; belki gönüllerinin de dolu olması gerekiyor.
Küreselleşen dünya insan-ı kâmilin peşinde; yazık ki gençlerimiz yetkin olmak için bile çaba sarf etmiyor.
87
24 ZAMANEDEN ŞİKÂYET
İnsanlar hiç durmadan bir şeylerin bozulduğundan şikâyet ediyorlar. Tarih sayfaları zamandan şikâyetlerle dolu. En çok da şairler şikâyetçi olmuşlar zamandan, yahut onların şikâyetleri aşabilmiş çağları.
Divanlar taransa ve zamaneden şikâyet eden gazeller bir araya getirilse, atalarımızın hayatına ait sosyolojik değerlendirmeler fevkalâde isabetle ve kronolojik bir seyir hâlinde tespit edilebilir ve meselâ böyle bir çalışma çok güzel bir doktora tezi olabilir. Nabî'nin (Ö.1712) bu tür gazellerinden biri şöyle başlar:
Gülsitân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil<û kalmamış
Dünya denen gül bahçesine© geldik ama ne renk var ne de
88
koku kalmış... Hatta sayesi kerem ve iyilik ile ölçülen (gölgesinde dinlenilecek, himayesinde mesut olunacak) bir fidan bile yok artık orada!..
Nabî'nin 18. yüzyıl başlarında gördüğü bu gül bahçesi, o günden bu yana pek de güzel güller açmış sayılmaz hani. Belki dikenler kaplamış her yanı.
Zamaneden şikâyet beyitleri, sanki birer şablon gibi her dönemde yeniden tahakkuk eden yanlışları anlatır. Meselâ okulların açıldığı günden beri zihnimde dolaşıp duran bir beyit var. Şöyle köşesi tezyinli, âherli veya lüks fligranlı kağıtlara, gayet okunaklı ve gösterişli yazıların mürekkeple yazılıp sonra da yaldızlı rıhlar ile kurutulduğu, okuyanın cinaslı bir fikir, müstesna bir hayal, zarif bir ima ile zihnini mest eylediği eski zamanlardan birinde, kim bilir hangi cahilin yazısını görerek demiş ki bir şair:
Hat galat, imlâ galat, inşâ galat, ma'nâ galat
Bu dizedeki mecazî anlamlan bir kenara bıraksak bile, kelimelerin salt sözlük anlamları, zamaneden şikâyet için yeterlidir. Şöyle demek çünkü:
Yazı çirkin, noktalama berbat, cümle kötü, mana yanlış...
O günlere kıyasla şimdiki galatların üzerini çarpılamak için galiba bir galon kırmızı boya ile bir kaporta fırçası gerekiyor.
89
25 ZARAFET
\
.1=:
Zarafet kelimesinin içini doldurabilecek özellikler nelerdir? Acaba hiç düşündünüz mü, zarif insan kime denir?
Zarif kelimesi zarf kelimesi ile aynı köktendir. Zarf, "içine bir şey konulan kap" anlamını taşır. Mektup zarfı gibi. O hâlde zarif insan da, "içinde lâtif ve hoş şeyler bulunan kişi" anlamına gelecektir. Soru şu: Zarafetin içini dolduran bu lâtif ve hoş şeyler acaba nelerdir?!..
Zarif olmanın ilk şartı hiç şüphesiz nazik olmaktır. Nazik olmanın ilk şartı da hatayı kendinde aramak. Konfüçyüs, insaniyeti tanımlarken, "Kendine hâkim olmak ve nezaketli olmak" der. Bu bir bakıma zarafetin de tanımıdır. Çünkü zarif kişi hiç kimseye zararı dokunmayan, bilâkis kendisinden çevresine güzellik ve iyilik yansıyan kişidir. Zarafeti olmayan, nezaketle terbiye edilmeyen bütün varlıklar gitgide canavarlasın O hâl-
90
de zarafet, haddi aşmamak da demektir. Haddi aşan her şey çevresine zarar verir çünkü.
Rüzgâr, saba yeli yahut meltem iken güzeldir de, haddini aşıp şiddetlenince fırtınaya, boraya, kasırgaya durur. Dalgalar belli bir ahenkle sahile vururken hoşa gider de, şiddetini artırınca çevresini yıkmaya başlar. Sevgi belli ölçülerde erdemdir de, haddi aşınca adı aşk olur, cinnete varır. Yerinde bir öfke edep içindir de, haddi aşınca insanı katil eder. Şakanın normali nükte ve mizahtır ama aşırısı maskaralık olur. Velhâsıl, zarafet bir itidaldir. Hani mevsimler içinde bahar gibi. Kış ve yaz haddi aşan hava şartlarıyla vardır ama

baharda sıcak ile soğuğun, gece ile gündüzün, belki tabiattaki ölüm ile canlılığın eşit ve dengeli olduğu görülür. Bunun insan ruhuna yansıması da aslında insanın itidali, fıtratın en beğenilen yüzüdür. İnsan ruhu iyilik ve güzellik ile gerçek kimliğine kavuştuğuna göre, bir bahar zarafeti de insana en uygun olan tavrı sunar. Ne buyrul-duğunu biliriz: "İşlerin hayırlısı, orta hallice olanıdır." Bu düstur, derinine bakıldığında, aşırılıktan kaçmaktan öte, zarafeti bize telkin etmektedir.
Her tavrın bir zarafeti vardır. Oturmanın, kalkmanın, iş görmenin, eşyaya bakmanın, sosyal ilişkilerin, çalışmanın, dinlemenin ve tabii söz söylemenin... Gönüllerdeki zarafet dışa yansıdıkça hayat güzelleşir ve kalite kazanır. Söz gelimi, sanat eserleri ancak zarif bir duyuş, zarif bir bakış ile ortaya çıkabilir. Sözün zarafeti şiir, rengin zarafeti resim, taşın zarafeti mimarî, sesin zarafeti beste olarak dışa yansıdığı vakit eşya da zarafet kazanır ve sanat olur. O hâlde sanatın kullandığı yöntem, baştan başa bir zarafetten ibarettir. Ortaya çıkan şey edepten sıyrılmış olsa bile yöntemin zarafetine halel getirmez.
Eşyanın zarafeti insanın ona yüklediği anlam ile ölçülür. Çivi, iğne, çengel, giyotin, mengene, kerpeten vb. eşya bir zin-

danda da bulunabilir, bir ciltevinde de. Zindanda aynı eşya ile işkence yapılır ama ciltevinde onlar bir sanat eseri için vardır. Yani birisi nezaket ve zarafet adına kullanılır, diğeri nezaketsizlik ve zulüm adına. Birinden estetik, diğerinden kötülük çıkar. Bunlardan ilki insan tabiatına uygun olan, diğeri onu insanlıktan çıkaran tavırlar olduğuna göre, insanlığın da ölçüsü zarafete vabeste kalır. İnsaniyetli olmak demek, önce zarif olmak demektir.
Eski kitaplar, zarif kişide bulunması gereken özellikler arasında yüzün aydınlığı, vücut ve elbisenin temizliği, güzel koku sürünme, görünümün iç açıcı oluşu, konuşmama düzgün ve akıcılığı, fikirlerin mantık ve akıl çerçevesinde olması, müstehcenlikten kaçınma ve pis şeylerden uzaklaşma gibi özellikler sayarlar. Buna gülümseme, kararlılık, samimiyet, tek yüzlülük, sevgi, takdir hissi vs. de eklenebilir. Ama bizce hepsinden önemlisi, sözün güzel olmasıdır. Sözün güzel olmasından kasıt, onu düzgün ve akıcı ifade etmekten, süslemekten ziyade içinin dolu olması, değerli bir fikri ifade etmesi, yüksek anlamlar taşıması, yapıcı olması, gönül almasıdır. Yerinde bir teşekkür, uygun bir selamlaşma, gerektiğinde özür dileyiş, takdir ve sevgiyi ifade gibi. Bunlar yoksa mutluluk yoktur çünkü. Yani ki, söz candan ibarettir. Ve canın tek gıdası zarafettir.

26 NANİK!..

"Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarını belirler" der Wittgenstein ve devam eder: "İfade ettiğim ölçüde gerçeğim."
Dilin ifade gücünden en ziyade yararlananlar arasında zeki insanlar ilk sırada yer alırsa, şairler de ikinci sırada yer alır. Hele hem zeki hem de şair olanlar için dil başlı başına bir dünyadır. Birinciler, kelimelerin dizilişinden ilham alan "ikna gü-cü"nü kullanırlar ve dil sayesinde itibar kazanırlar. Eğer kötü niyetli iseler, en bariz hakikatleri bile ters yüz ederek inandırıcı biçimde sunabilirler. İkinciler, hayallere bile manalardan atlas giysiler biçecek kadar kelimelere dost yaşarlar. Yani hakikatleri gizlemek isteyen de, gizemlerini açıklamak isteyen de bunu dil ile başarır.
Dilin sınırları, bildiğimiz kelimelerle ölçülür. Bu kelimeleri hayata yansıtmıyorsak eğer, genişlik içinde darlık, varlık içinde

yokluk çekiyor sayılmaz mıyız? Kelimeleri hayatımıza yansıtmanın yolu biraz yazmak, çokça okumak ve gitgide bir üslûp edinmekten geçer. Şairler ki, Fuzûlînin ifadesiyle "sözleri hep yalandır," geliştirdikleri üslûp sayesinde söz ustası olurlar. Üslûp ustaları kelimelerle sık oynarlar. Onlara zihinlerde çağrışımlar yaptırsın diye kanatlar takıp uçururlar, birkaç renge boyayıp birkaç imbikten geçirirler. Bazen şairlerin sırf kelimeler üzerinde durarak okuyucuyu şaşırtmaktan zevk aldıkları da görülür. Tevriye gibi, cinas gibi, iham gibi farklı anlamların hedeflendiği sanatlar bunun için uydurulmuştur. Dili iyi

kullanabilen bir şair, bu sanatlar sayesinde hem nükteli hem de bilge anlamları aynı beyitte toplayabilir. Söz gelimi bir beyit okuyalım:
Suâl-i zâhid-i har-tıynet-i alef-hara Verilse kâh revadır cevâb içinde cevâb
Sünbülzade Vehbî'ye (Ö.1809) ait olan bu beyitte görünen anlamlar, göze çarpış sırasına göre şu şekilde sıralanabilir:
1. Ağzından alevler saçan şu ateş yaratılışlı (öfkeli) sofunun sorusuna cevap içinde cevap verilse revadır.
2. Saman gibi laf geveleyen eşek yaratılışlı (inatçı) sofunun bu sorusuna dönüp dönüp cevap verilse çok değildir.
3. Nasibi yulaftan öte geçemeyen eşek huylu sofunun bu dilenmesine karşılık olarak kendisine saman verilse yakışır.
isterseniz şimdi de beyitteki kelimelerin bazı eşanlamlarını vererek dil zenginliğine dikkat çekelim ve diğer anlamları size bulduralım.
Suâl, Arapça'da "soru" ve "dilenme, dilencilik" demektir. Türkçe okunuşuyla su+al, suyu ve ateş rengi olan kırmızı rengi karşılar (Har, yani "sıcaklık, ısı" ile alef, yani "alev" kelimelerinin aynı dizede olması bu rengin şair tarafından kızıla boyandığı ve boşa kullanılmadığını gösterir.)

Har, Farsça'da "eşek" anlamına gelir. Har-tıynet, "eşek huylu, eşek yaratılışlı, eşek gibi" demek olur. Öte yandan har kelimesinin Türkçe'deki iki anlamından ilki "sıcak, ısı, kızgın", diğeri de "acı ve keskin bir taf'dır ve her ikisine göre de beytin anlamı bir kat daha zenginleşir.
Alef, Farsça'da "hayvan yemi; ot, saman" demektir. Türkçe'deki yulaf aynı kelimedir. Ancak kelimenin halk ağzında "alev" anlamıyla alef biçiminde telaffuz edildiği bilinmektedir. Alef-hâr tamlamasındaki hâr, Farsça'da "alçak, bayağı, hor, zavallı" anlamı yanında "yiyen, yiyici" anlamıyla birleşik kelimeler yapar (köfte-hâr = köfte yiyen, köftehor; veya hun-hâr = kan içici, hunhar gibi). Burada kelimenin ikinci anlamı amaçlanmış ama birinci anlamı da (saman kadar alçak, hakir) çağrıştı-rılmıştır. İkisinin ortak iması ise sofu için "saman yiyici" denil-mesidir ki, bunu tamamlamak için bir önceki kelimede onun har-tıynet (eşek yaratılışlı) oluşu dile getirilmiş idi.
İkinci dizedeki kâh kelimesinin Farsça "bazen, bazı defa, kimi vakit" anlamı ile "saman çöpü, saman" anlamı birlikte kullanılmış ve her iki anlam da kastedilmiştir. Cevap kelimesi Arapça'da "suale karşılık gelen söz" ise de, Farsça okunuşuyla cev+ab (arpa+su) şeklinde zenginleşir. Bu durumda eşek tıynetli softaya kâh (saman) ile birlikte suda bekletilmiş arpa veya arpalı su verilmesi söz konusu olur. Daha ileri gidersek arpa suyunun (mayalanmış içki, alkol, bira) anlamını da görürüz ki, bu durumda sofuya bira içirmek, yani verilecek cevabı bira suyu ile vermek (cev-âb içinde cevâb) gerekecektir.
Corneille, "Manası anlaşılan şiir, bütün güzelliğini kaybetmiş demektir," der. Galiba divan şairleri söyledikleri kolay anlaşılmasın diye bize zaman zaman bulmacalar bırakmışlar ve torunlarıyla şakalaşmaya çalışmışlar. Onlar, söyledikleri onca derin anlamlar kadar bu tür dil çıkarmalar ve nanikler ile de bizi kendilerine hayran bırakıyorlar. Canlarına rahmet!..

27 BİR HARFİN PEŞİNDE
Her sonbahar içimde yeniden umutlar yeşertir benim. Evet, evet... Sonbahar dedim. Tatlı bir telâş siner kentin üzerine, erken saatlerde bir koşturmaca başlar her yıl yeniden, bir sonbahar gününde.
Bilirsiniz ki, sonbaharın hüzünleriyle örtülen bu heyecan ve telâş, hem öğrencilerimiz hem de onların velileri için hayatın bir parçası olarak sürüp gidecektir. Bir kelimenin, bir harfin peşinde acı tatlı hatıralar olacak, kâh sevinçler dolduracak gönlümüzü, kâh üzüntülerle çizik çizik olacaktır yüreklerimiz. Hayat, bir bakıma bu demek galiba!..
"İnsan insanın aynasıdır" diye bir söz vardır dilimizde. Bu söz bize, gönlümüze yansıyan güzellikleri ve aydınlıkları başkalarıyla paylaşma görevini verir. Aynalar ki, arı duru sular misali içlerine akseden her maddeyi, olduklarından daha gü-

zel şekle koyarak gösterirler. Yansıtılana yansıtanın güzelliği katılmış olur böylece, sihirli ışıklarla donanır her yanı. Bu yüzdendir aynalara bunca

rağbetimiz, onları hemen yanımızda, yakınımızda bulmak isteyişimiz. Onlarda kendimizle yüzleşmekten öte, olmak istediğimiz suretimizi görürüz nedense. Öğretmen ve öğrenci!.. Yansıyan ve yansıtan!.. Ayna ve görüntü... Ve göllerin kenarlarındaki ağaçlar, yahut yamaçlarda tersine dönen manzaralar gibi güzelleşen bir yansıma. Öğrenilecek her harf ile bir kat daha güzelleşen renkler cümbüşü. Cevherin yontulması, elmasın tıraşlanması...

Her eğitim yılının başında, yeteneklerinin ışığı ile sınıfları aydınlatan çocuklarımız ve gençlerimiz yeni bir biçim kazanmak üzere hazır beklerler öğretmenlerini ve öğretmenler olarak bizler de heyecanla gireriz sınıflara. Bir memleketin veya bir milletin gücünü, onun maddî varlığı ile bu varlığın muhtelif tecellilerinden ibaret sanmak safdilliğinden kurtulmuşuz-dur çoğumuz. Yine çoğumuz biliriz ki, manevî ve ahlâkî (spiri-tüel ve etiksel) kuvvetimizdir bizi asıl var eden ve aynaya yansıtmakla yükümlü olduğumuz. Toplumsal değerlerini yitirmiş, muhtelif tabakaları arasındaki bağları çözülmüş, kutsallarından mahrum bırakılmış idealsiz bir yığın olarak görmek değildir dileğimiz öğrencilerimizi; bilâkis yegân yegân dünyanın bütün bilgi birikimini yüklenmeye ve ışığı kavramaya hazır Prometheus olsunlar isteriz karşımızda. Biliriz ki, kendi kendisi olmadan, kendisi gibi davranmayı başarmadan, dünyanın bütün teknolojisini ve modernitesini üzerinde taşısa bile, önemsenen, fark edilen, yetkin bireyler olamayacaklardır. Çağımız insanı, maddî kuvvetler ve teknik ilerlemeler kadar manevî ve ahlâkî güçlerin de belirleyici olduğu bir geleceğe hazırlanmaktadır. Aynalar maddeyi maneviyat ile, tekniği de ahlâk ile özümseyip görüntüledikleri zaman gerçek değerlerine ulaşmış olacaklar. Yeter ki, aynanın saflığını da, pasını da yü-

züne karşı söyleyip onu buğulandırmayalım, ağır ağır ve nüva-zişkâr dokunuşlarla daima cilalayıp parlatalım.

Eser, ayna ile güzel arasında bir ilişkiden öte nedir ki!.

28 VEZlN VE KAFİYEYİ ATALIM MI?

Divan şiirinin her çevrede yeniden gündeme gelmeye başladığı bir dönemi yaşıyoruz.

Klâsik şairlerin şiirlerini yeniden serbest şiire dönüştürüp söyleme çabaları, çeviri çalışmalarının seçili bir üslûpla yapılma gayretleri, antolojilerin eskisinden daha güzel hazırlanıp basılmaya başlanması, en azından divan şiiri kitaplarının eskisinden birkaç misli daha fazla muhatap bulması sevindiricidir. Bunun bir nedeni, geleneği arama ve yitik hazineyi bulma gayreti; bir başka nedeni, sosyal alanlara yönelmenin gittikçe daha fazla prim yapması ve son nedeni de, bu çağa ait söyleyecek sözlerimizin azalmış olmasıdır. Biz bu son neden üzerinde durmak istiyoruz.

Günümüzde maalesef söyleyecek sözleri besleyen, kültür ortamı zayıflamış, birikimler gelgeç söylemlere kilitlenmiş, ku-

satıcı bilgi ile şiir, yollarını ayırmıştır. Divan şairi için durum bunun tam tersidir. O, rafine bir kültür ve işlenmiş bir dili önemsemiş, söylediklerini bu zenginlik ile kalıcı yapabilmiş ve işte bu yüzden çağımızda yeniden okuyucuya gülümsemeye başlamıştır. Öyle görünüyor ki, günümüz Türk şiirinin biçimsellik arayışını henüz tamamlayamamış olması da divan şiirinin yeniden gündeme gelmesinde önemli bir etkendir. Vezin (ölçü) ve kafiyeden (uyak) uzaklaşan Türk şiiri, biçim olarak gelebileceği yeri hâlâ sorgulamakta ve zaman zaman kaçamaklar yapıp eski tavır üzre ölçülü, uyaklı koçaklama yahut gazeller söyleyebilmektedir. Belki de şairler bunca "light" şiir içinde vezinli ve kafiyeli şiir söylemeyi, hiç de farkında olmadan taş fırın misaline benzetmekte ve o eski lezzetleri özlemektedirler.

Günümüz Türk şairleri, kendilerini yeni (modern) şiir içinde formatladıkları yahut öyle bir ortama mahkûm oldukları için gelenek şiirini dışlama yoluna gitmekte ve belki de vezin ve kafiyenin dışına çıkmakla kendilerine ayak bağı olabilecek unsurlardan kurtulduklarını sanmaktadırlar. Nitekim vezin ve kafiyenin şiir söyleme konusundaki özgürlükleri kısıtladığını öne süren şairler bile vardır. Onlar, kafiye bağından kurtulan yahut veznin dışına çıkan şairin kendini daha iyi ifade edebileceğini düşünürler. Oysa bana göre, her söz

kafiyeli söylenebilir, vezin ile ahenkli hâle getirilebilir, yeni sözler de, sözlerin en yenisi de kafiye kalıbına sığdırılabilir. Mevlânâ, "Artık yeni şeyler söylemek zamanıdır cancağızım" derken, şüphesiz şekli ve kafiyeyi göz ardı eden kalıbın (dış yapının) değil, sözü ve manayı öne çıkaran ruhun (iç yapının) yeniliğini kastetmekteydi. Bugüne kadar Türk şiirinde Yunus'tan yahut Fuzûlî'den daha yeni bir söz söyleyen şairi doğrusu ben görmedim. Bugünün vezinsiz ve kafiyesiz söylenmiş "light" şiiri içinde pek çok söz vardır ki, beş yüz yıl önce, yedi yüz yıl önce daha gü-
100
zelleri vezin ve kafiye ile söylenmiştir. Gökkubbenin altında söylenmedik söz yoktur elbette; ve elbette sonra gelen önce gideni aşmalıdır. O hâlde bir şiirde yeniliğin ölçüsü tarzın değil, mesajın yeniliği olmalıdır. Madem söylenmedik söz yoktur, o hâlde bin yıl önceki mesajı bu çağa göre yeniden söylemektir önemli olan. Eskiler bunu kafiye ve vezin ile başarabilmiş ve sözlerini bu sayede günümüze kadar ulaştırabilmişlerdir.
Bir şair çıkmalı, eskilerin mana renklerinden, sevgi desenlerinden, ruh kokularından süzdüğü dizeleri kendi yorumuyla pekiştirip bugünün sözcükleriyle ve çağın düşüncesine uygun olarak özenle dillendirmelidir. Bu şiir, elbette yeni bir şiir olacaktır ve bu şiir serbest olsa da gam değil; ama kafiyeli ve vezinli olursa gelecek zamanlara da hitap edecektir, emin olunuz. Çünkü gökkubbe, ahenkli ve kafiyeli (musiki gibi) sözlere, vezinsiz ve kafiyesiz sözlerden daha munis davranıyor.
101
29
İHSAN İLE BAĞIŞ ARASINDA
Bir dilde anlam nüanslarının farklı kelimelerle ifade edilebilmesi hiç yadsınamayacak bir zenginlik, hatta o dilin büyüklüğünü gösteren bir delildir. Türkçe'nin yapısında, eş anlamlı gibi göründüğü hâlde birbirlerinden farklı anlamlarda kullanılan kelimelerin sayısı bir hayli farklıdır. Meselâ, birazcık mürekkep yalamış olanlarımız şu kelimelerin hepsini tanıyacaklardır: İhsan, lütuf, himmet, kerem, inayet, iltifat, ata, bahşiş (bahş etmek)...
Yardımcı fiillerle birlikte eylem biçimleri de kullanılan bu isimlerin hemen hepsi "yardım" veya "bağış" anlamına geliyor ama hepsinin kullanıldığı durumlar farklı farklı. İsterseniz tek tek örnekler üzerinde durarak ilerleyelim:
İhsan: Gölge etme başka ihsan istemem (Atasözü); Dediler yârini yad eller almış / Kadîr Mevlâ'm ihsan eyle ölümü (Kara-
102
caoğlan), Biz kuluz, kârı, kulun isyandır / Şanı Rabb'ın atıftır, ihsandır (Ercişli Emrah)...
Bu örneklere bakılırsa ihsan, manevî bir bağışın adıdır ve çok ulu birinden ancak kul mertebesinde düşkün (veya kendisini bu derece tevazu içinde gören) birine yapılabilir. Söz ge-limi birini terfi ettirmek, bir vazife bağışlamak gibi...
Lütuf: Geldi hoş lûtf ile mübarek ramazân (Hüdâyî); Gerek ağlat gerek güldür (...) Kahrın da hoş, lütfün da hoş (İbrahim Tennuri); Gedâlarına lütfetmek hem kaidedir sultâna (Yunus); Adınızı lütfeder misiniz?
Örneklere göre lütuf da manevi bir bağış olup yumuşaklıkla davranarak yapılan, alçakgönüllülükle kotarılan bir iyilik biçimini ifade eder. Bu durumda lütuf, ihsanın bir derece daha değeri artırılmış biçimi olur.
Himmet: Himmetinden bilinir rütbesi inşân olanın (Haşmet); Himmeti bu imiş bize pîrlerin / Hizmetin eyledim nice mirlerin (Dertli); Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede / Nerde kaldı gayrıya himmet ede (Laedri)...
Öyle görünüyor ki himmet türü yardım "yüksek irade, maneviyata ait bağış; ruhanî yardım, manevî tesir" tanımlarıyla karşılanabilir. Bir şeyhin müridine duası, halifelik vermesi, keramete müteallik bir yardımda bulunması vs. de ayrıca himmet sınırları içine girer. Öyle ki, bu yardım, Allah ile diğer kullar arasında bir tür ruhanî aracılık gibi anlaşılmaya açıktır.
Kerem: Susuz değirmenlerin ne ile döner çarkı / Kerem etmeyen beyin fakirden nedir farkı (Laedrî); Kerem gördükçe ey Bakî gedâlarda recâ artar (Bakî); Kâtib sen yaz, sabâ sen de kerem kıl / Götür arz-ı hâlim yâre tez elden (Zihnî)

Anlaşıldığına göre keremden doğan bağış ve iyilik hem maddî hem de manevî cömertliğin adıdır. Bu durumda ihtiyacı olana nakit yardımında bulunan zenginin yaptığı da, âşığına gülümseyen sevgilinin tavrı da kerem diye anılabilir. Nitekim

ikram kelimesi de kerem 'den türemiş olup hem maddî hem de manevî olan bağışlamayı ve iyiliği karşılar.
İnayet: Sâdıkları tahkir ile red kaide oldu / Hırsızlara ikram u inayet yeni çıktı (Ziya Paşa); Rical u kibardan kalktı inayet / Evlâd babasına etmez itaat (Gedâyî); Yâ Rabb eyle inayet / Cân cesedden çıkarken (Hüznî)...
Belli ki inayetin maddî yönü ikram ve cömertliği, manevî yanı da kayırmayı, koruyup kollamayı anlatıyor. Burada keremden daha ötede bir yardım söz konusudur. Fakir fukaraya iftar sofrası donatmak bir ikram (kerem), yemekten sonra onlara birer hediye takdimi ise inayettir.
İltifat: Güzelsin sevdiğim ben de bilirim / İltifat edersin de-yü gelirim (Aşık Ömer); Bîmâra iltifatı tabîbin deva gelir (Ya-kînî); Kendini vasf etme ihsana karşı / Mayanı bilirler iltifaâtın-dan (Hüznî)...
İltifat, bağış ve yardımın söz ile yapılanıdır ki, büyüklerin sözlerinin bir maddî bağışlama cümlesiyle bitmesi de töre ve gelenek olduğundan, iltifat kelimesi maddi yardımı da içinde barındırır. Söz gelimi padişahın şaire iltifat etmesi, onun güzel şiirleri karşılığında ona caize vermesi veya hiyerarşideki rütbesini artırması bir iltifat olarak düşünülür. Bu durumda iltifat, güler yüz ile gönül alma, böylece ona rağbet ettiğini gösteren bir hediye sunmadır.
Ata: Lûtf edüben eydür Huda / Ümmetine çekme cefâ / Bu dem sana kıldım atâ / Bağışladum ümmetini (Yunus); Her işi Hak ehline verdi atâ / Bilmediğin işe yeltenmek hatâ (Şeyhoğ-lu); Hatâ küçükte olsa da atâ büyükte olmalı (özdeyiş)...
Anlaşıldığı kadarıyla ata, büyüklerin küçüklere yaptığı yardımdır ki, maddî olanından çok manevî olanı ön plândadır. Bir tür af ve bağışlamayı da eskiler ata cinsinden yardım olarak görmüşlerdir.
Bahşiş (bahş etmek): Mevlâ'nın ulu nimeti /Bilelim kadr ü

kıymeti / Mâh-ı ramazân gelince / Bahşeder nâsa rahmeti (Ramazan manisi); Kara kaş altında sürmeli gözdür / Âşıkın bahşişin vermeli gelin (Karacaoğlan); Bir safa bahşedelim gel şu dil-i nâşâda / Gidelim serv-i revaânım yürü Sa'dabâd'a (Nedim)...
Nakit ve mal cinsinden yardım ile sınırlı tek bağış kelimesi galiba bu bahşiştir. Nitekim onu da belli bir hizmetin ücreti olarak değil, ondan arta kalan bir teşekkür ikramı olarak verirler. Garsonlara hizmet sonrası verilen para hediyesi gibi. Padişahların yeniçerilere verdiği cülus bahşişine gelince, artık kendisini tahta oturttukları için bir teşekkür mü, yoksa şerlerinden emin olmak için bir rüşvet mi, Allah bilir.
Bu bahiste sözlüklerimiz "karşılık beklemeden yapılan iyilik" anlamında atıfet, "karşılıksız bahşiş" anlamında hibe gibi kelimeleri de kaydederler. Ne ki, bizler şimdi bunca kelimenin nüanslarını unuttuk. Onun yerine "yardım" veya "bağış" diyoruz, olup bitiyor. "Kerem ediniz!", "İhsan buyurunuz!", "Himmet eyleyiniz!", "İnayet ola!", "Lütfediniz!", "Lütfen ve kere-men" gibi nezaket ifadelerini ise zannederim bilen kalmadı. Varın, dildeki sığlığın yorumunu şimdi siz yapın!

30 GİTTİĞİN YOLDAN DÖN ARAMIZA!
Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir; yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır.
Atatürk
Ülkemizde tarih, her zemin ve her zaman için çıldırtıcı bir muammadır. Çünkü okumak yerine ahkâm kesmekle yetinen bir milletiz. Okumuş yazmışlarımızın kimisine göre tarih örnek alınacak bir övünç sayfası, kimisine göre de tek kalemde siliniverecek bir beyhude zamanlar dilimidir. Kimisi tarih deyince şaha kalkmış atların zafer hücumlarını göz önüne getirir, kimisi halkını ezen monarşist ve zalim idarecileri hayal eder. Yazık ki, her ikisi de yanlış, her ikisi de abartılı örnekler-

dir bunların. Ve yazık ki bu tavır, tarihini bilmeyen insanların kârıdır yalnızca; tarihini bilmeyen, bilmediği için de kendilerine efsaneler üreten insanların...
Tarihin ara sokaklarında dolaşanlar bilirler, orada pek çok insana rastlarsınız, kâh önceden adını hatırladığınız, kâh ilk defa tanışacağınız. İtiraf etmeliyim ki, ben o yolculuklarımda ne sefere giderken üzümünü kopardığı asmaya akçe kesesini bağlayan atama rastlayabiliyorum, ne de harem havuzunun çevresinde yarı çıplak cariye kovalayan sultana. Bazen bir adam tanıyorum, eteğine yapışıp kurtulmak için günümüzde yaşamasını çok istediğim; bazen bir herifle karşılaşıyorum, "Bu benim atam olamaz!" diye isyan ettiğim. Ne var ki, her ikisinin de genleri benim genlerime uyuyor bu kişilerin ve kabullenmek zorunda kalıyorum ki, ben onların vârisiyim.
Doğrular ve gerçekler uzun bir süre ne gizlenebilir ne de saptırılabilir?! Özgür insan zekâsıdır ki, belli bir süre dikte ettirilen yahut dayatılan fikirlerin doğru biçimlerine ulaşır, belgelerde gerçeğini görür. Böylece yanlış değerlendirmeler ve taraflı hükümler üzerine bina edilmeye çalışılan toplumsal yapı kısa sürede bir bunalım yığınına dönüşüp dikilir karşımıza. Bunu aşmanın yolu, belki genç kuşaklara tarih kültürünü sevdirmek; onlara doğru tarihi, abartısız tarihi öğretmektir.
Okuma disiplini olmayan bir coğrafyada yaşıyoruz ve insanımız öğrenmek yerine eğlenmeyi tercih ediyor nedense. Belki öğrenmeyi eğlenceli biçime getirerek bu süreci tersine çevirebilir ve kendi kültürüne yabancı veya düşman nesiller yerine dünya insanı olmayı hedeflemiş gerçek aydınların sayısını çoğaltabiliriz. Bunun için en önemli şart, toplumda sağlam tarih bilinci uyandırmak ve en önemli vazife de bu misyona uygun davranmaktır şüphesiz.
Dünyanın son yüz yılı, daha önce yaşanmış on binlerce yıldan daha önemli gelişmelere sahne oldu. Terazinin bir kefesi-

ne 21. yüzyılı, diğerine de geri kalan dünya zamanını koysanız, hiç şüphesiz 21. yüzyıl ağdıracaktır. Yazık ki 21. yüzyıl Türk milleti için bir çözülmenin tarihi olmuş ve bu çözülmede biza-tihî tarihin ilminin kendisi zaafa uğramış, millette tarih bilinci diye bir bilinç oluşmasına zemin hazırlanamamıştır. Belki de Allah, bu yüzyılın Türk milletini tarih bilincinden uzaklaştıkları için de sorumlu tutacak; tarihçilerin gayretlerine ise iyi veya kötü, karşılığını mutlaka verecektir.
Tarihçiler geçmişe ait herkes ve her şeyi yargılayıp her olayı değerlendirirken, dünyanın sınırsız yetkilerle donanmış en büyük yargıcı konumuna yükselirler. Tarihî olayların ne akışları, ne zaman ve zeminleri, ne de tarafları hiç değişmez. Onlar geçmiş zamanların içerisindeki yerlerini almışlardır. Ne var ki, bu olayları yargılayan bir tarihçi, bize onları iyi veya kötü gösterme yetkisini kendisinde bulur da, sübjektif yargılarla tarihî kâh mahkûm eder, kâh göklere çıkarırsa, milletin tarih bilinci de, tarih sevgisi de kendiliğinden fersudeleşir. Sanırım bu tür tarihçiler huzûr-ı İlâhî'de mahrum kalacaklardır.

31 HAZ DUYMAK, MUTLU OLMAK

Kelimelerimiz dünyamızdan bir yerlere giderken, biz hiç farkında olmadan ruhumuzu da soyup götürüyorlar. Lügatimizden çıkardığımız her kavram, kullanımdan düşürdüğümüz her kelime, öğrenmekten çekindiğimiz her anlam, yokluklarıy-la ömrümüzü biraz daha tatsızlaştırıyor, biraz daha renksiz ve ışıksız bırakıyor. Sözlûklerdeki kelimelerimiz azaldıkça geride kalanlar ister istemez eşanlam ve yakın anlamları da üstlenmek durumunda bırakılıyor ve nüanslar kayboluyor.
Geçenlerde entelektüel bir kişinin defalarca mutluluk yerine haz kelimesini telâffuz ettiğine şahit oldum. Bir ilkokul öğrencisi belki haz ile mutluluk arasındaki farkı bilmeyebilir, öğrenecektir; ama lise eğitimi almış herkes mutlu olmak ile haz duymak arasındaki eylemi iyi kavramalıdır.
Halk şairlerinden Zeynel Baba'nın,

Dünyâya geleli gezdim dolaştım Her hâline şükür diyenler mutlu Dereler tepeler dağları aştım Mihnetini rahat bilenler mutlu
dörtlüğünde, yahut Necip Fazıl'ın,

Mutlu adam, dünyâyı bir acı gurbet bilen Öz vatan pınarından ölümü şerbet bilen...
bercestesinde mutluluğun, hoşnutluk, iç huzuru ve saadet hissi gibi göstergeleri verilmiştir. Zeynel Baba'ya göre hâline hep şükreden yahut sıkıntıları kendine dert etmeyen kişi mutlu kişidir. Necip Fazıl'a göre ise o, ölümü gerçek hayatın başlangıcı bilen kişidir. Dikkat edilirse burada mutluluk, acı, şükür, vatan, sıkıntı, gurbet, ölüm gibi kelimelerle birlikte kullanılmış ve bunların gönüldeki farklı tezahür biçimi mutluluğu doğurmuştur. Evet, mutluluk gönülde tecelli eder ve genellikle acıların ötesinde bir duygunun sonucudur. Belki soyut bir oluşumun kalbe yansıyan ve soyut izdüşümü ve tamamen ruhu ilgilendiren bir oluşumun gönül tarafından algılandığı vakit hissedilen hazdır. Tanpınar,
Biliyorum gölgede senin uyuduğunu Bir deniz mağarası kadar kuytu ve serin
Hazlarm âleminde yumulmuş kirpiklerin Yüzünde bir tebessüm bu ağır öğle sonu der. Yahya Kemal ise,
Yine sevdaya kanatlansam azız İstanbul Sende birçok geceler geçse tükenmez hazla
Kapasam böylece ömrün bu güzel yaprağını
mısralarını yazar. Her iki şaire göre haz bir zevk alma, sevinç ve memnunluk gösterme, hoşlanma hâlidir ve bunun için bi-

rincisi kuytu ve serin bir uykunun gülümseyen yüzünü, ikincisi de sevdalı bir gecede vermeye hazır olunan son nefesi bize delil olarak sunuyorlar. Bu durumda hazzın, zihinde tecelli ettiği söylenebilir. Belki somut bir oluşumun zihne yansıyan soyut izdüşümü ve tamamen bedensel bir zevk veya sevincin zihin tarafından algılandığı vakit hissedilen mutluluktur.
Dikkat edilirse, mutluluğu tanımlarken hazzın, hazzı tanımlarken de mutluluğun anlam hinterlandından yararlandık ama mutluluğu hazzın bir gömlek üstüne koyduk. Zira gönlün hissedişi, zihinden önde olur. Belki bu yüzden haz, o anda gözler yumularak; mutluluk ise, o süreçte gözler açılarak katmerle-nir. Nitekim insan gözünü yumduğu vakit gönlü değil, zihni baskın gelir. Şiirde gözün algıladığı sanatlar (tenasüp, tezat, leff ü neşr vb.) hazzı, duyuların algıladığı sanatlar (mecaz, telmih, hüsn-i ta'lil, tevriye vb.) mutluluğu kışkırtır. Müzik haz içindir ama müziğe giydirilmiş seçkin bir güfte mutluluk yayar. Mimarinin dışı insana haz verir ama mutluluğa genellikle o hazzedilen mimarinin içinde olduğumuz zaman yaklaşırız.
Yazık ki, bugün artık mutluluğa da, hazza da çok ihtiyacımız var, çook!..

¥
32 HAZAN ÎLE HÜZÜN
"Eylül, malum a, hüzün ve matem ayıdır." Mehmet Rauf, edebiyatımızın ilk psikolojik romanı olmak dolayısıyla büyük ün kazanan ve adını edebiyat tarihine yazdırmayı hak eden Eylül adlı romanına bundan yüz yıl evvel bu cümle ile başlamıştı.
Bu cümleye bakarak kitabın sonunu kestirebilir, konusunu kavrayabilir, özetini alabilirsiniz. Önemli iki kelime var çünkü elimizde: Eylül ve hüzün... Telâffuzu bile insanı, bir lirik roman okumuş gibi etkileyecek iki kelime...
Eylül... Fersude sonbaharların giriş kapısı... İlk yaz rüzgârından alınmış bir hızla savrulan düşüncelerin, hoyrat hayallerin ve avare zamanların yorgunluğu, kırgınlığı, pejmürdeliği içinde yeniden derlenip toparlanması gereken hayatın rengi... Ve yeniden başlamanın yorgun ritmini hatırlatan yağmurlar... Bölük pörçük hatıralar, kırık dökük sevinçler... Şiir kılığında

gelen acı... Eylül işte; nâm-ı diğer, hüzün...
Eylül... Her şair için ayrı bir Leyla; kurşunî gelinlikler giyinip de gelen... Dilemmaların çıldırtıcı sükûnu bir yanda; ve bir yanda sislerin ve buğuların ardından sökün edip yürümüş sancıların ilhamı... Katar katar uzaklaşan kuşların kanatlarına yüklenen son arzular kadar umutsuz ve beklenesi... Eylül işte; nâm-ı diğer, pişmanlık...
Bilmiyorum, siz bu yazıyı okurken yağmur yağıyor olacak mı?.. Belki yapraklar savruluyordur şimdi bulunduğunuz şehirde; belki sular kararıyordur yavaş yavaş... Altın kızılı bir gurubun soyunmuş dalında çifte kumruları seyrediyorsunuz belki de... Bir sanatoryum bahçesinde gezinen uzun saçlı, zayıf

ve genç iki kaderdaştır belki ikindiler ve yağmurlar... Belki sizin kentin huzurludur akşamları, belki de alaca düşmüş gecenin bir yüzünde siyah tırnaklarını ruhunuza geçirmeye çalışan ifritler dolaşır... Eylül işte; nâm-ı diğer melal...
Tenha yollar, aşınmış günler, hayata dar gelen arzular ve kanadı kırık kuşlar... Tabiatın birden uyanıp gerçeği gören yüzü... Kıymeti bilinmeyen lezzetin çamurlara bulaşmış sarı bir acılık tarafından istilasına karşı şaşkınlık... Acıların beyhude, sevinçlerin zavallı, mutlulukların fâni olduğunu anlamanın dehşeti... Eylül işte; nâm-ı diğer, ölümün rengi...
Eylül... Yaşanmamış mevsimlerin en gerçeği... Uçuk benizli koşuşturmacalar, yeniden kurulan defter-kitap pazarı... Eski okul çantasına kalem yerine ancak gözyaşını koyarak okula giden minik adımlar... Yoksul mahallelerde gitgide çamurlanacak karanlık sokaklar... Camlara mıhlanıp yetmiş yıllık muhteşem bir sükût ile yolları seyreden kırçıl hatıralar... Ciğerparesini okula eksik kitapla gönderen annenin yüreğindeki çizik... Para etse canını da verir ama... Eylül işte; nâm-ı diğer, acının mührü...
"Melali anlamayan nesle âşinâ değiliz"
İnsanın bu mevsimde ya ağlayası, ya şair olası gelir ya!..

33 ŞİİR DENEN SEVGİLİ

Eski belagat (retorik) bilginleri şiiri hayal edilmiş bir kuram olarak düşünmüşler ve şairlerin, dinleyici yahut okuyucunun hayallerini kendi dizeleri içinde yoğurmak üzere girecekleri duygu atölyesinin kapısını daima açık bıraktıklarını söylemişlerdir.
Böylece şiir özünde doğru olsun ya da olmasın, dizelerin doğruluğuna inansın yahut inanmasın, muhatap (okuyucu/dinleyici), şairin hedeflediği yere yönelecek veya onun istediği doğrultuda diğer şeylerden (dış dünya, hüzün, sevinç vb.) yüz çevirecektir. Şair bunu dizelerine yüklediği anlam ile yapabilecek ve bunun için kelimelerini seçmeye, onları yan yana veya alt alta dizerken titizlik göstermeye başlayacaktır. Bu vetirede şairin iki tavrı söz konusu olacaktır: Birincisi kelime seçimi, diğeri de edebiyat sanatlarını tatbik.

Kelime seçiminde şair, bir sandık dolusu mücevherin başına oturmuş da gerdanlık dizen bir sarraf titizliği içinde olmak zorundadır. Sandığın içindeki mücevherlerin yakut, yeşim, zümrüt, inci, mercan vb. olması kadar, bu mücevherlerin irilik ve ufaklıkları, ışığı yansıtma veya kırma dereceleri, birbirine temas hâlinde gösterecekleri tepki vs. de önemlidir. Sarraf eğer iki sıra mücevher dizerek bir gerdanlık meydana getirecekse bir uçtan diğer uca dizeceği taşların ahenk ve renk uyumunu alt sırada da koruyacak, söz gelimi taşlar ortada irilerden seçilmişken iki uca doğru küçülüyorsa bunu ikinci sırada da uygulayacak, muhtemelen dizilerin her ikisinde de düğümlenen uçların uzunluk ve irilik yönünden dengeli olmasını sağlayacak, renkleri birbirine uyan taşlarda geçişkenlik yaratarak da estetik bir eser ortaya koymaya çalışacaktır. Sarrafın kılı kırk yararcasına özendiği bu gerdanlık dizileri, aslında şairin iki dizesi (dize=dizi) gibidir. Söz gelimi burada taşların renk uyumu, seçilmiş kelimeleri; irilik ve ufaklık uyumu, şiirdeki ahengi; dizilerin eşit uzunlukta oluşu, beyitteki ölçüyü (aruz veya hece); renklerin ışığı yansıtması yahut kırması da anlam zenginliğini karşılar.
Bütün bunlar sağlandıktan sonra şairin ikinci tavrı kendini göstermek zorundadır ki, o da edebiyat sanatları vasıtasıyla kurulabilecek hayal dünyası ve şaire özgü dil işçiliğidir. Söz gelimi "şarap, erimiş yakuttur", yahut "sevgilim parlayan dolunaydır" diyen bir şair, aslında söylediği yalan ile muhatabının belli bir hedefe yönelmesini istemekte, hatta onun buna inanmasını beklemektedir. Hatta görüşlerini desteklemek için meselâ akik ile şarabın aynı hamurdan yaratıldığını, birisinin sevgiliyi görünce donup kaldığını, diğerinin ise aşk ateşinde yanıp eridiğini" falan söyleyerek de, yalanını inandırıcı kılacak deliller getirecek, sonra şarap üzerine ilâhî aşk mecazları yaparak tasavvufî açılım sağlayacaktır. Keza, sevgilisini doluna-

ya benzeten şair, ayın doğuşu ile sevgilinin gece görünmesi arasında ilişki kuracak, sevgilinin görünmesinin dolunayın görünmesinden daha aydın olduğunu,

dolunayın yalnızca dış dünyayı aydınlattığını, oysa sevgilinin âşıklara ait dünyanın dışı gibi içini de aydınlattığını iddia ederek sözlerine delil getirecek, sevgilinin yanağını dolunay diye niteleyip orada tasavvuftaki vahdet düşüncesini bahis konusu yapacaktır.
Şairin bu iki tavrı birleştirmesi iledir ki bir şiir, gönüllerin kendi miktarınca ve şairanelik yeteneği ölçüsünde etkilenmesini beraberinde getirir. Aynı şiir karşısında söz gelimi âşık bir gönlün aşka inanmayandan, ayrılık çekenlerin de vuslattaki-lerden ayrı etkilenmesi bundandır. Bu hedefe ulaşan bir şiir artık şairin malı olmaktan çıkmış, herkesin ilgisine mazhar bir güzel (sevgili) olmuştur. Vezinden bir kaftan giyen bu sevgili kaftanının eteklerini kafiyeler ile süslemiş, ayağına redif hal-hallar bağlamış, yanağına da hayal benini koymuştur. Artık zülüfleri cinas gibi birbirine simetrik, kaftanının kolları ve yenleri (sıralı kelimeler) leff ü neşr gibi dengeli, renk dağılımı tenasüp misali uyumlu, desenleri de telmihler gibi hayal yüklüdür. Bu sevgili gözünü tecâhül-i arifane ile kırpar, ağzını tariz ile açar, dudağı kinaye ile kıpırdanır; elini iham ile oynatır. Yüzünde mecaz peçesi, boy'unda mübalâğa, salınışında istiare, yanaklarında akis, gamzesinde mecaz-ı mürsel, siteminde tevriye vardır bu sevgilinin ve böyle bir dilber, ancak bir şairin sevgilisi olabilir.
O hâlde, sevgili denen bu şiir (şiir denen bu sevgili mi demeliydim?) tepeden tırnağa katıksız bir sihr-i halâl değil de nedir?!..

Bir şiiri matbu bir kitap sayfasından okumakla, şairin el yazısı olan bir sayfadan okumak arasında herhalde bir anlam, his ve iletişim farkı vardır ve şairin elinin değdiği kâğıda bakan gözler, mutlaka şiirin güzelliğini daha yakından hissederler.
Bir elyazması kitap ile bir matbu kitap arasındaki fark, birinin nadir oluşundan başka, taşıdığı hatıraların ziyadeliğinden de kaynaklanır bu yüzden. Bir elyazması kitap, daima yaşayan bir ruha sahiptir. Oysa bir matbu kitap, okunup bittiği zaman, ömrünü harcamış bir mevta gibi düşünülür. Elyazması bir kitabın eski sahiplerine ait hatıralar ve bilgiler, bazen o kitabın sayfalarına yansıyan kısa notlar (temellük kayıtları) ve parmak izleri; yahut yazıcısının, müellifinin veya musannifinin tuttukları kayıtlar, daha sonra gelecek okuyucuların kitaba

karşı ihtiram duygularıyla yaklaşmalarını sağlayan birer hayat emaresidir ki, yazma kitabın ömründe devamlılık sağlar.
Yabancı seyyahların bazıları, Türkiye'de matbaanın faaliyete geçmesinden sonra uzunca bir müddet, matbu kitap ile elyazması kitaplar arasında bir çatışmanın devam ettiğini, insanların sahaflara gittikleri vakit aynı kitabın matbuu yerine daha pahalı olan yazma nüshasını tercih ettiklerini, daha kolay okunmasına, daha yeni durmasına, cildinin güzelliğine vs. rağmen matbu bir kitabı tercih etmekten hep uzak durduklarını hayretle anlatırlar. Doğulu insana ait bir duygudur bu ve galiba "eşyanın ruhunu hissetmek" biçiminde tanımlanabilir.
Bir divan düşünelim; henüz kâğıdı üretilirken ağzı dualı hır-fet ehlinin alın teriyle hamuru yoğrulmuş, ahirlenip mührelen-miş, tomarlanıp destelenmiş olsun. Onu tomar halindeyken alan şair, her bir sayfasını ekmek kadar aziz tutmuş, onun üzerine yazacağı dizeyi belki yüzlerce defa yeniden süzmüş, inceltmiş, güzelleştirmiş ve nihayet yazıya değer kılmıştır. Söz güzel değilse yazmaya değmez çünkü... Şair, firuze hokkasında ipeklere bulayarak sakladığı arap zamkıyla karıştırılmış is mürekkebine Hint kamışından divitini bandırıp yazmaya başladığında, kâğıt ya dizinin üzerinde ya da rahlede ellerinin altındadır. Dizeler mıstarlı sayfalardaki yerlerine dizildikçe başka sayfalarda devam eder macera, ve şiir dolu sayfalar bir araya getirilip tedvin olunur, sıralanır, iç içe ve sırt sırta birbirine yaslanır, bir mecmuaya durur. Eğer şair bunca emeğini ayrıca bir hattata verip yazdırtacak ise (veya bir hattat kitabı istinsah ediyorsa) sayfalar arasında nakışlar ve minyatürler için boşluklar bırakılır, konularına veya biçimlerine göre sıralanan şiirler, bin bir emekten sonra bir düzen ve tertibe girerdi. Yazıcı burada şiirin ahengine uygun kıvrak bir talik veya el ele bir nesih tercih edebilir, kafiyeler ve rediflerin yan

yana veya alt alta istifiyle sanatını doruklara taşıyacak çıldırtıcı maharetler gösterirdi.
118
Şairin ve yazıcının görevi bitmiş, sıra bir mücellide gelmiştir. O, kitaba en ince derilerden güzel bir kapak biçer, söz ge-limi sertap ve miklep koyar, şiraze diker, şemse basar, su çeker, kalemisi nakşeder.
Güzel bir kitabın bir sonraki uğrağı, mutlaka nakkaş atölyesi olacaktır. Nakkaş, önce kitabı okur, kendisi için boş bırakılan sayfalara konuya ilişkin nakışları özenle çizer, söz ile anlatılamayan ayrıntıları renkler ile dile getirir, günlerce bu sayfalar üzerine kıl fırçasına yansıyan göz nurunu akıtır dururdu. Sayfalar altınla çerçevelenmiş, başlıklar lâle ve karanfillerle bezenmiş, yaldızlar sürh ve zerd ile sayfayı parlatmış ve nihayet hâlkârîler zahriyelere yaslanmış ise müzehhibin de işi tamamlanmış demektir. Buyurun, şiir gibi bir kitap mı, kitap gibi bir şiir mi istersiniz!?.. Belki atalarımızın zengin muhayyilesinin en rafine hayalleriyle doğurulmuş bir şiir, belki de engin maharetlerinin en müstesna zevkleriyle yoğurulmuş bir kitap...
Şimdi kendinizi bir gül bahçesinde, yahut uzun bir kış gecesinin dostlar meclisinde düşününüz... Bir gazel okuyacak, bir ahenk terennüm edeceksiniz, yahut da hanende ve sazendeler, farz-ı muhal musammatlar arasından seçtikleri bir şarkıyı geçecekler. Bu gazel yahut şarkının yer aldığı sayfanın elyazması olmasını istemez miydiniz?!.. Şahsen ben elimi sürdüğüm cildin, parmak uçlarımda hazza dönüşüp dimağıma ulaşmasını, nakışlı sayfalardaki ta'lik güzelliğin gözlerimi sarhoşlukla yumdurmasını, şairin bu dizeleri yazarken hissettiği duyguları yansıtacak ilhamların zihnimi mest etmesini, velhasıl zarftan mazrufa uzanan çizgide sözü önce ses, sonra renk, sonra da ritm ve nağme olarak yaşamayı isterdim. Belki kitabı yüzüme sürmek, örtülü tarihin ağır kokusunu ciğerlerime çekmek isterdim. Ama eğer elimdeki kitap bir entertipteki çelik kalıplardan sayfaya dökülen kurşun hurufatın eseri ise, doğru-
119
su o mecliste beni yalnızca şiirin anlamı veya hanendelerin sesi ilgilendirir; geçmiş kararır, ruhuma şimdilik bir hayat hâkim olmaya başlar. Böyle böyle, şiirlerin ruhu ufuklarda kaybolan sesler gibi bizden uzaklaşır, ve eşya içine kapanık ruhlar gibi kendini bizden sakınır.
Galiba eski şairleri, sanatkârları, ustaları böyle böyle unuttuk, onlardan biraz da böyle uzaklaştık...
120
35 DAHA FAZLA IŞIK!..
Goethe, ölüm döşeğinde karabasan nöbetleri geçirirken, bir aralık gözlerini açtığında, odanın perdelerinin kapalı durduğunu görmüş ve "Işık," demişti, "Daha fazla ışık!" (Mehr licht). "Su, bir yudum su!" da diyebilirdi ve belki böyle demesi gerekiyordu. Ne ki, gözlerinin feri sönmek üzere olan bir adam, içini ateşlerin kavurduğu bir adamdan daha zor durumdadır. Işık isteyenin derdi, kendisi terk etse bile düzene girmesi gereken bir dünyadır; su isteyen ise canının derdinde...
Yunus, aynı biçimde, muhtemelen ölüm döşeğine düştüğünde,
Biz bu ilden gider olduk Kalanlara selâm olsun
121
diyordu. Onun da derdi kalanların selâmeti idi çünkü. İmanlarını sanatlarına yansıtan kâmil insanlardı onlar ve bu yüzden milletlerince saygın kabul edilmişlerdi.
Tevrat, Tanrı'nın dünyayı yaratma esnasında "Fiat lüks" diye buyurduğunu yazar. "Aydınlık olsun!" demektir bu ve işte o küllî irade sayesinde zulmetler nura dönmüş, eşya görünür kılınmıştır.
Türkçe'nin bünyesinde, ışıkla ilgili olarak dünyadaki pek çok lisandan daha ziyade kelime vardır. Yaldız, yalabık (parlak), yakmak, yalın (alev), yakışık vb. kelimeler hep ışıkla ilgilidir. Yarın (aydınlık ilk gün) ile yalvaç (peygamber; ilâhî ışığın taşıyıcısı) kelimeleri de yine bu "ya" kökünden gelen ışıkla ilgili olmalıdır. Başka kelimeler de var üstelik: Nur, parıltı ve aydınlık ile bunların türevleri hakeza... Belki bütün dillerde ışıkla ilgili literatür çok zengindir ama yukarıdaki örnekler bize Türklerin ışığa ne kadar

değer verdiklerini gösterir. Işık kelimeleri biraz da insanın ruhunu aydınlatan derunî düşüncelerle ilgilidir.
Işık ile ateş arasında bir medeniyet ve anlayış farkı vardır. Ateşböceği için ışılböceği diyen bu toplumun ışığı olumlu, ateşi olumsuz kabul ettiği aşikârdır. Işıldama, ışıldak vs. hep olumlu baktığımız kelimeler... Geleceğin, zaferlerin, devrimlerin, başarıların sembolü daima bir ışık, bir meş'ale... Bir ışığın etrafında toplanır hep insanlar, bir aydınlığın eteklerinde yaşamaya çalışır. Allah, peygamberlerinden bazılarına ilk vahiylerini nur biçiminde ulaştırmıştır. Hz. Musa bir ışığın peşinde Kelim olmuş, Hz. İbrahim güneşe, aya, yıldızlara bakarak Halil olma yoluna girmiştir. Yunus dilince, Muhammed doğduğu gece, "Arşın nuru yere indi / Suyun rengi nura döndü." Hâlâ efsaneler gibi anlatılır; erenlerin ve şehitlerin mezarlarına geceleri ışıklar indiği ve türbelerine nur dolduğu. Gezgin Bektaşî-Melâmî dervişlerine de ışık demiş atalarımız, gezdikleri yeri

aydınlatsınlar diye. Mevleviler "ışığı yak" demezler, yakmak da ne demek, Allah kimsenin hiçbir şeyini yakmasın... Onlar "ışığı aydınlat" veya "ışığı parlat" derler. Yalnızca mekânlar değil, lisanlar ve gönüller de aydınlansın diye. Oğuz destanında, Oğuz bir gün yalnız başına Tanrı'ya yalvarırken gökten bir ışık iner. Işığın içinde güzel bir kız vardır. Oğuz onunla evlenir. Bu evlilikten üç erkek çocuk doğar. Adlarını Gün, Ay ve Yıldız koyarlar. Yine ışıkla ilgili adlar yani... Karacaoğlan,
Zehirdir kötünün ekmeği yenmez Merd olan erkeğin ışığı sönmez
derken ışığı bir insaniyet, varlığın anlamı, geride bırakılan ad ve soy olarak yorumlar. Soru şu: Dünya ışık hızıyla ilerlerken ruhumuzu ve zihnimizi aydınlatan ışıklara prangalar vurulması daha ne kadar sürecek?! Dünya batıyormuş gibi, şeytan ruhların emrini yerine getirir gibi, "Karanlık olsun!" diyen karanlıkların efendilerine karşı acaba ne zaman aydınlık çağ başlayacak?!. Karanlık, daha ziyade karanlık diyenlerden ne zaman kurtulacağız. Ya aydınlanma çağımızı başlatacak üniversiteler... Işık; biraz daha ışık!..

36 BAŞÖRTÜSÜ VE KADINLIK ONURU
Bütün delillerin her zaman aleyhinde olduğunu biliyor ve eğiyor başını. Hakkında okunan bütün iddianamelerin hazin celselerinde bir gelincik çiçeği teslimiyetiyle bükük boynu ve nemli gözü. Gökkubbenin altındaki en muhteşem meta' görülmesinin ardındaki sır da bu zaten...
Bütün zamanlar içerisinde ve bütün coğrafyalarda, iradesi hiç kendi eline verilmeyen, verilmek istenmeyendir o... Tarih koridorlarında onu alan da satan da hep başkasıdır ve asla kimsecikler onun da bir onuru olduğunu kabul etmek istemezler... |
Nicole yahut Janette... İster Fransız, ister Alman... Diana veya Teressa... Ha Norveç'te, ha Belçika'da... Avrupa'nın her yanında başörtüsünü tartışan insanlar, isimlerini taşıdıkları ulu kadınların tarih içindeki rolleriyle örtülerini birlikte göz

önüne getirselerdi, acaba başörtüsünü sorgulamak isterler miydi?!.. Acaba belli ideolojiler ve siyasî çıkarlar adına, gereksiz paranoyalar ve tarihle inatlaşma adına, tıpkı Orta Çağ'da esir alıp satan tüccarlar gibi, efendilerin© kadınlar yerine karar vermesini tercih ederler miydi ve eğer öyle ise, Azize Be-atrice'in yahut Jean d'Arc'ın onuru çiğnenmiş olmaz mıydı?!.. Adı Eva olmuş ya ki Havva; Mary veya Meryem, Sarah veya Sara ne fark eder?!.. Hatice, Ayşe, Fatma veya Emine de olsa hatta!-.. Kadınlık bir erdem iken, isimler etiketten öte nedir ki!..
Galiba gözlerimizi yıkamalı, önce kadını bir isim olarak görmekten kendimizi kurtarmalıyız. O zaman, vaktiyle şerefin doğduğu kutsal düşüncelerden ululuğun hilâli de yükselmeye başlar belki. Belki de kadının onurunu teslim etmek, kültürler arası yakınlık ve dostluğu getirir kendiliğinden. Keyfiliklerle çatışmak yerine toleransla zenginleştirilmiş sevgiler kuşatır insanlık adamızı. Bir kadın, yalnızca kadınca var olmak ve yalnızca başını örtmek istediği için başörtüsü kullanmak isterse bu tercihi yüzünden kim onu kınayabilir ve kim onun vicdanına girip bunu siyasî bir amaçla yaptığını söyleyebilir?!.. Belki de bunu

anlamanın tek yolu, kadından o örtüyü satın almaktır. Eğer inancıyla barışık yaşıyorsa ve bu yüzden başını örtmüşse, dünyanın bütün varlığını ayaklarına dökseniz, acaba başındaki örtüyü alabilir misiniz bir kadının?!.. Çünkü ona göre başındaki şey, yalnızca bir bez parçası değil, asaletin rengârenk mücevherlerine, onurun top top incilerine, erdemin sandık sandık hazinelerine bedel bir şeydir. Başörtüsünü bedeninden bir uzuv gibi görmeye başlayan bir kadın, siz sanır mısınız ki, dünyanın sonuna ve zamanın bitişine dek onun kendisinden koparılıp alınmasına razı olacaktır!?. Kadına çok ama çok uzun mücadelelerden sonra kadın kimliğini teslim eden köhne dünya, ona ancak iradesini iade ettiği zaman modernleşmiş ola-
125
çaktır. Ta ki kötü niyetli siyasetçiler, karanlık hedefleri gözleyen sahtekârlar elinde köleler gibi alınıp satılmasınlar!..
Kimse itiraf etmek istemese de, maalesef Türkiye'mizde yüz binlerce genç kızımız, yıllardır küskün, kırgın, ezik ve çizilmiş bir yürekle yaşamakta. Ve o yüreklerde hep yeşeren ama bir türlü büyüyemeyen umutlar var; siyasilerin icraatlarına vabeste umutlar!..
fit
Şüphesiz, sözlerin en güzeli, kalplerin menfaatine olandır. Kadına yalnızca bedensel değil, düşünsel ve duygusal özgürlüğünü de vermek anlamına alınabilecek "başörtüsü yasağı kadın onurunu çiğnemektir" cümlesi, belki de başörtüsü konusunda modern dünyanın duyacağı yahut duyabileceği en ibretlik sözlerdir ve yazık ki henüz büyüklerimizin ağızlarından çık(a)mamıştır.
Selâm ve övgü kuşlarımı senin yıldızlı gecelerine uçurmadayım ey doğru sözü söyleyecek adam, iyi dilek ve dua kanatlarımı bu gece senden yana çırpmadayım... Ve sen, ey bütün gönüllerden sürgün başörtüsü!.. Ne deyim; baş üzre yerin var!..
126
37 ADALETLE YAŞAMAK
[Bir saatlik adalet, yetmiş yıllık nafile ibade-
Hadîs-i şerîf
I tin yerini tutar.
Adalet kelimesi için sözlükler "hakkaniyet, doğruluk, eşitlik" gibi karşılıklar kullanırlar. Ancak zihinlerimizde uyanan adalet fikrini karşılamak için bu kelimeler yetersiz kalır. Çünkü adaletin ilâhî olanı ile beşerî olanı arasında çok fark vardır.
İnsan'ın dış dünya, çevre, toplum, devlet ve hatta eşya ile kurduğu ilişkiler bakımından ona lâyık ve lâzım olan adalet, Yaratıcı tarafından onun vicdanına yerleştirilmiş olup insan adaletli davrandığı ölçüde hem kulluk etmiş hem de seciyesine uygun mutlu bir ömür sürmüş olur. Bu, bir bakıma insanı,
127
Allah'ın emrini, emrettiği biçimde yerine getirme sorumluluğuna götürür. Tavırlarını buna göre düzenlemek, bedenini buna göre istihdam etmek, nefsine bu ölçüleri uygulamak vb.
Meşrunun cevheri adalettir. Kötülükten arındırılmış vicdanın ifrat-tefritten uzak durması o cevherle hareket noktası bu-; lur. Bu bakımdan bir mümin için adalet, Allah'ın istediği biçimde yaşamaktır. Nitekim Allah'ın doksan dokuz güzel isminden birisi de "el-Adl" (adalet sahibi)dir. 0 isim sayesinde yeryüzünde bir terazi mevcuttur ve işler dengeli yürür. Adaletin olmadığı mülkün harap olması, aslında cevherin kaybolmasıy-ladır. O hâlde insan her hareketinde, yürürken (hızlı veya yavaş değil), konuşurken (bağırarak veya mırıldanarak değil), tartarken (az veya çok değil) veya harcarken (israf ve cimrilik değil) adalet ölçülerini gözetmek zorundadır. Buradaki adalet "ortada olan"dır. Oysa ibadet, çalışma, ceza verme, nefse uyma gibi hususlarda adalet asla eşit (fifty-fifty) paylaşım anlamına gelmez.
Eski şairlerin vezne koydukları bir berceste vardır: "Küfr ile dünyâ durur zulm ile durmaz derler." Bu dizenin mefhumu Hz. Ömer ve Atatürk'ün dilinde "Adalet mülkün temelidir." şeklinde ifade bulmuştur. Gerçekten de devlet başkanının (hükmün sahibi) bedeni ancak adalet ile can bulur. Adaletli bir devlet başkanı, ülkedeki zenginlikten ve bolluktan daha faydalıdır. Çünkü eğer hükümdar adil olursa bereket gelir, rı-zık çoğalır; işler yoluna girer, üretim artar; nizam ve intizam kendini gösterir, yatırımlar doğar vs. Bunun aksi bir durumda, yani

zulmün egemen olduğu toplumda nice zenginlikler, bolluklar, huzur ve refah yerle bir edilir, zulüm onları halka yansıtmadan tüketip götürür. Halktan itaat ve iyi muamele bekleyen yöneticiler kendileri halka iyi muamele ettikleri ölçüde adaleti uygulamış olurlar.
Halk ile yönetici arasındaki adalet, ayakkabının topuğu gi-
128
bidir; eğer ikisinden biri kopmuşsa ayaklardan biri aksayarak basmak zorunda kalır ki, bu durum gitgide diğer ayağı da rahatsız etmeye, bünyeyi yormaya ve mecalsiz bırakmaya başlar.
Eskilerin bir sözü vardır, denilmiştir ki, "Çok tatlı olma, seni yutarlar; çok da acı olma, senden tiksinirler." Acının da, tatlının da istikran aranır, mutedil olanı tercih edilir. İkisinden birine aşırı iştah göstermek, bir gün gelir, mutlaka bünyeye zarar verir.
Herkes kendisine, çevresine, topluma, devlete, hatta eşyaya karşı adalet ölçülerinde davranmak zorundadır. Güzel ahlâk da zaten bu demek değil midir sizce?!.
129
38 İLİM İLİM BİLMEKTİR
/ Eskiden bilgi az imiş ve bilginler onu çoğaltırken farklı ilim /dallarından terkipler yaparak yeni görüşler öne sürer, yeni te-/ oriler üretirmiş. Bir âlim ne kadar değişik bilim dalında bilgi I sahibi olursa yahut ne kadar çok uzmanlık alanında başarı I gösterirse o kadar öne çıkar, tanınır, böylece bir mektep I (ekol) hâline gelir, zamanla takipçileri ortaya çıkar, yazdığı ki-\ taplar okutulur ve üstat olurmuş.
/ Daha sonraki çağlarda bilgiye hükmedenler, bilim dallarını /ayrı ayrı ele almanın daha yararlı olacağını düşünmüşler ve f böylece ihtisas (uzmanlık) çağı başlamış. Uzmanlaşma ile bir-\ likte bilginin akıl almayacak kadar çoğaldığı ve daha da çoğalacağı görülmüştür.
Son yüzyıla "Bilgi Çağı" diyoruz. Bilgideki birikimin ve çoğalmanın sonucu bu. Bilgi çağı, her alanda bilgi sahibi olmak-
130
tan çok, insanların uzmanlıklarıyla ilgilidir ve artık bilginler, herhangi bir dalda derinlemesine bilgi üretebildikleri ölçüde başarılı sayılmaktadırlar. Yani şimdilerde bilgi derinleştikçe çoğalıyor, çoğaldıkça insanoğlu daha derin bilgilere ulaşılabi-liyor. Bugün adını bile bilmediğimiz çokluktaki bilgi alanı işte böyle ortaya çıktı.
Bilginin efendilerine, bir hürmet emaresi olarak bilgin (âlim) diyoruz. Eski insanlar bilginleri iki gruba ayırmışlar ve birincilere allâme; ikincilere mütebahhir demişlerdi. Allâme, her bilim dalında yeteri kadar bilgi sahibi insan demekti ve çok şey bildiği için itibar görürdü. Mütebahhir ise, pek çok bilginin sahibi iken bunlardan bir veya ikisinde uzman olan, yani bildiğini etrafıyla bilen, derinlik sahibi âlim demekti. Tarihte iz bırakan büyük adamların çoğu, Farabî, Sina, Gazzalî, Rüşt vs. çağın bütün ilimlerini mütebahhir derecesinde bilen allâ-meler idiler.
Bilginin ipliğinin pazara çıktığı şu zamanda, bilim dünyası sanki yine başa dönmüş gibi. Bana öyle geliyor ki, yakın gelecekte uzmanlık yerine yan disiplinler önemsenecektir. Bu durumda uzmanlıkların bilgiyi çoğaltma konusunda kısırlaştığından söz edilemez elbette ama işe yarayan bilginin uzmanlıktan öte, geniş yelpazeli bir görüşü üretebilen bilgi olduğu düşünülebilir. Bunlardan birincisini antibiyotiğe, ikincisini aspirine benzetebilirsiniz. Birincisi yalnızca bir derde deva iken, ikincisi her derde devadır. Ama birincisi tedavi eder, ikincisi yalnızca ağrıyı dindirir.
Unutulmasın ki, tedavi edici aspirinler üretmekle toplumun hastalıklarına ancak çare bulabileceğiz. Ve zannederim, mütebahhir allâmelere muhtaç olduğumuz bir çağın başındayız.
131
39 HÂL ÎLE KÂL ARASINDA
Tasavvuf hakkında ne söylenirse söylenmiş olsun, söylenen ile uygulananın farklı olduğunu görmek mümkündür.

Tasavvufun felsefi açılımını yapanlar ve ritüellerindeki derinlikten bahsedenlerin çoğu kâl ehli olanlar, yani tasavvufun sözünü edenlerden iken tasavvufu bizzat yaşayanlar, hakikatte hâl ehli olanlardan, yani aşkı gönülde duyanlardandır. Bunlardan kâl ehli olanlar dini, hâl ehli ise tasavvufu merkeze alır. Kâl ehlinin referansı Kur'an'ın doğrudan emirleri, hâl ehlinin-ki ise ayetlerin Bâtınî yorumlarıdır. Kâl ehli şeriatı, hâl ehli tarikatı öne sürer ve kuralları buna göre koyarlar.

Kâl ehli ile hâl ehli, gerçi tarih boyunca hep birbirini dışlamış ve yazılanların da tasavvuf gerçekliğini anlatmaya yetmediğini söylemişlerdir; ama yine de o yazanlar yazmasaydı belki bugüne kadar intikal eden bilgiler daha erken zamanlarda

132

değişir, bozulur, yozlaşır, belki günümüze tasavvufun aslından bir şey kalmazdı. Nitekim yazılı metinler sayesindedir ki, biz bugüne izdüşümleri bulunan pek çok tarikatın farklı yorumlar ve serbest anlayışlarla donatıldığını görmekteyiz. O hâlde tasavvuf hakkında yazılan şeylere kuru bir malumat olarak bakmak ne kadar yanlış ise, sırf bu kitapları okuyarak da sufi olmaya kalkışmak o kadar batıldır. Yani ki, hâl ehlinin her zaman kale ihtiyacı vardır.

Hâl'i Süleyman Uludağ, Kuşeyri'den naklen "İnşânın irâdesi ve çabası olmadan sırf Allah'ın bir lûtfu olmak üzere kalbe gelen manalar (feyz, bereket, marifet, his ve heyecan)" olarak tanımlıyor ve hâl sahibi olmanın veli ve ermiş anlamına geldiğini ilâve ediyor. Hâl bilindiği gibi "şimdiki zaman, içinde bulunulan vakit" anlamını taşır. Sufilerin Allah'tan bir lütuf olarak yaşadıkları hâl için böyle bir isim bulmuş olmaları, muhtemeldir ki ânın ve zamanın kıymetini bilmek içindir. Hâli veren de alan da Allah olduğu için, sufilerce hâlin büyük önemi vardır ve onu korumak, ulaşmaktan, muhafaza etmek bulmaktan daha önemlidir. Bu da ancak yazılı kurallara uymakla, diğer bir ifadeyle dinin gösterdiği yolda iyi amel ve ibadetlere devam etmekle mümkün olabilir. Şairin,

Geçen hod geçti gitti, geleceği neylersin Her nefesin neş'esin bu demle bu ândan sor

demesi bu olsa gerektir.

İnsan varlığı eşyanın hakikatini üç yol ile anladığına, bu üç yolun akıl, havas (duyular) ve gönül yolu olduğuna, hâl ehli de eşyanın hakikatine ermekle bu makama gönül yoluyla geldiğine göre sufi akıldan ziyade gönlü önemsemiş olur. Ona göre akıl hakikat değil mantık vadisinde rehber olabilir. Mantığın dışına çıkıldığında akıl hem ümmî hem de kötürüm kalır. Fuzûlî,

133

Ben akıldan isterim delâlet Aklım bana gösterir dalâlet

derken aslında bu çatışmayı belirtmekte ve kâl ehlini küçümseyerek alaya almaktadır. Ona göre kalbin keşfi ile hakikatin oraya yansıması, hatta orada tecelli eylemesi gerekir. Bunun için hayatın bir duyuştan ibaret bulunduğu, o duyuşun dışında ömrü sürüklemenin bir azap olduğu, yaşamak denilen şeyin de zaten bir hareket veya kavgadan ibaret idiği ve nihayet bunlardan her ikisinin de ezadan başka bir şey olmadığı görülecektir. Daimi bir hareketten ibaret olan dünya bir azap olunca da hâl ehli olmak, bütün o azap ölçüsünde bir mutluluk, belki terazinin diğer kefesini dolduracak ikinci bir ömür olur. Zaten azap da bir tür "lezzet alma" değil midir? Eğer öyle olmasaydı, kanadını aşk mumuna yandıran pervane, canını yakan azabın devamını istercesine kendini ateşe bırakır mıydı?

\ M1

134

İnsanların hayatları boyunca istedikleri ölçüde adil, herkese aynı yakınlıkta, herkesten aynı derecede uzak, istisnası olmayan tek gerçek ve ayrıcalığı olmayan yegâne yolculuk. Ölüm.....

Şair dilince, "Uyudun, uyanmadın olacak"... Uyuyuş ki muhteşem bir uyanma. Vakti gelince şehrin dışına götürülme, bırakılma, terk edilme... Ölülerin elleri üşümez mi orada!?..

Bu dünyaya gelen kişi, ahir yine gitse gerek Misafirdir, vatanına bir gün sefer etse gerek

diyor Yunus. Anavatana açılan kapı ve eşikten böyle bahsediyor... Kim böyle bir eşik hakkında kesin bilgi verebilir ki bize? Kimse tecrübeli değilken bir öte adımından?!.. Mana eri der:
Ölür ise ten ölür, canlar ö/es/ değil
135
Ölüm... Acı olduğu kadar mecbur, ürkütücü olduğu kadar alışılmış, aykırı görüldüğü denli doğal ve kovulmak istendiğin-ce kucaklanmış. Hayatla birlikte var, insanla birlikte yok. Zaman... Orada bir mihenk taşı... Zaman... Ölümler ve ölenler kronolojisi... Ve bir büyük duruşmadan sonra görülecek hesaplar... Bütün canlıları kuşatan; titreten veya sevindiren, üşüten veya saran hakikat. Kimine göre bir atılış, kimine göre bir yükseliş. Vuslat kimine göre ve kimine göre ayrılık...
Hiç yazılamayacaktır ölümün hikâyesi. Herkesin kendine göre bir hikâyesi mutlaka olacak ama hiç yazılmayacaktır. Hikâyeye giren her kahraman onun koridorlarında gelişecek, serim serim serilecek ve düğümlenip çözülecektir nihayet ama bir hikâye olmayacaktır hiç... Belki de o bizim okuyamadığımız tek ve en gerçek hikâyemizdir de bize bunu bildirmeyen bir hikmetle bildirmemiştir... Filozofunki de, sufininki de... Beylerinki de, kullarınki de... Sultan ile gedanınki de hep farklıdır ve hep aynıdır bu yüzden... Kalplerdekidir çünkü ölüm ve o eşikten sonra kalplere bakar
Bakan ve Gören... Çünkü,
Mana duyan gönüller her giz ölesi değil
Doğduğumuz vakit kulağımıza okunan ezanın musallada kılınacak namazı ve o bir namazlık saltanat... İşte ölümün hakikati...
Beklenilmez ölüm, karşılaşılır. Plânlanmaz, gelip çatar... Rastlanıldığı anda koluna giriverecek denli hazır olmaktır gerçek olan...
136
İskender Pala _ Mir-At